

De bijzondere toelating van artikel 177 van de wet op de staatsinrichting van Ned.-Indië

<https://hdl.handle.net/1874/319174>

DE BIJZONDERE TOELATING
VAN ARTIKEL 177 VAN DE WET
OP DE STAATSINRICHTING VAN
NEDERLANDSCH-INDIË

DE BIJZONDERE TOELATING VAN
ARTIKEL 177 VAN DE WET OP DE
STAATSINRICHTING VAN NED.-INDIË

Diss Utrecht 1934

DE BIJZONDERE TOELATING
VAN ARTIKEL 177 VAN DE WET OP DE
STAATSINRICHTING VAN NED.-INDIË

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE
RECHTSGELEERDHEID AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT
OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS MR. C. W. STAR
BUSMANN, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER RECHTS-
GELEERDHEID, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER
UNIVERSITEIT, TE VERDEDIGEN TEGEN DE BEDENKINGEN
VAN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID EN VAN DE
FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE
OP VRIJDAG 13 JULI DES NAMIDDAGS 4 UUR

DOOR

HUBERT JOAN ANTON EIJKMAN
GEBOREN TE OLDENZAAL

1934

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

Aan de nagedachtenis van mijnen
vader,
aan mijne moeder en
aan mijne aanstaande vrouw

INLEIDING

Artikel 177 van de wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië, ingevolge artikel 187 dier wet, gewoonlijk aangehaald als de „Indische Staatsregeling”, schrijft gebiedend voor, dat Christenleeraars, priesters en zendelingen moeten voorzien zijn van eene bijzondere toelating, om hun dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië te mogen verrichten.

Dit voorschrift is, sinds het tot stand komen in 1854 van het Reglement op het Beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, verkort het „Regeerings-Reglement” genaamd, veel bestreden, waarbij voor het oogenblik in het midden blijve of het voorschrift op zichzelf, dan wel de toepassing daarvan, aanleiding daartoe gaf.

Het doel van dit werk is dan ook na te gaan, aan de hand van de parlementaire historie, voor zoover deze op de onderwerpelijke bepaling betrekking heeft, en de praktische toepassing van art. 177 I. S., of de bijzondere toelating voor Christen-leeraars, priesters en zendelingen staatsrechtelijk verantwoord is. Vervolgens, of deze bepaling in overeenstemming geacht mag worden met het gehuldigde beginsel van godsdienstvrijheid, dat neergelegd is in art. 173 I. S. en in hoeverre regelingen, welke in overeenstemming met de onderscheidene kerkgenootschappen, in het bijzonder met de R. K. Kerk, tot stand zijn gekomen, op art. 177 I. S. invloed uitoefenen.

Tenslotte zal aan de hand van de toepassing van de onderwerpelijke bepaling worden behandeld, of deze aan het gestelde doel — het handhaven van orde en rust — heeft beantwoord en of de praktische toepassing in het algemeen tot bezwaren aanleiding heeft gegeven.

Wat den principieelen grondslag aangaat, deze is in het bijzonder van R. K. zijde bestreden. Ook van Protestantsche, inzonderheid van Gereformeerde zijde, voor zoover men in de A. R. partij politiek is georganiseerd, bestrijdt men

over het algemeen de onderhavige bepaling. De bestrijders van het in dit wetsartikel tot uitdrukking komend principe beroepen zich op het beginsel, dat aan de opvolging van het bevel van Christus: „Gaaf heen in de gansche wereld en predikt het Evangelie aan alle schepselen”, door de wereldlijke overheid geen beletselen in den weg mogen worden gelegd. Bovendien is naar hun oordeel een beperkende bepaling als vervat in art. 177 I. S. in strijd met het beginsel van de godsdienstvrijheid, die gewaarborgd is, zoowel in de Grondwet van 1922 als in het Regeerings-Reglement van 1854 en de wet op de Indische Staatsregeling van 1925.

Van Christelijk-Historische zijde is men over het algemeen vóór het behoud van dit artikel op grond van de praktische overweging, dat het de overheid een middel aan de hand doet om de z.g. dubbele zending, n.l. het werken van R. K. missie en Protestantsche zending in één gebied te verhinderen. Dit standpunt is o.a. verdedigd door Dr. van Boetzelaer op de 26ste Algemeene Nederlandsche Zendingconferentie in October 1912 met het argument, dat de dubbele zending een ongestoorde ontplooiing van den kersteningsarbeid in den weg staat, terwijl het voor jonge christengemeenten ongewenscht moet worden geacht, dat zij aan een propaganda van verschillende, op bepaalde punten zelfs tegenstrijdige opvattingen van het Christendom, worden blootgesteld.

Wat betreft het officieele katholieke standpunt ten opzichte van het onderwerpelijke vraagstuk, zij er de aandacht op gevestigd, dat de R. K. missie in Indië onder toezicht staat van de Heilige Congregatie tot Voortplanting des Geloofs, die in 1622 door Paus Gregorius XV is opgericht. Onder dit toezicht vallen Apostolische Vicariaten en Prefecturen, alsmede missies, waaronder ook te rekenen is Nederlandsch-Indië, dat in zijn verhouding tot de R. K. Kerk geheel wordt beschouwd als een missieland. Bovendien wordt de verhouding tusschen de R. K. Kerk in Indië

en de Indische Regeering geregeld door de z.g. „Nota der Punten” enz., welke in 1847 tusschen de Nederlandsche Regeering en de H. Stoel in overleg met elkaar is opge- maakt.

De Protestantsche zending integendeel gaat uit van bijzondere vereenigingen, zoowel Nederlandsche als buitenland- sche, zooals het Nederlandsche Zendingsgenootschap, de Ned. Zendingsvereeniging, het Rijsche Zendingsgenoot- schap, (Rheinische Missions Gesellschaft) te Barmen, de Utrechtsche Zendingsvereeniging en de Missionary Society of the Methodist Episcopal Church enz. Hierop maken weer een uitzondering de Gereformeerde kerken, die niet door middel van bijzondere vereenigingen het Christendom verspreiden. Aangezien dus de niet-Katholieke Christelijke zending, in het vervolg aan te duiden als de „zending”, niet door één centrale autoriteit wordt geleid, zal ten aanzien van de houding en de critiek van die zijde ten opzichte van de beperkende bepaling ten aanzien van de zendingsvrijheid in Nederlandsch-Indië steeds de vraag onder het oog moeten worden gezien of, en in hoeverre, die houding en die critiek door alle betrokken gezindten, met het oog op den zendingsarbeid, al of niet georgani- seerd, wordt gedeeld. Dit is dan ook de oorzaak, dat de verhouding tusschen de zending en de Indische regeering niet op dezelfde wijze kan worden geregeld als ten aan- zien van de missie is geschied.

Wat het verzet van R. K. zijde tegen de toelating van art. 177 I. S. betreft, kan worden aangenomen, dat dit zich uitsluitend keert tegen het bijzonder karakter er van, dus tegen het feit, dat uitsluitend voor bedienaren van den Christelijken godsdienst een speciale vergunning geëischt wordt. Veilig mag worden aangenomen, dat van de zijde der bestrijders geen bedenking bestaat tegen de alge- meene, voor iedereen geldende toelatingsbepalingen, ver- vat in art. 160 I. S., en dat men het van die zijde volkomen billijkt, dat ook de bedienaren en verkondigers van den

Christelijken godsdienst aan den in dat artikel vastgestelden eisch van toelating in Nederlandsch-Indië onderworpen zijn. Wel meent men van deze zijde bezwaar te moeten opperen tegen een bijzondere bepaling als vervat in art. 177 I. S., waarin niet alleen een mogelijkheid van bedreiging wordt gezien voor de vrije ontwikkeling van de missie, maar waardoor men ook de betrokkenen staatsrechtelijk in een ongunstige uitzonderingspositie tegenover alle andere ingezetenen gebracht heeft.

HOOFDSTUK I

De historische ontwikkeling van het beginsel van godsdienstvrijheid en de totstandkoming van artikel 177 van de Wet op de Indische Staatsinrichting.

Het staatkundig bestel in de Middeleeuwen en tijdens de Reformatie kende in de beginselen, waarop haar organisatie steunde, als de eenige oplossing van het toen reeds brandende vraagstuk, welke plaats de kerk in de inrichting van den staat behoorde in te nemen, dat kerk en staat als een onafscheidelijk geheel moesten worden beschouwd. Aan dit beginsel werd tijdens de Reformatie, toen deze de Christelijke gemeenschap in haar eenheid had aangetast, relief verleend. Naast de staatskerk werd geen andere kerk geduld. In de Unie van Utrecht van 1579 lag in art. 13 het zoogenaamde tolerantiebeginsel besloten, dat evenwel zoo werd toegepast, dat van een tolerantie moeilijk gesproken kon worden. ¹⁾

Door de staatkundige denkbeelden van J. J. Rousseau en Montesquieu, welke in de 18de eeuw meer en meer aanhangers vonden en op het voorbeeld van de Amerikaansche Staten, waar de grondrechten op het einde van de 17de eeuw reeds officieel waren erkend, werden door de Constituante in de „Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen" bepalingen opgenomen, waarbij den mensch en den burger deze rechten werden verleend en gewaarborgd. ²⁾

Door de opneming dezer rechten in de Staatswetten, waarvan het beginsel der godsdienstvrijheid wel het voornaamste was, werd tevens gebroken met het beginsel van de staatskerk.

De in Frankrijk verkondigde leerstellingen hadden in de

¹⁾ Uit de veranderingen, die tijdens de laatste jaren van de 18e eeuw ontstonden, blijkt zulks overduidelijk. Dr. Witlox, De Katholieke Staatspartij, Deel I pag. 7, 8 en 9.

²⁾ Prof. Dr. G. Jellinek. Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte.

Republiek der Vereenigde Nederlanden haar invloed niet gemist.

Toen door de omwenteling van 1795 in de toenmalige Republiek der Vereenigde Nederlanden met den bestaanden regeeringsvorm werd gebroken, trad een nieuw bewind, in overeenstemming met de moderne ideeën van dien tijd, op. In navolging van de Fransche „Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen“, waarin, wederom in navolging van de Virginische „Bill of Rights“, de hoogst denkbare vrijheid dier dagen voor den burger belichaamd was, werden in 1798 hier te lande de „Burgerlijke en Staatkundige Grondregels“ uitgevaardigd. Deze „Grondregels“ werden, evenals dit was geschied met de „Déclaration“ en de Fransche Constitutie, als inleiding aan de Staatsregeling van dat jaar toegevoegd en voorop gesteld om uitdrukking te geven aan het karakter van onveranderlijkheid. ³⁾

De artikelen 19 tot 23 van de Staatsregeling van 1798 bevatten het beginsel van vrijheid van godsdienst en dat van de staatkundige gelijkheid van alle staatsburgers, ongeacht den godsdienst, welken zij beleden. Men had in deze artikelen de volstreekte consequenties, welke het beginsel van scheiding van kerk en staat met zich bracht, belichaamd. In een proclamatie van de Nationale Vergadering, veregenwoordigende het volk van Nederland, welke den 18den Augustus 1796 werd uitgevaardigd, werd reeds een en ander ingeleid. „Wij hebben“, zoo luidde genoemde proclamatie met betrekking tot het beginsel der godsdienstvrijheid, „bij ons decreet van den 5den dezer besloten, dat „niet alleen geen bevoorrechte of heerschende kerk in „Nederland meer kan of zal geduld worden, maar dat ook „alle placaten en resolutiën der gewezen Staten-Generaal „uit het oude stelsel der Vereeniging van Kerk en Staat „geboren, zullen worden vernietigd.“ ⁴⁾

Een zinsnede, welke positiever de houding van het nieuwe

³⁾ Prof. Mr. R. Kranenburg. Het Nederlandsche Staatsrecht, Dl. II, pag. 333 e. v.

⁴⁾ A. J. H. v. d. Velden, S. J. De R. K. Missie in Ned.-Indië, pag. 13.

bewind ten opzichte van den godsdienst uitdrukte, zal wel moeilijk te vinden zijn. Als gevolg hiervan formuleerde art. 19 van de Burgerlijke en Staatkundige Grondregels met evenveel beslistheid: „Elke Burger heeft vrijheid om God te „dienen naar de overtuiging van zijn hart". In het hierop volgende lid van art. 19 der Grondregels, werd met evenveel nadruk verklaard, dat de maatschappij te dezen opzichte aan allen gelijke zekerheid en bescherming verleent, mits de openbare orde, door de wet gevestigd, door hunnen uiterlijken godsdienst nimmer gestoord wordt. Dit laatste is een gevolg, voortvloeiende uit het groote beginsel der godsdienstvrijheid. Men oordeelde, dat een voorbehoud op een met beslistheid neergeschreven bepaling, met zulk een ruime strekking als in het onderhavige het geval was, noodzakelijk was, wilde men moeilijkheden tusschen de burgers onderling vermijden. Aldus werd in 1798 het beginsel vastgelegd, waar zoovelen verlangend naar hadden uitgezien. Verdwijnen doet het dan ook niet meer. Telkens weer werd hetzelfde beginsel opgenomen in de elkaar snel opvolgende staatsregelingen.

Toen drie jaar later de Staatsregeling van 1798 door die van 1801 werd vervangen, bleef het beginsel als grondrecht in art. 11 gehandhaafd. „Alle Kerkgenootschappen, „welke ter bevordering van deugd en goede zeden een „Hoogst Wezen eerbiedigen en hulde doen, genieten eene „gelyke bescherming der Wetten. Ieder Kerkgenootschap „belydt zyn gevoelens openlyk en vergunt aan een iegelyk „den vryen toegang tot zyne Byeenkomsten." Tolerantie in elk opzicht. Echter werd aan deze regeling van 1801 een kort bestaan beschoren. In 1805 werd zij vervangen door de Staatsregeling van dat jaar, waarin door art. 4 de uiting van ieders godsdienstige meening werd gewaarborgd. In Nederland heerschte ten aanzien van dit punt geen twijfel meer. De meening, dat het een ieder geoorloofd was zijn godsdienstige gevoelens te uiten en zich daarin door het staatsgezag beschermd te zien, was bestendig.

Wat Indië betreft zij opgemerkt, dat tot 1800 het roemruchte, zij het ook zeer vervallen handelsgenootschap der Vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, daar nog steeds den schepter zwaaide. Tijdens de onderhandelingen, welke tusschen de Heeren Bewindvoerders eenerzijds en het staatsbestuur anderzijds werden gevoerd en welke ten slotte zouden leiden tot het overnemen van alle bezittingen der Vereenigde Oost-Indische Compagnie in Zuid-Azië door de Bataafsche Republiek, werd reeds in de Staatsregeling van 1798 zeer breedvoerig in Titul VII over de Buitenlandsche Bezittingen en Koloniën der Republiek gesproken. In art. 246 van deze Staatsregeling werd de wijze bepaald, waarop de Constitueerende Vergadering zich dacht, de republikeinsche beginselen mede in de Indiën ingang te doen vinden. Hier treedt het beginsel van concordantie, dat tijdens de V. O. C. zijn intrede in Indië had gedaan, naar voren. Dit beginsel, de basis van het geheele rechtssysteem in Nederlandsch-Indië, wordt hier in dit artikel weliswaar niet positief uitgedrukt, maar wij kunnen er niet aan ontkomen, dat het de Constitueerende Vergadering voor oogen heeft gestaan. Er wordt gesproken over de wijze, waarop de republikeinsche beginselen in de Bezittingen en Koloniën der Republiek geregeld zouden worden ingevoerd. Aan deze bepaling is geen uitvoering gegeven, daar de Staatsregeling van 1798, voordat men tot een uitvoering daarvan kon komen, door die van 1801 werd vervangen, welke over de Koloniën en Bezittingen lang zoo uitvoerig niet was als haar voorgangster, maar zich in twee artikelen, de artikelen 47 en 48, van deze perikele kwestie afmaakte. De uitdrukking van het concordantie-beginsel vinden wij niet terug. Toch mag het ontbreken van eenige bepaling hieromtrent, althans van een vingerwijzing in die richting, geen genoegzame reden zijn om niet te veronderstellen, dat het Uitvoerend Bewind aan dit beginsel gedacht heeft. Het is althans geen beletsel geweest voor de commissie, welke krachtens art. 48 der

Staatsregeling van 1801, bij besluit van 11 November 1802 werd ingesteld, om zooveel doenlijk aan het concordantiebeginsel een praktische uitvoering te geven. Aan deze commissie werd namelijk opgedragen om te dienen van consideratiën en advies: „aangaande den voet en de wijze, „waarop de handel op 's Lands bezittingen en in de Oost-„Indiën zouden behooren gedreven en die bezittingen be-„stuurd te worden, in dier voege, dat aan dezelve de „hoogst mogelijke trap van welvaart, aan den koophandel „der Republiek het meeste nut en aan 's lands financiën het „meeste voordeel worde aangebracht”.

Ondanks den fellen mercantielen geest, welke in deze opdracht lag opgesloten, werd toch de zorg voor het geestelijk element in verband met het algemeen welzijn, niet vergeten. In verband hiermede heeft het concordantiebeginsel dan ook zijn invloed doen gelden. De bijlage litt. C. der Consideratiën en advies van bovengenoemde Commissie tot de Oost-Indische Zaken, aan het Staatsbewind der Republiek den 31sten Augustus 1803 uitgebracht, bevatte de instructie voor den Gouverneur-Generaal van Bataafsch-Indië.

In de artikelen 12 en 13 dezer instructiën werd het beginsel der godsdienstvrijheid, zij het dan ook in instructieven vorm, terug gevonden. Hierdoor werd het beginsel, dat in Nederland bestendig was, in Indië door het concordantiebeginsel eerst in 1803 aangetroffen. Aan den G.-G. werd voorgeschreven, „om aan alle gezindten de uitoefening „van den godsdienst toe te staan onder zoodanige bepa-„lingen tot wering van disorder, als bij hem dienstig zoude „worden geoordeeld.”

Doordat echter het Staatsbewind zich met het ontwerp, dat door meergenoemde commissie was uitgebracht en dat het resultaat was van de aan haar gegeven opdracht, niet kon vereenigen, is zodoende dit ontwerp nooit van bindende kracht geworden. ⁵⁾ Wel heeft het Staatsbewind bij

⁵⁾ Prof. Mr. Ph. Kleintjes: Staatsinstellingen v. N.-l., Deel I pag. 8. e.v., 4e dr.

zijn besluit van den 27sten September 1804 No. 19a, een concept-charter gearresteerd, dat veel overeenkomst vertoonde met het charter van 1803, doordat slechts op enkele plaatsen wijzigingen waren aangebracht. Dit concept-charter, dat onder den naam van: „Charter voor de Aziatische bezittingen" bekend werd gemaakt, is nooit ingevoerd, doordat de oorlog met Engeland, welke door den vrede van Amiens was beëindigd, opnieuw ontbrandde en het verkeer met Indië verbrak. De Raadspensionaris R. J. Schimmelpenninck trok het dan ook in Augustus 1805 in. Toch kan een invloed van dit charter van 1804 op de verdere vorming van het bestuur in Nederlandsch-Indië niet ontkend worden. In 1806 verving het Koninkrijk Holland de Bataafsche Republiek. In de constitutie van het nieuwe Koninkrijk werd in art. 6 het beginsel der godsdienstvrijheid vastgelegd en in den eed, welchen de Koning op deze Grondwet (art. 50) moest afleggen, stond o.a.:„dat ik zal eerbiedigen en doen eerbiedigen de Vrijheid van Godsdienst en gelijkheid van Regten....."

Toen Mr. Herman Willem Daendels, op aansporing van Napoleon, door den Koning naar Indië werd gezonden om als G.-G. het bewind over die gewesten op zich te nemen, werd hem de „Instructie voor den Gouverneur-Generaal der Aziatische Koloniën en Bezittingen" medegegeven. Ten aanzien van den godsdienst werd in art. 22 dezer instructie een voorschrift aangetroffen, hetwelk luidde: „Hij zal het oppertoezicht houden en, zooveel in „zijn vermogen is, zorg dragen, dat de eeredienst met orde „en betamelijkheid aan alle gezindheden, zonder eenig „onderscheid, zijne protectie verleenen". In het voorschrift van art. 25 wordt dan verder bepaald: „Hij zorgt, dat „aan alle gezindheden de uitoefening van hunnen gods- „dienst vrij sta onder de noodige bepalingen tot wering „van wanorde".⁶⁾

⁶⁾ Arn. J. H. v. d. Velden, S.J.: De Roomsche-Katholieke Missie in Nederl.-Oost-Indië 1808—1908 pag.14 e.v.

Ondanks het ontbreken van eenige bepaling in de Constitutie van 1806, waaruit het concordantie-beginsel kon blijken, moet toch worden aangenomen, dat bij het opstellen van de instructie voor den G.G., met dit beginsel door de samenstellers rekening werd gehouden. Mr. H. W. Daendels heeft zich werkelijk stipt gehouden aan de artikelen 22 en 25 zijner instructie. Tijdens zijn bewind zien wij dan ook, dat de eerste R. K. geestelijken naar Indië gingen, om zich aldaar te vestigen en bij Gouvernements Besluit van den 12den April van het jaar 1808 werden zij als zoodanig erkend. Behalve deze erkenning stelde de Regeering hen gelijk met de predikanten der Herv. Kerk. Het zou ons te ver voeren om de verdere ontwikkeling na te gaan, welke het beginsel der godsdienstvrijheid in Nederland na de grondwet van 1806 heeft doorloopen. Vast staat, dat dit beginsel is neergelegd in de voornaamste wet, de Grondwet van het land en dat het, ondanks de vele wijzigingen, welke dit staatsrechtelijk stuk heeft ondergaan, er niet uit verdwenen is.

Maar in Indië bestond, ondanks het concordantie-beginsel dat steeds gehuldigd bleef, nog geen wettelijke regeling, welke een bepaling inhield omtrent den godsdienst en zijne vrije uitoefening.

Toen Nederland in 1811 bij Frankrijk werd ingelijfd, werd G.-G. Daendels door Napoleon teruggeroepen, zooals het heette: „uit bezorgdheid voor de kolonie". De Engelschen maakten van de slechte verbinding, die door de Napoleontische oorlogen tusschen Nederland en Indië ontstond, gebruik, om onze bezittingen in te nemen en deze als de hunne te besturen. Na de Napoleontische oorlogen werd over de teruggave der koloniën aan Nederland gesproken. De Engelsche Regeering gaf de Nederlandsche bezittingen in den Indischen Archipel terug bij art. 1 der Londensche Conventie van 13 Augustus 1814.

Toen in Augustus 1816, ingevolge genoemde Londensche Conventie, door den Engelschen Luitenant-Gouverneur

F,
John T^hendall te Batavia de overdracht van Indië aan de Commissarissen-Generaal, welke door Koning Willem I waren uitgezonden om het bestuur dier gewesten op zich te nemen, plaats had en aldus Indië na het Engelsche bewind weer een Nederlandsche bezitting was geworden, bleken vele bepalingen van het, aan de Generale Commissie meegegeven „Reglement van het beleid op de Regeering, het Justitiewezen, de Cultuur en den Handel in 's Lands Aziatische Bezittingen“, van 1815, practisch onuitvoerbaar. Het Reglement van 1815 is daarom dan ook nooit in werking getreden. De Commissarissen-Generaal zagen zich genoodzaakt bij publicatie van den 22sten December 1818 (S. 87) een in vrijzinnigen geest gesteld Regeeringsreglement af te kondigen. 7)

Merkwaardigerwijze bleek in het Reglement van 1815 een bepaling betreffende de godsdienstvrijheid geheel te ontbreken. Waaraan dit te wijten is, heb ik niet kunnen vinden. Het in de praktijk onbruikbaar gebleken Reglement van 1815 werd vervangen door dat van 1818, dat veel systematischer was opgebouwd. Onder het Vde Hoofdstuk werden de Algemeene Bepalingen opgenomen. Art. 97, dat onder dit hoofdstuk viel, waarborgde de vrije uitoefening van alle godsdiensten in Nederlandsch-Indië, mits deze voor de openbare rust niet gevaarlijk werd. De Regeerings-Reglementen, volgende op die van 1818, welke alle feitelijk als een instructie voor den Gouverneur-Generaal waren te beschouwen, waarborgden den ingezetene de vrije uitoefening van zijn godsdienst. Het grondbeginsel werd in de Reglementen van 1827, 1830 en 1836 neergelegd, respectievelijk in de artikelen 97, 95 en 82.

Hoewel de wettelijke bepaling de belijdenis van alle gezindten waarborgde, bleek de regeling van de verhouding tusschen de R. K. Kerk en de Indische Regeering onvoldoende te zijn. Het gevolg daarvan waren botsingen

7) Prof. Mr. Ph. Kleintjes: Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië Deel I pag. 13 e.v., 4e druk.

tusschen dit Kerkgenootschap en de Regeering, die zich vooral toespitsten in het incident-Grooff. Weliswaar werden vanaf de komst der eerste R. K. geestelijken in Ned.-Indië successievelijk sommige punten geregeld; de meest principieele punten werden evenwel onaangeroerd gelaten. Geregeld werden o.a. in 1810 de tractementen, emolumenten, het getal der R. K. geestelijken en de plaatsen waar zij gevestigd zouden zijn (Besluit van 6 September 1810).

De Regeering stelde haar standpunt, dat benoeming, schorsing en ontslag uitsluitend bij haar berustte, bij K. B. van 5 October 1828 (Stbl. 1828 No. 17) nogmaals vast. Vooral kwam zulks uit bij K. B. van 11 December 1835 (Stbl. 1844 no. 88), dat nadere regelingen voor het Katholiek Kerkgenootschap vaststelde.

Dit K. B. hield bepalingen in omtrent benoeming en plaatsing der R. K. geestelijken in drie klassen. Door deze regeling werden deze geestelijken beschouwd als gouvernementsambtenaren.

Bij decreet van 20 September 1842 werd Mgr. Grooff tot Apostolisch Vicaris van Batavia benoemd en bij K. B. van 9 Maart 1843 d.a.v. volgde zijn benoeming tot pastoor van Batavia. In Indië aangekomen, vond Mgr. Grooff de missie in zeer desolaten toestand. Teneinde in den chaos eenige orde te scheppen, zag hij zich dan ook genoodzaakt drie geestelijken te suspendeeren. Deze z.i. zuiver kerkelijke aangelegenheid was de aanleiding tot groote gebeurtenissen.

Daar de drie priesters moesten worden vervangen, teneinde de geestelijke verzorging voortgang te doen hebben, stelde de Apostolisch Vicaris drie andere geestelijken in hun plaats aan, die met hem uit Nederland waren medegekomen. Hiervan werd aan den Waarnemend Gouverneur-Generaal vertrouwelijk mededeeling gedaan. Intuschen eischte de G.-G. Rochussen, die inmiddels uit Europa in Indië was aangekomen, dat deze aanstelling ongedaan

zou worden gemaakt. De Apostolisch Vicaris kon hiertoe niet overgaan, zoodat de G.-G. zich genoodzaakt zag, op grond van art. 24 van het toen geldend Regeerings-Reglement, hem met zijn geestelijke medehelpers uit Ned.-Indië te verwijderen, ⁸⁾ omdat z.i. in strijd was gehandeld met het K. B. van 11 December 1835 (Stbl. 1884 no. 88).

Dit hoogst onaangename incident leidde intusschen tot het aanknoopen van onderhandelingen van de Nederlandsche Regeering met den H. Stoel, welke leidden tot een overeenkomst, die werd vastgelegd in de zgn. „Nota der punten, betreffende de Roomsche-Katholieke Kerkaangelegenheden in Nederlandsch-Indië, waaromtrent de Minister van Koloniën met den Zaakgelastigde van den H. Stoel is overeengekomen”.

Hoewel oogenschijnlijk dit voorval weinig invloed heeft gehad op de totstandkoming van art. 123 van het R. R., meen ik dit toch te moeten vermelden, omdat, toen in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den 4den November 1846 deze aangelegenheid ter sprake werd gebracht, voor het eerst een geluid werd gehoord, dat in sterker mate weerklinkt zoowel bij de schriftelijke als bij de mondelinge behandeling van art. 123 R. R. De Minister van Koloniën, J. C. Baud, verdedigde het beleid van Gouverneur-Generaal Rochussen door te wijzen, behalve op de naar Regeeringsinzicht met het K. B. van 1835 strijdige handeling, op de dweepzucht der Mohammedanen, die men moest ontzien en die door de bevelen van den Apostolisch Vicaris omtrent de geestelijke kleederdracht tot onrust gebracht zouden worden. ⁹⁾

De Grondwet van 1815, in navolging van die van 1814, verleende den Koning bij uitsluiting het opperbestuur over de Koloniën. De grondwetsherziening van 1848 verschaftte aan de Staten-Generaal een ruimer aandeel op koloniaal

⁸⁾ Zie voor de quaestie-Grooff het geciteerde werk van Arn. J. H. v. d. Velden S.J. pag. 102 e.v.

⁹⁾ t.a.p. pag. 124

gebied, doordat art. 59 van de gewijzigde grondwet eischte, dat de Reglementen op het beleid der Regeering in Nederlandsch-Indië door den wetgever in het moederland zouden worden vastgesteld.

Tevens werd door art. 5 der Additioneele Artikelen de Regeering gebonden aan een termijn van drie jaren, aanvangende in het jaar, waarin de afkondiging dier wijzigingen der Grondwet plaats had en waarbinnen de Regeering een voordracht van bedoelde reglementen aan de Staten-Generaal had aan te bieden.

Toen bij Koninklijke Boodschap van 29 October 1851, juist bijtijds, door den Minister van Koloniën Ch. F. Pahud een wetsontwerp van een Regeerings-Reglement ter voldoening aan art. 59 der Grondwet van 1848 bij de Staten-Generaal werd ingediend, werd, wat betreft de werking van het beginsel der godsdienstvrijheid, een nieuwe periode ingeleid.

Voor het eerst immers kwam onder de bepalingen, den godsdienst betreffende, een bepaling voor, welke aan Christen-leeraars, priesters en zendelingen de verplichting oplegde, dat zij, alvorens hun dienstwerk in eenig deel van Nederlandsch-Indië te mogen aanvangen, voorzien moesten zijn van een bijzondere toelating.¹⁰⁾ Zulk een bepaling was tot dusver onbekend. Toch hield ook het

¹⁰⁾ Dr. Francken- van Driel meent dat de bepaling van art. 123 R.R. de praktijk van voor 1854 bestendigde (p. 49). Ik meen zulks te moeten betwijfelen. Voor vreemde zendelingen eischte men ingevolge het K.B. van 30 Augustus 1837 (Ind. Stbl. No. 39) een speciale vestigingsvergunning, terwijl de Nederlandsche zendeling, ingevolge de in de opeenvolgende Regeerings-reglementen voorkomende bepalingen voor vestiging of verblijf, een bijzonder verlot moest hebben. Daar dit verlot van een ieder werd vereischt, mag het, nu het eveneens van den zendeling vereischt werd, niet als een uitzonderlijke bepaling worden beschouwd, en in geen geval is dit verlot tot vestiging identiek met de toelating, vereischt ingevolge art. 123 R.R. of art. 177-1. S. Gevoegelijk kan worden aangenomen, dat voor art. 123 R.R. inderdaad met betrekking tot het beginsel der godsdienstvrijheid een nieuwe periode werd ingeluid.

eerste ontwerp van wet, in art. 103, het beginsel van vrijheid van godsdienst in. De in art. 107 van het wetsontwerp van 1851 vereischte speciale toelating stond naast de algemeene toelating van vestiging, welke in art. 95 van genoemd ontwerp werd geëischt.¹¹⁾

Wat de plaatsing van deze artikelen betreft, moet er de aandacht op worden gevestigd, dat een hoofdstuk „Over den Godsdienst” in dit ontwerp niet voorkwam, zoodat de artikelen, den godsdienst rakende, kwamen te staan onder het hoofd: „Bepalingen van gemengden aard”, hetgeen in navolging was van het toenmaals geldende Regeerings-Reglement van 1836. Als sanctie op de juiste naking van deze speciale toelating werd bepaald, dat, wanneer die toelating schadelijk werd bevonden, of wanneer de voorwaarden daarvan niet werden nageleefd, zij door den G.-G. kon worden ingetrokken. De ontvangst, welke aan dit artikel in de Tweede Kamer te beurt viel, was verdeeld.

De algemeene klacht der Kamer was, dat door de Regeering „de beginselen, welke aan het gewichtig, maar teeder „vraagstuk der verspreiding des Christendoms in onze Oost-„Indische bezittingen kleefden, in het geheel niet waren „blootgelegd”.¹²⁾

Deze klacht was ongetwijfeld gegrond. De Regeering gaf van haar doen en laten in deze volstrekt geen rekenschap. Zij volstond zich te verdedigen met betrekking tot de invoering van art. 107 van het wetsontwerp door slechts op te merken dat: „het Staatsgezag in Nederlandsch-Indië zich moest uitstrekken tot alles wat middellijk of onmiddellijk in het belang der openbare orde en rust onder het toezicht der Regeering behoorde te staan. Vandaar, dat de bepaling, in dit artikel omschreven, en waarvan de nuttige strekking in uitgebreide wingewesten, met een sterke

¹¹⁾ Keuchenius: Handelingen der Regeering en der Staten-Generaal betreffende het Reglement op het beleid der Regeering in N.-I. Deel I, pag 16.

¹²⁾ op cit. Deel II, pag. 29

bevolking van verschillend menschenras, van andere godsdienst, zeden en gewoonten, waar de misstap van één individu onberekenbare gevolgen na zich zou kunnen slepen, niet zou worden betwijfeld".¹³⁾ — Men wees van de zijde van de Tweede Kamer daarbij tevens op het groote verschil, dat gevonden werd tusschen de behandeling, ik meen te mogen zeggen de vluchtige behandeling, welke art. 107 werd beschoren en die van de overeenkomstige artikelen, welke bepalingen inhielden omtrent het recht van de drukpersvrijheid en het recht van vereeniging en vergadering, waarvan de gronden in § 7 der Memorie van Toelichting met een pijnlijke nauwkeurigheid waren omschreven. Men kon de Kamerleden al naar gelang hun meening over genoemd artikel onderscheiden in diegenen, die de vrije prediking voorstonden en zij, die een preventief toezicht op de zending wenschten en aldus met de Regeering meegingen. In de afdeelingen kwam zulks naar aanleiding van het voorgestelde artikel 118 naar voren.¹⁴⁾ Daar werd opzettelijk de vraag behandeld, welke gedragslijn de Regeering ten aanzien van de pogingen tot verspreiding van het Christendom onder de Inlandsche bevolking van Nederlandsch-Indië behoorde te volgen.

De leden, die de vrije prediking voorstonden, grondden hun meening op het principe, dat zij voorop stelden, dat op Nederland een providentieele roeping rustte, om aan de bevolking der overzeesche gewesten de weldaad van het Christendom te schenken en de bevordering van het Christendom aldaar met alle kracht, welke de plicht en het belang geboden, aan te moedigen. Evenwel wilde men geen rechtstreeksche medewerking van de Regeering. Toch moest alles worden vermeden, wat een te grooten ijver zou kunnen doen verflauwen. Enkele leden dezer groep voegden hieraan toe, dat het Indische Gouvernement zich tot nu toe aan de verspreiding des Christendoms te

¹³⁾ Keuchenius. Deel II, pag. 22

¹⁴⁾ idem. pag. 163 e.v.

vijandig had getoond en daarvoor een vrees had laten blijken, die niet op goede gronden rustte. Het Gouvernement was uitgegaan van het idee, dat de bevolking van Indië nog niet rijp was voor de omhelzing van het Christendom. De consequentie van dit idee was, dat, voordat tot een verspreiding van het Christendom kon worden overgegaan, de gemoederen daartoe door meerdere beschaving moesten worden voorbereid. Dit werd, en m.i. zeer terecht, als onjuist gequalificeerd. Beschaving en Christendom konden en moesten ook in Indië hand aan hand gaan. Toch scheen men een restrictie in deze wenschelijk te achten, want vele der leden, die een vrije prediking als het ware eischten, waren gekant tegen verspreiding van allerlei godsdienstige leeringen, zonder eenig onderscheid. Men wilde dus niet de volstreekte consequentie van het, door deze groep voorgestane beginsel. Men vond, dat het verspreiden van godsdienstige leerstellingen zonder een enkele preventie zelfs zijn gevaarlijke zijde had. Men wilde evenwel aan predikers en zendelingen van erkende gezindten volkomen vrijheid laten om op de overtuiging van de Inlandsche bevolking te werken. Men vond daarbij voorbeelden te over om het gewenschte te staven. Gewezen werd op den toenmaligen toestand in Britsch-Indië, waar de prediking volkomen vrij was; op Algerie, waar de Christen zendelingen en priesters zonder tegenstand van de Fransche Regeering werden toegelaten en men wees op Java zelf, waar in de omgeving van Soerabaja het Christendom met kracht werd verbreid, zonder dat er eenig blijk voorhanden was, dat daardoor onrust werd verwekt, of zelfs dat dit feit door de overige Inlandsche bevolking met leede oogen werd aangezien. Men vond ten slotte het fanatisme der Mohammedaansche Inlanders geen onoverkomelijken hinderpaal tegen de verspreiding van het Christendom.

De andere groep wenschte een preventief toezicht op de zending door de pogingen tot verspreiding van het

Christendom aan een heilzame beperking te onderwerpen. Immers, zoo redeneerde men, volkomen vrijheid zou de zaak, die men voorstond, eerder benadeelen dan bevoordeelen. Men doelde daarbij wel voornamelijk op den naijver der zendelingen van de verschillende Kerkgenootschappen onderling, waardoor, als die zendelingen geheel vrij in hun handelingen waren, gevaarlijke botsingen zouden kunnen ontstaan. Daarbij was men bevreesd, dat de Mohammedanen, daar het bestaande Regeeringsstelsel toentertijd een gecentraliseerd stelsel was, zouden kunnen denken, dat, bij een eventueele vrije prediking, de Regeering hen wilde bekeeren. Want, zoo zou dan verder gereedeneerd worden, wilde de Regeering dat niet, dan zou zij het niet toestaan. Mij schijnt dit argument eenigszins gezocht. Ook al was de Regeering in die dagen de spil waarom alles draaide, zoodat niets zonder haar wil geschiedde, dan toch meen ik het te moeten betwijfelen, dat de Inlander in den zending of missionaris een afgezant van het Gouvernement zou zien.

Het bewijs hiervoor werd toentertijd in feite reeds geleverd, doordat in de omstreken van Soerabaja de zending bloeide. Zou de Inlander in de zending een Regeeringsorgaan hebben gezien, dan zou ongetwijfeld de zending niet zulk een grooten bloei hebben kunnen bereiken. Men ging nog verder. Een eventueele vrije prediking op Java zou op den Javaan waarschijnlijk niet rustverstoring werken. Wel echter op de priesters, die gehecht aan hun Korân, de nieuwe leer zouden bestrijden, ten einde hun existentie te behouden en daarom ordeverstoring zouden optreden, ook dan, als de gewone man de prediking rustig zou aanzien.

Niettegenstaande het feit, dat naast de bovengenoemde groepen nog een andere groep in de centralisatie een hinderpaal zag tegen de geheel vrije prediking, en daarom met deze gecentraliseerde macht wilde breken, bleek de meerderheid der leden zich in de afdeelingen vóór een

van Regeeringswege uitgeoefend preventief toezicht op missie en zending wel te kunnen vereenigen. Deze leden waren daarbij van meening, dat dit artikel bij een doeltreffende uitvoering onschadelijk was, maar er kon door overmaat van bezorgdheid voor mogelijke stoornis der rust, misbruik van worden gemaakt.¹⁵⁾

De nadruk werd vooral ook gelegd op het feit, dat de Regeering haar ideeën, omtrent deze aangelegenheid gevolgd, en de verder in deze te volgen gedragslijn, eenigszins meer in bijzonderheden had moeten uitstippelen. Dit had kunnen gebeuren, volgens vele leden, door aan te duiden, welke voorwaarden toentertijd door de Regeering werden gesteld om priesters en zendelingen tot het dienstwerk in Indië toe te laten; of op Java onder die voorwaarden reeds zendelingen waren toegelaten, en zoo ja, of het voornemen werd gekoesterd nog meerdere op deze voorwaarden daar toe te laten.

Met betrekking tot de bijzondere toelating in verband met de algemeene toelating bleek het, dat van de zijde van vele leden hierover eenige op- en aanmerkingen ook ten opzichte tot de op te heffen of te verzachten belemmeringen, gelegen in de bijzondere toelating, in het midden konden worden gebracht. In verband met het voorschrift, neergelegd in art. 95 van het voorstel van wet van 1851, waarbij werd bepaald, dat niemand zich van elders in Nederlandsch-Indië zou mogen vestigen zonder schriftelijke vergunning, werd de vraag gesteld, of hieruit opgemaakt moest worden, dat de zendeling eer hij zijn dienstwerk kon aanvangen, drie verschillende vergunningen noodig had, n.l. de algemeene toelating volgens art. 95; dan de bijzondere toelating volgens art. 118; en ten slotte de aanwijzing van de bepaalde streek. Men vond dit ongerijmd en meende dan ook hiertegen bedenkingen te moeten maken.

De voornaamste bedenking bestond daarin, dat in het

¹⁵⁾ Keuchenius. Deel II, pag. 166.

verlof, dat een Nederlander van den Minister van Koloniën had ontvangen om zich als zendeling naar Indië te begeven, reeds een genoegzame waarborg tegen orde- en rustverstoring gezien mocht worden en dientengevolge alleen met de aanwijzing van het bepaalde gedeelte van Indië, waar hij zich zou mogen vestigen, volstaan kon worden. Tegen deze aanwijzing zelfs hadden enkele leden bezwaar, vooral indien het artikel zoodanig kon worden uitgelegd, dat zelfs een bepaalde plaats aan te wijzen ware, waarbuiten de zendeling zich niet zou mogen begeven.

Door de voorstanders van te nemen preventieve maatregelen werd het denkbeeld geopperd, of het niet mogelijk ware, deze voor de Nederlanders te verzachten en alleen ten opzichte van vreemdelingen de bepaling in al haar gestrengheid te doen gelden. Zij echter, die de vrije prediking voorstonden, wenschten vooral ten opzichte van het laatste punt een aanmerkelijken stap verder te gaan. Men wenschte in dit opzicht, dat slechts aan Nederlanders, welke door in ons land erkende Kerkgenootschappen voor het zendings- en missiewerk werden uitgezonden, volkomen vrijheid moest worden toegestaan en dat pogingen in die richting door het Gouvernement, in plaats van belemmerd of tegengewerkt, moesten worden bevorderd, behoudens krachtige repressieve maatregelen tegen verkeerde praktijken.¹⁶⁾

Met een Memorie van Toelichting werd een gewijzigd ontwerp van wet aan de Tweede Kamer aangeboden. Art. 118 werd veranderd in art. 125. Het artikel, dat reeds bij het tweede ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van den 15den December 1853 de Staten-Generaal aangeboden, gewijzigd was, luidde aldus: „De Christen-„leeraars, priesters en zendingen moeten voorzien zijn „van een door of namens den G.-G. te verleenen bijzon-„dere toelating, om hun dienstwerk in eenig bepaald

¹⁶⁾ Keuchenius. Deel II, pag. 167 e.v.

„gedeelte van Nederlandsch-Indië te mogen verrichten. „Wanneer die toelating schadelijk wordt bevonden of de „voorwaarden daarvan niet nageleefd, kan zij door den „Gouverneur-Generaal worden ingetrokken”.¹⁷⁾ Vergelijkt men deze redactie met die van het overeenkomstige artikel van het eerste ontwerp, dan treft het wel, dat de vereischte algemeene vergunning, welke aldaar vermeld was, werd weggelaten; een verandering, welke m.i. als zeer juist moet worden aangemerkt. Deze aanhaling immers was overbodig, daar een ieder die zich in Indië wilde vestigen, van een algemeene toelating moest zijn voorzien, zoodat van de zendelingen en priesters bij hun aankomst te Batavia eveneens vereischt kon worden, dat een algemeene toelating in hun bezit was. Deze Memorie van Antwoord was, betreffende het onderhavige artikel, zeer voorzichtig. Hoewel zij tevens een toelichting op het gewijzigd ontwerp betref, was zij in hoofdzaak de Memorie van Antwoord, daar zij, als zoodanig bedoeld, antwoordde op de op- en aanmerkingen van de zijde van de leden der Tweede Kamer gemaakt en neergelegd in het Voorloopig Verslag op het tweede ontwerp van den 15den December 1853. De Regeering stelde zich, wat betreft de vereischten in art. 125 van het derde ontwerp op het standpunt, dat, doordat de Nederlandsche Staat als zoodanig, geen Christelijke staat is, hij dientengevolge de verspreiding van het Christendom, noch door actieve, noch door passieve middelen, wenschte of kon bevorderen. Een bepaalde kerkelijke geloofsbelijdenis heeft de Nederlandsche Staat niet en elke poging om de eene godsdienstige overtuiging boven de andere te begunstigen zou afwijken van het in de Grondwet gehuldigde beginsel van godsdienstvrijheid en gelijkstelling der gezindheden. „Hieruit volgt”, volgens de Regeering bij de beknopte samenvatting van de beginselen, waarvan zij uitging, „dat het de taak van het staatsbestuur „niet is, om bij het beramen van regeeringsmaatregelen,

¹⁷⁾ Keuchenius. Deel I, pag. 40.

als de onderhavige, uit te gaan van de stelling, dat:
„op Nederland een providentieele roeping rust om
„aan de bevolking van zijn overzeesche bezittingen de
„weldaad van het Christendom te schenken. Het staats-
„bestuur moet in de keuze zijner middelen blijven binnen
„een werkkring, die op het stuk van geloofsbelijdenis vol-
„komen kleurloos moet zijn. De bestemming van den Staat
„is het beschermen van personen, rechten en eigendom-
„men, opdat de maatschappij in haar eigenaardig voor-
„waarts streven niet worde belemmerd. Al wat dat streven
„kan verstoren of verhinderen moet door den staat worden
„opgeheven en daarom moet hij op de eerste plaats zor-
„gen voor rust en orde, als de eerste voorwaarden van
„beschaving en ontwikkeling. Deze pligt en deze inzigten
„hebben die rigting bepaald van de in Nederlandsch-Indië
„aangenomen gedragslijn ten aanzien van de verspreiding
„van het Christendom.”¹⁸⁾

„De bevolking in Indië,” zoo vervolgt de Regeering haar
toelichting op art. 118, „is overwegend Mohammedaansch
„met al haar elementen van fanatisme en tegenstand.
„Voor al in deze streken kunnen geen zendelingen worden
„toegelaten om aldaar het Evangelie te prediken. Daarbij
„zou aan het dwaalbegrip, dat bij het bestaande regee-
„ringsstelsel die toelating kan worden opgevat als een be-
„wijs, dat het Nederlandsche Gouvernement hun bekeering
„tot het Christendom zou begeeren en de zendelingen als
„zoovele ambtenaren zouden worden beschouwd, die door
„de Regeering zouden zijn afgevaardigd om het bekee-
„ringswerk te volbrengen, geen vasten voet worden gege-
„ven en aldus het vertrouwen in haar beleid op zoo'n
„wijze in gevaar brengen.”

De Regeering stippelde hiermede de gedragslijn uit, die
zij wenschte te volgen. Deze gedragslijn deed vreemd aan.
Immers, de Regeering heeft de verkondiging van het Evan-
gelie overal den vrijen loop gelaten daar, waar het de rust

¹⁸⁾ Keuchenius. Deel II. pag. 179 e.v.

niet bedreigde. Ook de verspreiding van bijbels in het Javaansch werd overal op Java toegestaan en waar de Javaan om den zendeling vroeg, werd van Regeeringswege niets in den weg gelegd. Dit is ongetwijfeld staatsrechtelijk juist en inbreuken op of afwijken van deze gedragslijn zouden in strijd zijn met het beginsel der godsdienstvrijheid, dat uitdrukkelijk werd erkend, hoewel de tolerantie van de Regeering in deze de minimum grens bereikte. Toch heeft de Regeering gemeend tegemoet te moeten komen aan de wenschen van de leden, die de vrije prediking voorstonden. „Zelfs,” zoo zeide zij, „zijn heele „gedeelten voor de vrije prediking in Nederlandsch-Indië „opengesteld zooals de Moluksche Archipel, Timor en de „onderhoorige eilanden, sommige gedeelten van Celebes „en Sumatra, de eilanden Bali en Lombok en eindelijk het „groote eiland Borneo. Doordat de Regeering zich ver- „antwoordelijk voelt voor de rust, terwijl de zendingen „dit niet zijn, wenscht zij de beoordeeling omtrent plaatsen „en personen alsmede het stellen van bepaalde voor- „waarden niet uit handen te geven.”

Aldus begreep de Regeering haar stelling tegenover de inlandsche bevolking in het algemeen.¹⁹⁾ Nergens pogingen om het bekeeringswerk zelfs in schijn door den steun van het wereldlijk gezag ingang te verschaffen, wenschte zij niettemin overal strenge onzijdigheid, overal vergunning tot prediking, opdat de rust daardoor niet in gevaar wordt gebracht en daar waar dat gevaar aanwezig zou kunnen zijn, een streng toezicht. Wat de bijzondere vergunning betreft, mede in verband met de algemeene vergunning tot vestiging, meende de Regeering goed te doen haar bedoeling in deze nader toe te lichten. Het was n.l. de bedoeling, dat elke Nederlander, die niet van Rijkswegen naar Nederlandsch-Indië werd gezonden en zich aldaar als bijzonder persoon wilde vestigen, zich had te voorzien van de acte van vast verblijf, bedoeld in art. 3 der

¹⁹⁾ Keuchenius. Deel II, pag. 312 e.v.

Publicatie van den 10den Januari 1834 (Ind. Staatsbl. No. 3, 1834) en deze verkregen hebbende, zou hij zich overal mogen vestigen en langs alle postwegen reizen ter uitoefening van zijn beroep. Indien hij een geestelijke was en zich aan het bekeeringswerk of aan den kerkdienst wenschte te wijden, moest hij nog van een bijzondere toelating als zoodanig voorzien zijn. Deze zou niet mogen behelzen een algemeene vergunning om het Evangelie te prediken waar en hoedanig de houder dit zou goedvinden; hem zou, onverschillig tot welk kerkgenootschap hij behoorde, aangewezen worden of, waar en onder welke voorwaarden hem zulks zou zijn vergund. Het spreekt overigens vanzelf dat de geestelijken, die het Koloniaal Bestuur te zijnen koste ontbiedt ten dienste van de gevestigde Christen-gemeenten, vallen onder de werking van de bijzondere voorwaarden, welke reeds eerder bij Koninklijk Besluit waren vastgesteld.

Het hierop volgend Voorloopig Verslag was zeer meegaand. De meeste leden waren het met de Regeering, althans met de gronden welke zij aanvoerde, eens. Wel kwam men met nadruk op tegen de stelling, dat Nederland geen Christelijke staat zou zijn, maar toch waren vele leden geneigd te erkennen, dat bedoeld gezegde een meer bevredigende uitlegging toeliet, n.l. dat de Regeering niets meer had willen doen dan de verplichting van den staat te ontkennen om door actieve en passieve middelen de verspreiding van het Christendom te bevorderen. Evenwel was een groep leden het met de Regeering eens, dat de Nederlandsche Staat geen Christelijke staat kon zijn.

Wat het te volgen stelsel betreft, werd door een deel der leden het zuivere preventieve stelsel ten aanzien van de verbreiding van het Christendom voorgestaan. Repressieve middelen tot stuiting der ongeregeldheden en gevaren, die uit de prediking van het Evangelie in Indië zouden kunnen voortspruiten, waren naar hunne meening genoegzaam afgekeurd, terwijl daarentegen de meerderheid in de

meeste afdeelingen zich met de gronden, door de Regeering voor haar stelsel aangevoerd, ten volle kon vereenigen. Door de tegenstanders der preventie moest worden toegegeven, dat de Regeering de actieve bevordering van de verspreiding des Christendoms niet tot hare taak kon rekenen. „Die verspreiding is,” volgens hen, „de zaak der „kerk”.²⁰⁾ Toegegeven moest worden, dat de Regeering de onzijdigheid moest blijven betrachten. Evenwel werd de grief geuit, dat de Regeering in de Memorie van Toelichting van iets meer dan onzijdigheid had gesproken. Daar werd de bevordering door passieve middelen, waardoor dan toch wel moeilijk iets anders dan een lijdelijk toestaan verstaan kon worden, rechtstreeks veroordeeld. Wat betreft het verbod aan de zendelingen om op Java in Mohammedaansche dessa's het Evangelie te prediken, vreesde men, dat het de Regeering te doen was om door preventieve maatregelen de prediking op verreweg het grootste gedeelte van Java te beletten. Tegen dit stelsel werd door enkele leden geprotesteerd. Men vreesde, dat door een uitlegging van het gewraakte artikel in bovenstaanden geest de Regeering den Javaan, Javaan wilde doen blijven, omdat hij alleen als zoodanig, niet als Christen, als een geschikt werktuig in het belang van het moederland was te gebruiken.

„Zoo de prediking van het Christendom belet moest worden overal waar van de zijde dergenen, die een anderen „godsdiensl belijden, slechts eenig verzet te vreezen ware; „zoo in dien zin de prediking geheel ondergeschikt moest „worden gemaakt aan de noodzakelijkheid van het behoud „van orde en rust, dan zouden deze leden zich tegen een „Regeerings-Reglement moeten verklaren, waarin zulk een „geheel onaannemelijke bepaling te vinden was. Dan zou „een stelsel worden aangenomen, waarbij aan het Mo- „ammedanisme voorrang zou worden verleend boven het „Christendom. Dan zou aan de Christenen in Nederland

²⁰⁾ Keuchenius. Deel II, pag. 462 e.v.

„gewetensdwang worden aangedaan. In iederen gods-
„dienst, niet in het minst in de Christelijke, ligt een zedelijke
„verplichting tot uitbreiding; die uitbreiding is voor den be-
„lijder een behoefte des harten; aan de vervulling van die
„verplichting en behoefte mag de staat geen belemmerin-
„gen in den weg leggen, welke noodzakelijkheid niet
„overtuigend bewezen is.”

Desniettemin wilden deze leden niet zoo ver gaan, dat alle
behoedmiddelen tegen misbruik, tegen onverstandige pre-
diking en tegen de toelating van iedereen, die zich onder
den naam van zendeling in de Indische bezittingen mocht
vertoonen, uitgesloten zou worden. Alleen moest bij de
keuze en hanteering dier behoedmiddelen het denkbeeld
van repressie, niet dat van preventie, den voorrang hebben.
Naast deze sterke kanting tegen het preventieve stelsel,
dat de Regeering voor alles gehandhaafd wenschte te zien
en waarbij de orde en rust het middelpunt vormden, stond
de meening van leden bij wie nog andere bedenkingen
bestonden. Deze groep vreesde, dat er geen waarborgen
waren voor de voortdoring dier handelwijze, dat alles aan
het oordeel der Regeering werd overgelaten. Men vreesde,
dat binnen korten tijd wel eens een stelsel zou kunnen
worden gevolgd, waarbij de Evangelieprediking zou kun-
nen worden uitgesloten. De Regeering zou zich dan kunnen
beroepen op de noodzakelijkheid om orde en rust te
handhaven. Dan had men groote bezwaren tegen den
gestelden eisch, dat de Regeering het recht toekwam om
den zendingen den kring aan te wijzen, waarin zij zich
mochten bewegen. Ook werd opgemerkt, dat dit toezicht
de Regeering wel eens kon leiden tot het afstand doen
der onzijdigheid, waarop zij zoo gesteld was. In verband
hiermede werd gewezen op Engeland, dat zooveel ver-
mocht in Britsch-Indië, wat hoofdzakelijk werd toege-
schreven aan het vrijgevig Regeeringsstelsel, dat daar
werd gevolgd.

Van de zijde der voorstanders der preventie werd daaren-

tegen gewezen op het gevaar, dat het stelsel van onzijdigheid, dat naar hunne meening ongetwijfeld op goede gronden werd aangevoerd, wel eens ten gevolge zou kunnen hebben, dat aan den G.-G. de middelen zouden worden ontnomen om te beletten, dat door onberaden Evangelieprediking de veiligheid in Indië in de waagschaal zou worden gesteld. „Daarbij,” zoo werd van deze zijde aangevoerd, „zou door de Inlanders in de vrije prediking ge„zien worden een partijdigheid van de Regeering en wel „voornamelijk tegen hun godsdienst, omdat zij nu eenmaal „gewoon waren in alles wat gebeurt, den vinger van de „Regeering te zien. Het repressieve stelsel was, volgens „deze groep, niet het aangewezen stelsel om een vreed„zame invoering van het Christendom te bewerkstelligen.” Men baseerde deze meening voornamelijk op het feit, dat in het vuur van 's menschen geloof, door den zendeling of missionaris iets zou worden gezegd, dat voor de tegenpartij kwetsend was. Men wenschte mede in dit verband de individueele inzichten, om voor het moederland de bezittingen te doen behouden, terzijde te stellen, of die ten minste met gematigdheid te doen gelden. Ook was men er het in het algemeen wel over eens, dat voorzorgen tegen onberaden ijver geboden geacht werden.

De Regeering was in haar Memorie van Antwoord kort, maar niet minder krachtig. Zij wenschte over dit teedere onderwerp geen verdere uitweiding. Wat betreft het repressieve stelsel, de Regeering meende dit slechts daar te kunnen toepassen, waar de bevolking zelf om de prediking zou vragen of waar die prediking naar het oordeel der Regeering de rust niet zou bedreigen. Elders moest preventie regel zijn. De Regeering wenschte de meening niet te deelen, welke door enkele leden was verkondigd, dat passieve bevordering van de evangelisatie alleen regeeringstaak kon zijn. Immers, een onverstandig woord dat kwetsend kon wezen, zou een rustverstoring tengevolge kunnen hebben en een repressieve maatregel, n.l. de

verwijdering van den persoon, zou de opgewonden gemoederen niet tot kalmte kunnen brengen. Men moest daarom ook preventieve maatregelen ter beschikking hebben, ten einde zulke rustverstoringen te voorkomen. De Regeering achtte dan ook de door haar ingeslagen weg in dit artikel vastgelegd de eenige manier, welke zou kunnen leiden tot een vreedzame verspreiding van het Christendom.

De schriftelijke behandeling, welke met het Verslag op deze Memorie van Antwoord was geëindigd, had het standpunt van de Regeering in deze aangelegenheid van alle zijden belicht. Daarom leverden de mondelinge beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal dan ook weinig nieuwe gezichtspunten op. Nogmaals werd er door enkele leden de nadruk op gelegd, dat op Nederland de providentieele roeping rustte om Indië door het verspreien van den Christelijken godsdienst tot een hooger beschavingspeil op te voeren.

Zoo zeide de heer Blaupot ten Cate bij de algemeene beraadslaging over het VIIde Hoofdstuk..... „Dit is het, „Mijne Heeren, wat ook ik versta door de woorden, die „in het Voorloopig Verslag staan uitgedrukt: dat op Ne- „derland eene providentieele roeping rust, om aan de „bevolking van zijne overzeesche bezittingen de weldaad „van het Christendom te schenken. Die woorden zijn niet „van mij afkomstig, maar ik beaam ze volkomen, ik beaam „ze, omdat ik anders altijd zou moeten vreezen voor de „straf, die ieder ondervinden zal, als hij den nooit rus- „tenden gang van ontwikkeling des menschedoms, in gods- „dienst en zedelijkheid, in kennis en beschaving, met „geweld van wet wil keeren, bij welk volk het ook zij...”²¹⁾ Wel werd opgemerkt, dat de Regeering haar schroomvalligheid uitsluitend uitstreckte over Java, met de schampere opmerking, dat ze dit deed, — „zeker uit zucht om „voor het moederland te behouden, bezittingen die jaar- „lijks zulk eene aanzienlijke som afwerpen voor onze

²¹⁾ Keuchenius. Deel III pag. 895 e.v.

„middelen". — Gewezen werd in dit verband op het concordantie-beginsel. Er moest overeenkomst bestaan tusschen de maatregelen in Nederland en die in zijn bezittingen. Het beginsel van gewetensvrijheid in Nederland geldend en neergelegd in het toenmalige artikel 164 van de Grondwet, gold toch ook voor Indië. — „Maar", zoo vervolgt de heer Blaupot ten Cate, „is de voortplanting „van het Christendom onder de Mohammedanen en Heidenen, langs geoorloofde middelen en wegen, een te kort „doen aan gewetensvrijheid? 't Is ook volkomen waar, dat „het de taak niet is van ons staatsbestuur, om het Evangelie „te prediken of te doen prediken, of die prediking actief „in bescherming te nemen; maar moet dit alles passieve „begunstiging van evangelisatie uitsluiten?"

Ook over den vooruitgang, het voorwaartsstreven, bleek dit lid niet erg te spreken te zijn, althans niet over de wijze, waarop de Regeering dit wenschte te doen. — „'t Is ook „volkomen waar", zoo zegt hij „wat de Regeering zegt: „het beschermen van personen, regten en eigendommen, „opdat de maatschappij in haar eigenaardig voorwaarts- „streven niet worde belemmerd, ziedaar de bestemming „van den Staat. — Maar dit eigenaardig voorwaarts- „streven, wordt dit wel veel in de hand gewerkt, als men „ontkent, dat de Nederlandsche Staat een Christelijke staat „is; als men de bevordering ook door passieve middelen, „voor onaannemelijk keurt. 't Is ook volkomen waar, dat „er op Java geen begunstiging moet zijn van de eene „Christelijke belijdenis boven de andere; maar mag daarom „geen gunstig oog worden geslagen op de verspreiding „in het algemeen?" — Ook wat de preventie betreft, meende spreker te moeten opmerken, dat, wanneer de Regeering de prediking op Java alleen zou toelaten waar die door de Javanen verlangd werd, die preventie wel tot het uiterste gedreven werd en dat aan de evangelisatie de zwaarste hinderpalen in den weg werden gelegd. Het geloof komt door het gehoor en hoe wil de Javaan naar

de prediking van het Evangelie verlangen, als hij er nooit iets van heeft gehoord en het zodoende niet kent. De grootste moeilijkheid lag volgens spreker wel in de gevolgen en gevaren, welke zelfs aan een passieve medewerking tot een prediking voor de Regeering waren verbonden. Hiermede stonden in verband de mogelijkheden, welke reeds eerder werden gememoreerd, dat botsingen tusschen Christen- en Mohammedaansche ijveraars niet alleen, maar zelfs tusschen Christen-zendingen onderling zouden kunnen voorkomen. Ook vreesde men rustverstoring door blind-ijverige zendingen, die wel eens hevig zouden kunnen uitvallen tegen den valschen profeet. Wat deze gevaren betreft, geloofde de heer Blaupot ten Cate, dat ze gemakkelijk konden worden voorkomen. Wat betreft de botsingen tusschen Christen- en Mohammedaansche ijveraars, dit was, volgens hem, niet zoo erg als het leek. Het Mohammedanisme wordt niet zoo sterk beleefd. Immers, de Javaan kende en kent alleen de uiterlijke formaliteiten van zijn godsdienst. Zelfs verkreeg men de medewerking en den daadwerkelijken steun van Inlandsche Hoofden om kerkgebouwen te stichten. Wat het tweede punt betreft, de eventueele botsingen tusschen de zendingen onderling, dit zou kunnen worden opgelost door de „enkele” zending, n.l. dat daar, waar reeds een zending werkzaam was, geen andere van een verschillende belijdenis zou worden toegelaten, zoodat botsingen om elkanders belangen niet konden voorkomen. Ook met betrekking tot de rustverstoring door blind-ijverige zendingen wezen de feiten anders uit. De praktijk toonde aan wat te danken was aan de goede opleiding, die de aanstaande zendingen genoten, waardoor moeilijkheden tusschen hen niet voorkwamen. Ook was de heer Blaupot ten Cate van meening, dat onderwijs en de verspreiding van den Christelijken godsdienst hand aan hand moesten gaan. Niet eerst het onderwijs, om zodoende het volk zich te laten voorbereiden tot het Christendom. Ten gevolge van deze

overweging kwam de heer Blaupotten Cate met een voorstel aan de Regeering, en wel, om een artikel in te voegen in het VIde Hoofdstuk, dat zou luiden: „De verkondiging „en uitbreiding van den Christelijken godsdienst in Neder-„landsch-Indië worden door den Gouverneur-Generaal „begunstigd voor zooveel bestaenbaar is met de openbare „rust en orde.” — Hoe de heer Blaupot ten Cate zich voorstelde dit artikel in te lasschen, zeide hij niet. Hij meende het te kunnen plaatsen voor artikel 121 of tusschen de artikelen 123 en 124 van het ontwerp. Evenwel vergat hij daarbij, dat zijn voorgesteld artikel lijnrecht in strijd zou zijn met de meening van de Regeering in deze, en niet te vergeten met de bepaling van art. 125 van het ontwerp van wet, dat de bijzondere toelating eischte. Een ander punt van overweging, welke hem tot dit voorstel leidde, was, dat de Javaansche priester wel overal zou mogen prediken, terwijl de Christenleeraar dit niet zou mogen. Voor den laatste vroeg hij een weinig meer begunstiging. Ik meen hierbij te moeten opmerken, dat, waar het tegen- deel niet blijkt, met den Javaanschen priester moet worden bedoeld de „penghoeloe" en niet, zooals tegenwoordig voorkomt, dat Javanen priester zijn, zooals de R. K. Kerk deze kent. De heer Blaupot ten Cate kwam tot de slotsom, dat de middenweg tusschen den plicht om den Javanen, den heiden in het algemeen, met het Evangelie bekend te maken en het belang om het niet te doen uit vrees door eigen onvoorzichtigheid die bezittingen te zullen verliezen, moest worden bewandeld. Die middenweg is de passieve bevordering van het Christendom. „Niet alleen en overal op Java laten prediken", zoo vervolgde hij, „maar ook „niet, om die prediking slechts daar toe te staan, waar „de Javanen, ongezoekt, ze verlangen; want het komt mij „voor, dat het nabij het ongerijmde is zulk een verlangen „af te wachten; — namelijk ook daar wensch ik prediking, „waar, na overleg met de hoofden en priesters, de Javanen „te kennen mochten gegeven hebben er niet tegen te zijn;

„evenwel zoo, dat er geene botsing tusschen de zendingen onderling ontsta.”²²⁾ Voorwaar voor de Regeering een moeilijk in te nemen standpunt. De heer Van Nispen tot Sevenaer was van een andere meening. Hij was er wel van overtuigd, dat de moeilijkheden, door den heer Blaupot ten Cate te berde gebracht en waarin door deze geen bezwaren werden gezien, in de praktijk werkelijk moeilijkheden zouden blijken te zijn. Uitgaand van de vele sekten, die het Christendom kent, en hare leeraars en verkondigers, meende de heer Van Nispen, „dat de zendelingen, tot zeer „verschillende gezindten behoorende, allen zeggen het „Christendom, het Evangelie te brengen, terwijl zij allen verschillend leeraren; terwijl de een veroordeelt, wat de „ander leert, de een ontkent, wat de ander als waarheid „verkondigt, terwijl zij zich onderling wellicht hevig en fel „zullen bestrijden”.²³⁾

Ook het verzoek van den heer Blaupot ten Cate de vrije zending daar toe te laten, waar de Mohammedaansche hoofden en priesters daar geen bezwaar in zullen zien, lokte de opmerking van den heer Van Nispen uit, dat: „het getal der plaatsen, waar de vrije prediking volgens „het door hem opgegeven middel zou kunnen geschieden, „zeer klein in getal zoude zijn”.²⁴⁾ De houding van de Regeering, welke zij aannam inzake het verspreiden van den Bijbel, n.l. geen verspreiding onder de Javanen, wenschte de heer Van Nispen te zien bestendigd. Immers de bevordering hiervan zou de houding der Regeering in strijd doen zijn met hetgeen zij beweerde haar standpunt in deze te moeten wezen. Zij zou afwijken van haar plicht, welken zij zich had opgelegd, de volstrekte neutraliteit te handhaven. Door het helpen verspreiden van Bijbels, welke zouden worden uitgegeven door een bepaalde sekte, zou de onzijdigheid, waardoor haar standpunt zich moest

²²⁾ Keuchenius. Deel III pag. 900.

²³⁾ idem. pag. 901.

²⁴⁾ idem. pag. 903.

kenmerken, sterk in het gedrang komen. De heer Van Nispen drukte deze gedachte uit door de woorden: „sommige „soort van bijbels". In tegenstelling met den wensch van den heer Blaupot ten Cate, wilde de heer Van Nispen geen nieuw artikel in dit hoofdstuk gelascht.²⁵⁾ Wat hij wel wenschte, was een milde uitvoering dier artikelen. De toenmalige Minister van Koloniën, de heer Pahud, zette in zijn rede nogmaals het standpunt der Regeering uiteen. „De Regeering", zoo zeide hij, „moet zijn passief, maar zij „moet tevens waken. Moet de Regeering in Nederland „waken, des te meer nog in Indië; het grondwettelijk voor- „schrift is daarvan de gebiedende noodzakelijkheid. Is „daaruit nu af te leiden, dat de Regeering tegen het ver- „spreiden van het Christendom is? Neen, Mijne Heeren, „ik herinner U aan hetgeen ik gezegd heb in eene der „eerste zittingen, waarin over dit Regeerings-Reglement is „beraadslaagd; ik heb toen mijne overtuiging medegedeeld „en blijf ook nu daarbij volharden. De denkbeelden van „de Regeering en ook mijne individueele beschouwingen „zijn niet die, welke men ons toedicht; wij allen, die „Christenen zijn, willen en moeten willen, dat het Christen- „dom meer en meer worde verspreid; maar als Regeering „moet men dit niet vooropzetten en niet willen, dat dit ge- „schiedde door de Regeering en van regeeringswege."²⁶⁾ De nadruk werd gelegd op het feit, dat vooral in Indië, waar de bevolking voor het grootste gedeelte niet-Christen is, de onzijdigheid en voorzichtigheid op den voorgrond moeten worden gesteld. De Regeering is geplaatst boven alle bevolkingsgroepen en waar in het ontwerp Regeerings-Reglement uitdrukkelijk geschreven staat, dat een ieder zijne godsdienstige meening met volkomen vrijheid belijdt, moet zij zich tot taak stellen dit uitdrukkelijk tot een waarheid te maken.

Wat betreft het door den heer Blaupot ten Cate voor-

²⁵⁾ Keuchenius. Deel III, pag. 904.

²⁶⁾ idem. pag. 906 e.v.

gestelde artikel, werd door den Minister de opmerking gemaakt, dat hieruit een begunstiging sprak. Begunstiging van den een zou den ander belemmeren en mocht daarom van Regeerings-zijde niet plaats vinden. De houding van de Regeering, goed voorgesteld, kan geen ander resultaat hebben dan het welzijn te bevorderen van allen, die onder haar bestuur geplaatst zijn. De heer Van Hoëvell wenschte meer vrijheid.²⁷⁾ Volgens hem was de Regeering verplicht de verspreiding van het Christendom toe te laten. In aansluiting daarop was een behoorlijke politie, met een krachtig toezicht noodig. De plicht van de Regeering was niet gelegen in het preventieve toezicht, dat zij op de missie en zending zou uitoefenen, maar moest liggen in een repressief optreden. Bij de mondelingen beraadslagingen over art. 125 zelf wees de heer Elout van Soeterwoude op het verschijnsel, dat dit artikel gansch nieuw was, en dat het in geen der vorige reglementen werd aangetroffen en bepaaldelijk niet in het reglement, dat toen in Indië vigeerde, het reglement van 1836.²⁸⁾ De heer Elout zag in de evangelisatie volstrekt geen Regeeringsdaad, als van het beginsel zou worden uitgegaan en het besef daarvan ingang vinden: „dat geen prediking eenig officieel „karakter zou bezitten, dat ze nimmer zou uitgaan van „de Regeering, maar dat zij zich alleen daarmee inlaat, „als de openbare orde het vereischt”. Daardoor zou het werk der evangelisatie worden beschouwd als uitgaande van enkele personen. De passieve houding zou dan daardoor, zelfs uit een staatkundig oogpunt, geheel en al onschadelijk worden en het grootste struikelblok tegen de prediking van het Evangelie zou daardoor vervallen. Volgens den heer Elout was art. 125 op de eerste plaats in strijd met art. 121. Volgens dit artikel belijdt ieder zijn godsdienstige meening met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en haar leden tegen

²⁷⁾ Keuchenius. Deel III, pag. 908.

²⁸⁾ idem. pag. 917 e.v.

overtredingen van algemeene verordeningen. Den Christenleeraars, priesters en zendelingen zal echter niet toegelaten worden zich te vestigen op verschillende plaatsen, zooals ieder koopman of landbouwer. Een ander bezwaar was de overbodigheid van dit artikel. Deze afgevaardigde van Gorkum betoogde, dat elke waarborg, welken de Regeering behoeft, in het ontwerp reeds werd aangetroffen. Art. 123 bepaalde dit reeds door aan den G.-G. de zorg op te dragen, dat alle godsdienstige gezindten en dus ook de leeraars zich zouden houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan algemeene verordeningen. Art. 108 zou evenzeer op predikanten en zendelingen toepasselijk zijn als op ieder ander, die niet van Regeeringswege naar Indië werd gezonden. Daarbij kwamen dan als repressieve maatregelen, art. 48, de uitzetting uit Indië, en art. 49, waarbij bepaald werd, dat het verblijf in een bepaald gedeelte kon worden ontzegd. Deze artikelen waren alle eveneens op de leeraars, priesters en zendelingen toepasselijk. Daarbij veronderstelde de heer Elout, dat moeilijkheden voor de Regeering niet zouden uitblijven, zelfs een gevaarlijke toestand zou kunnen ontstaan, doordat èn regenten èn residenten veelal op het gewraakte artikel een beroep zouden doen, terwijl iedere rechtmatige afwijzing van dit beroep de orde zou kunnen verstoren. Uit dezen hoofde was een vervallen van dit artikel de eenige en gewenschte oplossing om genoemde moeilijkheden te voorkomen. Wat den heer Elout wel wenschelijk voorkwam, teneinde vreemde elementen uit Indië te weren, was, dat eenige bepalingen uit de wet op de kerkgenootschappen zouden worden overgenomen. De Regeering zou dan op een geheel onafhankelijk en een onzijdig standpunt staan; bij elke klacht over de Evangelie-verkondiging zou gewezen kunnen worden op art. 121, het artikel, waarin het beginsel van godsdienstvrijheid lag opgesloten. Het toezicht der Regeering zou zich moeten bepalen tot die gevallen, waarin de orde niet tengevolge van de

prediking, maar tengevolge van verkeerde daden gestoord zou worden. En in geval de Mohammedanen zich tegen een eventueele prediking van het Evangelie zouden verzetten, kon eveneens op art. 121 van het ontwerp van 1854 worden gewezen.²⁹⁾ De Minister, die de opmerkingen, welke door den heer Elout over art. 125 werden gemaakt, beantwoordde, liet in zijn antwoord het verschil tusschen art. 108 en 125 uitkomen. Dit n.l. in verband met den wensch van genoemden afgevaardigde om allen onder te brengen onder het gewone toelatingsartikel en zodoende geen onderscheid te maken tusschen een handwerksman, die in Indië zijn handwerk zou willen uitoefenen en den zendeling en priester, die om de wille van zijn zending en roeping aan een speciaal gestelden eisch zou moeten voldoen. „De „voorwaarden, in art. 108 vermeld“, zoo betoogde deze bewindsman, „zien op de toelating tot vestiging binnen „het gebied van Nederlandsch-Indië. Maar hier wordt ge- „sproken van de vergunning tot uitoefening van zekere „rechten aan die reeds tot vestiging toegelaten personen; „en het is nu niet, omdat zij leeraren of zendelingen zijn, „maar omdat de verrichting van hun dienstwerk in zekere „gedeelten van Nederlandsch-Indië van een staatkundig „oordeel afhankelijk moet blijven, dat deze voorzorgsmaat- „regel noodig is.”

De heer Elout van Soeterwoude diende daarop een amendement in, dat slechts een toezicht eischte voor eventueele vreemdelingen-zendelingen en leeraren, waartoe volgens de Regeering geen aanleiding bestond, omdat haar standpunt in deze vaststond, en haars inziens geen onderscheid behoorde gemaakt te worden tusschen Nederlandsche en vreemde zendelingen en priesters. Dit amendement, in stemming gebracht, werd dan ook met 31 tegen 20 stemmen verworpen. Het stelde voor een wijziging van art. 125 van het ontwerp Regeerings-Reglement, dat gewijzigd aldus

²⁹⁾ Keuchenius. Deel III, pag. 920 e.v.

zou luiden: „Kerkbesturen en hoofden, die kerkgenoot-
„schappen besturen of vertegenwoordigen, behoeven de
„goedkeuring van den Gouverneur-Generaal op de plaats
„hunner vestiging. Christenleeraars, priesters en zende-
„lingen, die geen Nederlanders zijn, moeten voorzien zijn
„van eene door den Gouverneur-Generaal te verleenen
„bijzondere toelating om hun dienstwerk in eenig bijzonder
„gedeelte van Nederlandsch-Indië te mogen verrichten.
„Wanneer die toelating schadelijk of de bovenvermelde
„persoon ongeschikt wordt bevonden, of de voorwaarden
„daarvan niet worden nageleefd, kan die toelating of
„goedkeuring door den Gouverneur-Generaal in overeen-
„stemming van den Raad van Indië worden ingetrokken.”
Het art. 125 werd daarop in stemming gebracht en werd
onveranderd met 45 tegen 12 stemmen aangenomen. Tegen
stemden de heeren Elout van Soeterwoude, Van Lijnden,
Mackay, Van der Poel, Van Hoëvell, Van Lennep, Groen
van Prinsterer, Van Eck, Sloet tot Oldhuis, Hoffman, Donner
van Poldersveldt en Jespers.

Bij de behandeling in de Eerste Kamer der Staten-Generaal,
waar over het ontwerp van wet tot vaststelling van het
Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-
Indië in zijn geheel werd beraadslaagd, werd over het
betreffende artikel, dat nu, door de laatste wijziging aan-
gebracht in het wetsontwerp, art. 123 werd, niet gesproken.
Toen dan ook het wetsontwerp met 31 tegen 1 stem, die
van den heer Van Swinderen, werd aangenomen, werd
art. 123 ongewijzigd in de wet opgenomen en verkreeg
het, na de afkondiging der wet in het Staatsblad, rechts-
kracht.

De verschillende stroomingen, die bij de totstandkoming
van het artikel waren ontstaan, handhaafden zich, zoowel
in als buiten het Parlement. Men kreeg twee groepen,
waarvan de grondslagen reeds in de Tweede Kamer
waren gelegd. Zij, die de vrije prediking wenschten en zij,
die een preventief toezicht op de Evangelie-verspreiding

noodzakelijk achtten. Evenwel gebeurde er in het Parlement niets, waaruit kon blijken of de Regeering tegemoet zou komen aan den steeds sterker wordenden wensch van hen, die art. 123 geschrapt wenschten te zien, totdat in 1919 na de angstige oorlogsjaren, in de Troonrede werd aangekondigd: „dat een wijziging van art. 123 aan het oordeel „der Staten-Generaal zou worden onderworpen”.

Deze toezegging was het resultaat van een jarenlang door de voor afschaffing zijnde partijen gevoerde actie. Deze actie is voornamelijk daarop gebaseerd, dat men gelijkstelling wenscht inzake de uitbreiding van het Christendom eenerzijds en het Mohammedanisme anderzijds, aan welke laatste geen belemmerende bepalingen in den weg worden gelegd. Een enkel voorval uit deze jarenlang gevoerde actie zij hier toch vermeld.

Bij de behandeling van de begrooting van Indië voor 1881 werd de houding, die de Indische Regeering ten opzichte van de zending aannam, in het algemeen zeer gelaakt. De heer Donner drong er dan ook op aan, dat deze Regeering hare houding ter zake zou herzien.³⁰⁾ Naar aanleiding van de rede van den heer Keuchenius, die de houding van het gouvernement ten opzichte van den zending Bieger in Bagelen, wiens toelating ex art. 123 men om zijn actie tegen de vaccinatie wilde intrekken, in heftige bewoordingen afkeurde, wees de heer Des Amorie van der Hoeven op een schrijven van de gewestelijke overheid in de Minahassa, gericht aan de districtshoofden aldaar. In dit schrijven werd verzocht kennis te geven, indien de R. K. geestelijke, aan wien verlof was gegeven in de residentie Menado een dienstreis te doen, met anderen dan Rooms-Katholieken over het R. K. geloof zou spreken of hen zou doopen. Deze handelwijze, die met het voorgvallene, dat de heer Keuchenius bestreed, in beginsel

³⁰⁾ Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal van het zittingsjaar 1880-1881, vergadering van 22 November 1880, pag. 454

veel overeenkomst vertoonde, werd door den heer Des Amorie van der Hoeven ten zeerste afgekeurd.³¹⁾

Zoo bestreed in 1883, bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1884, Dr. Schaepman het nemen van preventieve maatregelen door de Regeering op kerkelijk gebied, zulks naar aanleiding van het zgn. briefjesbesluit van 14 Juni 1883. — „Wil de Indische Regeering”, volgens dit Kamerlid, „twisten voorkomen, dan behoort zij op de „eerste plaats op haar gebied te blijven; maar ik zie niet „in, dat er preventieve maatregelen op kerkelijk gebied „moeten genomen worden om geschillen, bedenkelijk voor de openbare orde, onmogelijk te maken.” — Dit was, naar zijne meening, een den rug toekeeren aan ware vrijzinnigheid, die men in Indië zoo wilde huldigen.³²⁾

Dit zij slechts een greep uit de vele keeren, dat de houding, die de Indische Regeering ten opzichte van missie en zending aannam, werd gelaakt en afgekeurd. Doch allengs keerde men zich ook in het bijzonder tegen de bepaling van art. 123 R. R. De actie voor hare afschaffing nam eerst in de negentiger jaren vastere vormen aan.

Zoo trachtte Dr. Kuyper in 1898, zij het ook met weinig succes, den toenmaligen Minister van Koloniën te overreden art. 123 R. R. in te trekken.

Dit geschiedde tijdens de mondelinge beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de begrooting van 1898.

Toen werd door Dr. Kuyper aan Minister Cremer lof toegezwaaid over de wijze, waarop hij de zending tegemoet kwam. Deze tegemoetkoming bestond daarin, dat de Regeering genegen was de medische zending zoowel geldelijk als door het kosteloos verleen van medicijnen te steunen.

³¹⁾ Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal van het zittingsjaar 1880-1881, pag. 454, 455, 456, pag. 1260 en 1267.

³²⁾ Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal van het zittingsjaar 1883-1884, pag. 296.

Maar Dr. Kuyper kon zich, van zijn standpunt bezien niet ten onrechte, niet vereenigen met een post van f 130.—, uitgetrokken voor offerfeesten te Boeieleng en te Djembrano. Hij diende dan ook een motie in met de strekking dezen post in te trekken. Ds. Lieftinck was het met Dr. Kuyper niet eens. De gronden, welke de eerste daartoe aanvoerde, doen er ten slotte in het geheel niets aan toe, maar het een en ander was voor het toenmalig lid der Tweede Kamer Franse van de Putte genoegzame aanleiding om zijn gezaghebbend woord in deze aangelegenheid eens te doen hooren. „Ik wil een woordje zeggen naar „aanleiding van de discussie en het verhandelde over de „toepassing van de artikelen 119 en 123 van het Regeer- „rings-Reglement. Art. 119 zegt: Ieder belijdt zijne gods- „dienstige meeningen met volkomen vrijheid behoudens de „bescherming der maatschappij en hare leden tegen de „overtreding der algemeene verordeningen op het straf- „recht.” —

„Ieder belijdt met volkomen vrijheid. — Het Regeerings- „Reglement geldt voor al de ingezetenen van Nederlandsch- „Indië, dus ook volkomen vrijheid van godsdienstige „meeningen voor Mohammedanen en Boedhisten. Daarom „betreur ik het over die trouwe ingezetenen van Neder- „landsch-Indië te hebben gehoord, dat maatregelen zullen „worden getroffen, die hen in hunne godsdienstige mee- „ningen diep zouden treffen. Art. 123 van het Regeerings- „Reglement bepaalt, dat de Christenleeraars, priesters en „zendelingen moeten voorzien zijn van een door of namens „den Gouverneur-Generaal te verleenen bijzondere toe- „lating om hun dienstwerk in een bepaald gedeelte van „Nederlandsch-Indië te mogen verrichten.

„Op de intrekking van die bepaling wordt telkens aan- „gedrongen. Bestaat daarvoor gegronde reden? Kan „men in de laatste veertig jaren na het tot stand komen „van het Regeerings-Reglement voorbeelden noemen, „waarbij toelating geweigerd is zonder afdoende reden

„in het belang van de handhaving van orde en rust?
 „Ik wensch den Minister te adviseeren aan dien aandrang
 „niet toe te geven. Laat ons zeggen, waarop het staat.
 „Priesters, geestelijken en zendelingen zijn ook menschen,
 „en dikwijls ijveraars, die alleen denken aan hetgeen zij
 „voor hebben, minder aan het algemeen landsbelang.
 „Geestelijke priesters, die in de politiek doen — wij weten
 „het allen — zijn tuk en prat op wereldlijk gezag. Men
 „zij voorzichtig. Wat moeten onze trouwe inlanders denken,
 „wanneer zij 's avonds in de dessa de echo's vernemen
 „van hetgeen er zoo in de wereld gebeurt? Het is wonder-
 „lijk hoe spoedig dit overwaait. De weerklank van den
 „Toaster in Kiel en hetgeen de Europeesche Christelijke
 „mogendheden op dit oogenblik verrichten in het verre
 „Oosten. Wat moeten zij denken van hetgeen de groote
 „mogendheden hebben gedaan en nagelaten in Creta?
 „Wat van de verdeeling van het groote zwarte land, van
 „hetgeen daar is gebeurd onder Britsche heerschappij en
 „wat van hetgeen door de Chartered Companies van
 „Engeland is bedreven, voorafgegaan door de zendingen
 „en missionarissen en geestelijken en onder voorgeven van
 „beschaving en Christendom te bevorderen? En zijn wij
 „zelf zoo zuiver van den beginne af? Hebben onze koene
 „Calvinisten van het einde der zestiende en het begin der
 „zeventiende eeuw altijd wat men noemt Christelijk gehan-
 „deld? Is de invloed van de geestelijken in de Philippijnen
 „der bevolking ten zegen geweest? Ik zeg aan den
 „Minister: Laat art. 119 niet alleen geschreven zijn in de
 „wet, maar gegrift in Uw hart. Wees breed, wees vrijgevig,
 „bewandel den koninklijken weg bij de toelating der
 „zendelingen, maar geef den sleutel van Uw huis niet uit
 „handen, zelfs niet voor een deel." — ³³⁾

De heer Idenburg, die Dr. Kuyper in de Tweede Kamer

³³⁾ Idema: Parlementaire Geschiedenis van Nederlandsch-Indië 1891-1918 pag. 115 e.v.

was opgevolgd bij diens aanvaarden van het minister-schap in 1901, had zijn maidenspeech o.m. gewijd aan art. 123 R. R. en sprak zich eveneens uit voor afschaffing van het gewraakte artikel. Hij beriep zich daarbij op de uitspraken van Prof. De Louter en Mr. Margadant. De toenmalige Minister van Koloniën, Van Asch van Wijck, was voor een onbeperkte toelating. Van de Putte week niet van zijn in 1898 ingenomen standpunt af op dezelfde gronden als waarmede de Regeering in 1854 het artikel verdedigde, n.l. de vrees voor verwarring en versterking van de openbare orde en rust.³⁴⁾

De groepeerings van hen, die repressie als het juiste standpunt, dat door de Regeering behoorde te worden ingenomen, en hen, die de preventie voorstonden, kwam bij deze debatten weer sterk naar voren. De besprekingen liepen dan ook voornamelijk over de toepassing van het artikel en minder over de afschaffing, hoewel deze wensch er feitelijk in lag opgesloten, wat ook blijkt uit de hierna te noemen staatsprogramma's der R. K. en A. R. staatspartijen.

De actie tegen art. 123 R. R. kwam sterk tot uiting in de politieke programma's der R. K. Staatspartij en die der A. R. partij. In het beginsel-program van 1896 der R. K. Staatspartij werd onder punt VII de noodzakelijkheid betoogd om te komen tot een herziening der verordeningen op het toelaten der Christen-leeraars, priesters en zendelingen in Nederlandsch-Indië.

De Anti-Revolutionaire Partij trekt eveneens in haar beginsel-programma ten strijde tegen dit artikel, door de volle vrijheid om Indië te kerstenen van de Regeering te verlangen en in het stembus-program spreekt zij onomwonden van de wijziging van art. 123 R. R. En nog steeds wenschen beide rechts georiënteerde politieke partijen, òf een wijziging

³⁴⁾ Idema: Parlementaire Geschiedenis van Nederlandsch-Indië 1891-1918 pag. 148.

van art. 177 van de wet op de Indische Staatsregeling, òt een geheele intrekking van het artikel. De Christelijk-Historische Partij wenscht dit artikel gehandhaafd te zien, teneinde daardoor de dubbele zending zooveel mogelijk tegen te gaan.

De wijziging van art. 123, in de Troonrede van 1919 aangekondigd, bleek echter een doode letter te zijn. Ongeduldig geworden door het lange wachten, vroeg men bij de behandeling van de Rijksbegrooting van 1923 in het Voorloopig Verslag, of de Regeering nog dacht aan een wijziging van art. 123, die zij reeds in de Troonrede van 1919 had toegezegd. De Minister van Koloniën beantwoordde deze vraag met de mededeeling, dat overleg tusschen de Regeering in Nederland en het Indische Gouvernement gepleegd werd en dat men reeds beschikte over een eindadvies der Indische Regeering. Men hoopte aan de hand van dit advies door besprekingen met belanghebbenden tot een voor de zending in het algemeen zoo gunstig mogelijke oplossing te geraken. Bij de openbare behandeling van de begrooting, trad nogmaals duidelijk aan het licht de tegenstelling, welke bestond in de drie rechts georiënteerde politieke partijen, de eenig belanghebbenden bij de wijziging of instandhouding van het artikel. De heer Feber, de R. K. Staatspartij in koloniale aangelegenheden vertegenwoordigende, vertrouwde op de mededeeling van den Minister en hoopte, dat tenslotte dit vraagstuk een gunstig einde zou nemen en voor de missie bevredigend zou zijn. De heer van Boetzelaer van Dubbeldam sprak als lid der C. H. partij de meening uit, dat hij in tegenstelling met den heer Feber, de tegenwoordige redactie van art. 123 en hare toepassing althans voor de buitenbezittingen, gaarne zag bestendig.

Doch de spoedig verwachte eindoplossing van het vraagstuk liet nog steeds op zich wachten. Bij de algemeene beschouwingen over de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1925, werd in de afdeelingen van den

Volksraad ook aangedrongen op een bespoediging der intrekking van art. 123. Men ging in Indië dus nog verder en wenschte daar een volledige intrekking. In het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer over de begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1923 werd, wat art. 123 R. R. betreft, met ingenomenheid door vele leden vernomen van het voornemen om het genoemde artikel te wijzigen, zooals reeds in de meer genoemde Troonrede van 1919 werd aangekondigd. Men was ook hier van oordeel, dat het artikel zoo spoedig mogelijk behoorde te verdwijnen. Daarbij waren deze leden van meening, dat op een preventief toezicht der Overheid in dit opzicht weinig prijs zou worden gesteld. Men was in ieder geval hoopvol gestemd. Evenwel werd men in zijne verwachtingen teleurgesteld. Bij de behandeling van de Begrooting voor Nederlandsch-Indië over het jaar 1924 werd in de Tweede Kamer wederom aangedrongen op een wijziging van art. 123. En weer antwoordde de Minister, dat, zoodra het hem gelukt was een vorm voor het artikel te vinden, die voor de belangen van het vraagstuk meer bevredigend was dan de tegenwoordige, men er van verzekerd kon zijn dat de noodige voorstellen onder de aandacht van de Kamer zouden worden gebracht. En op een desbetreffende vraag, gedaan in het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer (13 Maart 1924) antwoordde de Minister in de Memorie van Antwoord, dat hij hoopte spoedig in staat te zijn een wetsontwerp tot wijziging van art. 123 van het Regeerings-Reglement ahangig te kunnen maken. Tegen het einde van 1924 werd tenslotte aan den Volksraad een wijziging voorgelegd van art. 123, welke als volgt luidde:

„Voor gewesten of gedeelten van gewesten, waar de verzekering van de openbare orde dit vereischt, kan bij „ordonnantie worden bepaald, dat Christen-godsdienst-„leeraars, priesters en zendelingen, voor de uitoefening van „hun werkzaamheden als zoodanig voorzien moeten zijn „van een door of namens den Gouverneur-Generaal te

„verleenen bewijs van toelating, welke voor intrekking „vatbaar is.

„De ordonnantie, uitgevaardigd krachtens het vorig lid, „wordt telkens voor ten hoogste vijf jaar vastgesteld.

„In het verslag, bedoeld bij artikel 60 van de Grondwet, „wordt van de uitvaardiging, wijziging of intrekking van „die ordonnantie mededeeling gedaan.”³⁵⁾

De verbetering, welke deze wijziging in den toestand beoogde te brengen, komt mij vrij illusoir voor. Het artikel maakt den indruk, dat het een compromis wil zijn zoowel voor de voorstanders als voor de tegenstanders van de bijzondere toelating en in dit geval een compromis van de slechtste soort. Toch werd de voorgestelde wijziging door enkelen als een aanmerkelijke verzachting gevoeld, omdat de Regeering het algemeen preventieve toezicht wilde vervangen door tijdelijke ordonnantiën.³⁶⁾ Ik meen deze meening te moeten bestrijden. In het begrip preventie ligt m.i. een algemeenheid opgesloten; of nu na vijf jaren, zooals in de wijziging voorgesteld werd, herzien zou worden, wat eventueel in het afgelopen tijdvak aan toelatingen werd verleend, doet aan het wezen der preventie geen afbreuk. De preventie blijft tenslotte haar werking behouden. Een herziening om de vijf jaren kan aan de preventieve werking geen afbreuk doen, ook al wordt de mogelijkheid tot herstel geschapen. Zulks was bij de werking van het bestaande artikel ook niet geheel uitgesloten. Het voorstel werd door vele leden onbevredigend genoemd, voor anderen was het te ver-gaand en het werd dan ook in den Volksraad met groote meerderheid (22 tegen 6 stemmen) afgestemd.

De Memorie van Toelichting van het voorstel tot wijziging

³⁵⁾ Handelingen Volksraad, 2e gewone zitting, najaar 1924. Ond. 10, pag. 652 e.v., 656 e.v., 665 e.v., 831 e.v., en 840 e.v. Het ontwerp van wet werd aan den Volksraad ter advies aangeboden bij brief van 24 October 1924.

³⁶⁾ Dr. Vriens in: Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Jaargang VIII, aflevering I, pag. 27 e.v.

hield in, dat het gewijzigde artikel als preventief bedoeld werd. „Het daarin”, zoo werd gezegd, „thans voorge- „schreven preventief toezicht wordt alleen nog behouden „voor die gewesten of gedeelten van gewesten, waar de „verzekering van de openbare orde dit vereischt.”

Evenwel meldde de Memorie van Toelichting toch, dat het gestelde beroep op de eischen der handhaving van openbare rust en orde veel van zijn kracht had verloren. De Regeering meende, wat genoemd beroep betrof, hiervan alleen gebruik te moeten maken in enkele streken van den Archipel. Zij rekende hieronder Java en Madoera en een gedeelte der Buitengewesten, waar de toestanden van dien aard waren, dat ongeregeldheden in verband met- of ten gevolge van de godsdienstverbreiding konden voorkomen. Zij wenschte voor deze streken nog een preventief toezicht op de priesters en Christen-zendingen. De beperkende bepaling zou gelden voor die streken, waar zulks bijzondere omstandigheden verwacht konden worden aanwezig te zijn. Hield nu deze omstandigheid op, dan kon men de beperkende bepaling intrekken. De Regeering verliet, zooals uit het bovenstaande kan blijken, het standpunt niet, dat zij bij de totstandkoming van art. 123 ook had ingenomen: het handhaven van de algemeene orde en rust door preventie. Met de wijziging zou worden bereikt, dat tot een opheffing, hetzij voor een geheel, hetzij voor een gedeelte van een gewest kon worden overgegaan, indien werkelijk verstoring van orde en rust niet meer te duchten was. De Regeering wenschte dus aanvankelijk het preventief toezicht te behouden.

De openbare behandeling in den Volksraad bracht een krachtige oppositie van de Christelijke staatkundige partij en de Indisch Katholieke partij. Dr. Schmutzer verklaarde, namens de Katholieke fractie het voorgestelde artikel onaanvaardbaar, omdat ook al werd het tegendeel door de Regeering in de Memorie van Toelichting verzekerd, het in geenen deele tegemoet kwam aan de bezwaren, die

van ouds tegen het geldende artikel werden geldend gemaakt. De geest, waaruit het onderhavige voorstel werd geboren, was geen andere dan die welke in 1854 aan het artikel het aanzijn had geschonken. Vooral legde hij den nadruk op het principieele in deze kwestie, zich beroepende op de encycliek „Immortale Dei” van Paus Leo XIII, waarin de verhouding tusschen kerk en staat uitvoerig is behandeld. Op grond van het beginsel, dat kerkelijke aangelegenheden tot het rechtsgebied der kerk behooren, terwijl al het overige, dat, wat tot de burgerlijke en politieke aangelegenheden behoort te worden gerekend, rechtens onderworpen is aan het staatsgezag, kwam dit Volksraadslid tot de conclusie dat, waar art. 123 de belangen der R. K. Kerk raakte, de Regeering in overleg had moeten treden met den H. Stoel. Tegen het verband, dat de Regeering legde tusschen de Christelijke geloofsverkondiging en de verstoring van de openbare rust en orde, protesteerde de heer Schmutzer met klem. Immers in de 70 jaren, die art. 123 beleefd heeft, behoefde nog nooit een bijzondere toelating van een missionaris te worden ingetrokken. De bijzondere toelating, zooals deze in het Regeeringsvoorstel neergelegd was, zou voor 5 jaren verplichtend worden gesteld. Waar nu telkens na het voorgeschreven tijdvak een ordonnantie opgesteld wordt door den G.-G. in overeenstemming met den Volksraad, zou een politieke stemmingmakerij, welke eventueel zou kunnen leiden tot een verwekking van onrust in een bepaald gebied, het gevolg hebben dat missie of zending in dat gebied zou worden geweerd. — „Wij wenschen”, zoo betoogde de heer Schmutzer, „erkenning van gelijk recht, en ten aanzien van „de godsdienstverbreding gelijke behandeling als onze „Mohammedaansche landgenooten voor wie de preven- „tieve maatregelen staan te worden opgeheven; wij ver- „langen gelijke behandeling als de belijders van andere „godsdiensten of dragers van andere wereldbeschouwin- „gen; wij wenschen niet, alleen omdat wij Christenen zijn,

„in het Regeerings-Reglement te worden geteekend met het „kenmerk van onruststokers, van individuen, die gevaar „opleveren voor het behoud van orde en rust in dit land.” Mocht iemand onrust verwekt hebben, dan zou volgens genoemd Volksraadlid moeten worden nagegaan, wie er de oorzaak van was, en zou er moeten worden gestraft zonder onderscheid des persoons, van welk ras of godsdienst hij ook zou mogen zijn. Hierin ligt de zuivere repressie opgesloten. Geen preventie maar repressie. Van Protstantsche zijde werd door den heer van Helsdingen vrijwel hetzelfde betoogd. Ook deze groep stelde zich principieel tegen art. 123. Ook hier werd de bevoegdheid van den staat ontkend om te beslissen of, en zoo ja, waar het Evangelie zou kunnen worden toegelaten. De heer van Helsdingen betoogde, dat de wensch van deze zijde om de Evangelieverkondiging vrij te maken, zich verzette tegen een handhaving van art. 123. Ook hier geen preventief toezicht, dat tenslotte toch weer de grondslag was van het nieuw ontworpen artikel. Wel werd een repressief toezicht van de Regeering voorgestaan.

Alleen kon art. 123 in de oude redactie worden gewaardeerd als middel om de dubbele zending te voorkomen. Maar het nieuwe artikel gaf ten aanzien van de dubbele zending meer een verslechtering dan een verbetering. Redenen om van redactie te veranderen kon de heer van Helsdingen niet vinden. Zoowel door de oude als de voorgestelde redactie van art. 123 kon door de weigering van de Regeering van de vereischte toelating, zoowel missie als zending worden tegengewerkt. Van dit standpunt gezien was een redactiewijziging ongewenscht. Een ander nadeel van de nieuwe redactie was, dat bij een herziening der regeling, welke zou plaats hebben bij ordonnantie, deze teere aangelegenheden periodiek zouden worden besproken in een openbaar college van een zoo zeer gemengde samenstelling als de Volksraad is. Dit maakte de redactie ook voor deze politieke partij onaannemelijk. De Directeur

van Onderwijs en Eeredienst verdedigde het ontwerp door naar voren te brengen, dat verwerping van het voorstel niet zou beteekenen dat het bestaande artikel zou blijven gehandhaafd, maar dat zou worden overwogen, in welke richting het artikel zou moeten worden gewijzigd om tegevoet te komen aan de bestaande bezwaren. Toch zou men meegaan in de richting der meerdere zendingsvrijheid, daar de bezwaren tegen de te handhaven beperking dezer vrijheid gewichtiger waren dan die tegen te groote vrijlating. Het voorstel tot wijziging van art. 123 R.R. werd met een groote meerderheid afgestemd.

Naar aanleiding van dit gebeuren in den Volksraad werd in de Eerste Kamer in het Voorloopig Verslag der Begrooing van Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1925 den Minister gevraagd, wat de Regeering voornemens was te doen ten opzichte van art. 123 R.R. nu het voorstel tot wijziging in den Volksraad was verworpen. Van de zijde der rechtsche partijen werd op afschaffing aangedrongen, terwijl zij, die voor het behoud van genoemd artikel waren, zulks duidelijk lieten blijken. Bij de mondelinge beraadslagingen kwam dit onderwerp aan de orde, waarbij door den heer Haazevoet op afschaffing van het betreffende artikel werd aangedrongen. Hij ging in zijn rede na, welke weg in den loop der jaren door dit artikel was afgelegd geworden. Zooals uit de schriftelijke behandeling bleek, zou art. 123 feitelijk alleen gelden voor Java; zijn werking, in strijd met de door den toenmaligen Minister Pahud gegeven verzekering, heeft heel Nederlandsch-Indië omvat, wat, gezien den aard van het Regeerings-Reglement, ongetwijfeld juist was. De heer Haazevoet zag in art. 123 R.-R. het karakter van een uitzonderingswetgeving, zoodat het hem ten zeerste verwonderde, dat zulk een wetgeving 70 lange jaren kon blijven gehandhaafd. De Minister van Koloniën, hierop antwoordend, gaf als de meening der Regeering weer de verklaring, dat behalve de missionaire zijde nog een Indische zijde van het brandende vraagstuk

bestaat, die een oplossing ervan ten zeerste bemoeilijkt. Toch zou de Regeering haar volle aandacht aan dit artikel blijven wijden.

Gedrongen door de omstandigheden en door den vooruitgang op velerlei gebied, zoowel uit politiek als uit bestuursoogpunt, besloot de Regeering over te gaan tot het herzien van de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië. Zoo werd een commissie tot herziening van de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië bij Gouvernementsbesluit van 17 December 1918, No. 1, ingesteld, die 30 Juni 1920 haar lijvig verslag uitbracht. Een latere commissie, waarvan Prof. Oppenheim voorzitter was, kwam eveneens als resultaat van haar arbeid met een nieuw ontwerp. De invloed van beide commissies op de Regeering schijnt wel van dien aard te zijn geweest, dat tenslotte, zij het op een andere wijze, tot een wijziging van het Regeerings-Reglement werd overgegaan. Bij Koninklijke Boodschap van 20 September 1923 werd een ontwerp van wet tot herziening van het Regeerings-Reglement bij de Staten-Generaal ingediend. De wijziging ging evenwel niet verder dan de eerste vijf hoofdstukken van de thans werkende wet op de Staatsinrichting in Nederlandsch-Indië. Het artikel 123, niet vallende onder bovengenoemde herziening, kwam voor een wijziging niet in aanmerking. Deze wijze van herziening was voor vele leden dan ook een teleurstelling.³⁷⁾ Men had verwacht, dat de Regeering een algeheele tekstwijziging zou aanbieden in overeenstemming met de ontwerpen Carpentier Alting en Oppenheim. Deze laatsten hadden een soort grondwet opgesteld voor Indië, waarin de principieele aangelegenheden stelselmatig geregeld werden. In de Memorie van Antwoord op het verslag van het afdeelingsonderzoek, waarin door vele leden opmerkingen gemaakt werden omtrent de wijze van wetsherziening, gaf de

³⁷⁾ Zie het Voorloopig Verslag over het desbetreffend Ontwerp van Wet. (Tweede Kamer).

Minister ten aanzien van deze handelwijze als argument, dat door een partieele herziening als aan de orde was, vele gewichtige vraagstukken, die in geenerlei verband stonden met de hoofdzaak waarom het toen ging, de uitbreiding der eigen machtsfeer van Indië, buiten het debat werden gebracht. Tot deze gewichtige vraagstukken behoorde dan ook de verhouding van Kerk en Staat, neergelegd in de artikelen 123 en 124 van het Regeerings-Reglement. Er is dan, noch in de stukken, noch in de mondelinge beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over dit artikel gesproken. In de Eerste Kamer werd in het Voorloopig Verslag op genoemde wetsontwerpen bij de Algemeene Beschouwingen door enkele leden betreurd, dat de Minister de gelegenheid ongebruikt had gelaten om art. 123 te wijzigen, waarop de Minister in de Memorie van Antwoord antwoordde, dat een voorstel, tot wijziging van art. 123 van het Regeerings-Reglement niet zou gepast hebben in het kader van het ontwerp, dat zich uitsluitend bepaalde tot wijzigingen, welke een rechtstreeksch gevolg waren van de grondwetsherziening van 1922. Er is over art. 123 bij de beraadslagingen verder geen woord gezegd. Artikel 123 van het Regeerings-Reglement werd, toen het voorstel tot de partieele herziening van deze beginselen wet werd, gewijzigd wat zijn nummering betreft. Ook sinds 1 Januari 1926 blijft artikel 177 I. S. zijn werking uitstrekken over den Indischen Archipel, daarmee heel wat werkelijke en vermeende moeilijkheden veroorzakende. Steeds blijft het de aandacht vragen van de R. K., A. R. en Christ. Hist. Kamerfracties, die, wat de eerste twee betreft, voor afschaffing zijn, terwijl de laatste de wenschelijkheid betoogt, het artikel ongewijzigd te laten, opdat de orde en rust verstorende werking der dubbele zending zooveel mogelijk wordt voorkomen. Zoo nu en dan roert men het onderwerp in de Staten-Generaal bij de behandeling der begrooting aan, maar zóó terloops, dat een antwoord hierop door den Minister in het algemeen van weinig principieele beteekenis

is. Voorstellen tot wijziging zijn sinds de mislukking in den Volksraad niet meer ingediend en thans beleeft het artikel, wat de parlementaire zijde er van betreft, een ongekeerde rust. Zijn invloed en werking als wetsartikel blijven evenwel niet uit en het is deze zijde van het vraagstuk, welke in de volgende hoofdstukken wat nader zal worden belicht.

HOOFDSTUK II

De toepassing van art. 123 R.R. en art. 177 I.S.

Voortgekomen uit een overdreven zorg om orde en rust te handhaven, welke door de missie of zending zou kunnen worden verstoord, en wellicht ook een weinig uit de moeilijkheden, die in de veertiger jaren waren ontstaan uit de onvoldoend geregelde verhouding, die toentertijd tusschen de R. K. Kerk en den Staat bestond, kwam art. 123 van het Regeerings-Reglement van 1854 zoo niet den bestaanden toestand een weinig ingewikkelder maken, dezen in geen geval verbeteren. Immers, door deze politioneele bepaling werd aan de Regeering opgedragen, zoowel preventief als repressief toezicht te houden op de in Indië vertoevende missionarissen en zendelingen. Van deze opdracht heeft de Regeering zich dan ook gekweten, en het is voornamelijk deze zijde van de door art. 123 R. R. (art. 177 I. S.) ontstane kwesties, die thans nader bezien zullen worden. Het bestaan van art. 123 R. R. bezorgde de Regeering, wat de toepassing betreft van de daarin vervatte bepaling, veel hoofdbrekens. Dit blijkt wel zeer duidelijk uit de vele en yerscheidene maatregelen, welke, ter uitvoering van deze bepaling, van 1854 tot op heden, werden genomen.

De afgifte van de bijzondere toelating ondervond in de eerste twintig jaren van haar bestaan, voor zoover ik heb kunnen vinden, geen noemenswaardige moeilijkheden. In 1876 kwam hierin een verandering. Bij gouvernementsbesluit van 13 Juni van dat jaar werd bepaald, dat in het vervolg moest worden onderzocht of evangelisatie of missioneering van het gebied, waarvoor de toelating werd verzocht, uit een oogpunt van orde en rust, niet gevaarlijk zou kunnen zijn. Van dit onderzoek hing de beslissing af, of de toelating al dan niet voorwaardelijk kon worden verleend. Tevens werd bepaald, dat ook de betrokken Inlandsche hoofden moesten worden gehoord. Over het hooren der Inlandsche

hoofden waren de Christelijke zendingsverenigingen niet heel goed te spreken. In zijn bekende commentaar op het Regeerings-Reglement ziet ook Mr. Margadant in het hooren van deze hoofden een ongenegenheid van regeeringszijde om de zending toe te laten.¹⁾ Zelfs acht hij deze voorlichting in strijd met de bedoeling van den wetgever en daardoor een beperking in het leven geroepen en een voorbehoud gemaakt, welke art. 123 zelf niet kent. Ontkend kan niet worden, dat voorlichting noodzakelijk is, maar dat deze voorlichting ook gevraagd werd van de Inlandsche hoofden, allen Mohammedanen, gaat Mr. Margadant te ver. Dat deze maatregel in de praktijk aanleiding heeft gegeven tot moeilijkheden moge blijken uit de meening, welke de gewestelijke hoofden, naar aanleiding daarvan, huldigden. Verschillende residenten waren geneigd om bij een uit te brengen advies dit te gronden op dat van het betrokken Inlandsche hoofd, met het gevolg dat, indien deze laatste geen zending in zijn gebied wenschte, door den resident afwijzend geadviseerd werd. Het valt aan de hand van de officieele bescheiden moeilijk uit te maken of zulke adviezen veel of weinig gewicht in de schaal legden, maar wanneer deze hun invloed niet hebben gemist, wat gevoegelijk kan worden aangenomen, valt het niet te ontkennen, dat daardoor het zwaartepunt ten opzichte van de beslissing inzake de toelating niet gezocht moet worden bij den G.-G. maar bij de hoofden van gewestelijk bestuur, wat in strijd geacht moet worden met de strekking van art. 123. Men ging bovendien nog verder en stelde bij elke nieuwe aanvraag een onderzoek in, ook al was met de kerstening van het gebied reeds een aanvang gemaakt. Aan deze, ongetwijfeld onjuiste, praktijk werd een einde gemaakt door een geheim gouvernementsbesluit van 4 Augustus 1887, hetwelk bepaalde, dat de Inlandsche hoofden in de betreffende

¹⁾ Mr. C. W. Margadant. Het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië, Deel III, pag. 391. Zie ook Mr. P. M. Francken van Driel; Regeering en Zending in Nederlandsch-Indië, pag. 54.

aangelegenheden slechts dan behoeften te worden gehoord, ingeval de te kerstenen streek nog door geen zendeling, priester of godsdienstleeraar was bezocht.²⁾ Ingeval de toelating verleend wordt, kan de betrokken zendeling of priester met het dienstwerk een aanvang maken. De Indische Regeering is bevoegd krachtens het tweede lid van art. 177 I. S. aan de toelating voorwaarden te verbinden, die waarborgen moeten scheppen, dat de toestand van orde en betrekkelijke vrede niet wordt verstoord. Deze voorwaarden zijn uiteraard eveneens van politioneelen aard. Van deze bevoegdheid is in vele gevallen gebruik gemaakt en wordt nog steeds gebruik gemaakt. Zoo werd in het jaar 1876 bepaald, toen door eenige zendingen werd verzocht in het heidensche landschap Sihong hun dienstwerk te mogen uitoefenen, dat zulks enkel zou worden toegestaan, indien zou worden voldaan aan nader te stellen voorwaarden.³⁾ In het onderhavige geval werd nadrukkelijk geëischt, dat men zich zou vestigen in de onmiddellijke nabijheid van een ons gunstig gezind voormalig districtshoofd, terwijl dienstreizen tot het bezoeken van een school, welke men aldaar had gesticht, konden geschieden in gezelschap van vertrouwde personen en het oponthoud ter plaatse waar de school stond, nooit langer dan enkele dagen mocht duren. De vergunning tot het maken van deze dienstreizen zou worden verleend door het gewestelijk bestuurshoofd, na overleg wederom met de betrokken Inlandsche hoofden. Voorwaarden, welke in den aard van het dienstwerk ingrijpen, zijn in strijd met het wezen van de bepaling. Men zou geneigd zijn te denken, dat bij het stellen van zulke voorwaarden de regeering het oogmerk zou hebben orde- en rustverstoring, ontstaan door het optreden van den zendeling of missionaris, wat het Opperbestuur bij de parlementaire behandeling van art. 123 toch veronderstelde, te voorkomen. De praktijk gaf

²⁾ Koloniaal Verslag van 1888, pag. 124 en 125.

³⁾ Koloniaal Verslag van 1877.

intusschen een uitbreiding aan het begrip orde en rust, die bij de totstandkoming niet was voorzien. De voorwaarden, welke door de regeering meestentijds werden gesteld, hadden meer de veiligheid van den missionaris of zendeling op het oog. Een ommekeer, die alleszins te billijken, en niet met de bepaling in strijd is. De Indische regeering immers was voornamelijk in het begin van de tweede helft van de vorige eeuw, niet in staat overal die kracht te ontplooien, waartoe zij zich genoodzaakt zou zien, ingeval de Inlandsche bevolking, aangezet door hare hoofden, de veiligheid van den zendeling in gevaar zoude brengen en aldus de orde en rust verstoren.

De Regeering kan, indien zij daartoe reden aanwezig acht, een bijzondere toelating weigeren. De motieven, welke tot zulk een weigering aanleiding hebben gegeven, behoeft de G.-G., wegens het zwijgen der wet op dit punt, niet bekend te maken. Toch zijn van vele weigeringen de gronden bekend gemaakt, een omstandigheid die met de terzake bestaande convenances in overeenstemming geacht moet worden. Veelal werd en wordt thans nog de verleening van deze toelating geweigerd op grond van den ongunstigen politieken toestand van het gebied, waarvoor de toelating werd verzocht. Zulks gebeurde in 1884 toen een Evangelisch-Luthersch zendeling in de binnenlanden van Benkoelen met zijn dienstwerk een aanvang wilde maken. ⁴⁾ De Regeering voegde er evenwel aan toe dat, zoodra de toestand wat was opgeklaard, althans de bezwaren gezeten uit dezen onzekeren politieken toestand waren opgeheven, de resident de kwestie weer bij de regeering ahangig moest maken. Dit is dan ook 4 jaar later, in 1888 geschied. Toen werd tevens aan een R. K. missionaris, die reeds ter voorbereiding van zijn arbeid zich aldaar had gevestigd, vergund met zijn dienstwerk een aanvang te maken. ⁵⁾ Een vergunning werd eveneens geweigerd op

⁴⁾ Koloniaal Verslag van 1885.

⁵⁾ Koloniaal Verslag van 1888.

grond van de onveiligheid van en onbekendheid met het gebied, waarvoor de toelating werd verzocht, toen in 1882 een desbetreffend verzoek van den Aartsbisschop, Apostolisch Vicaris van Batavia, aan de regeering werd gedaan, om met den missie-arbeid onder de Alfoeren een aanvang te mogen maken.

Ondanks de noodige voorzorgen gebeurde het een hoogst enkele maal, dat de regeering hetzij door een waarschuwend woord te laten hooren, hetzij door een niet meer verleen van een toelating, tusschenbeide moest komen om eventueele orde- en rustverstoring te voorkomen. Ik moge in dit verband wijzen op het in het jaar 1880 voorgevallene, toen een zendeling in Bagelen zich op principiële gronden verzette tegen de vaccinatie, welke de Indische regeering aldaar wilde toepassen.⁶⁾ De gevolgen van dit verzet bleven niet uit en de bevolking weigerde uit gewetensbezwaren zich tegen de pokken te laten inenten. Men was derhalve genoodzaakt onder de aandacht van den zendeling te brengen, dat zijn toelating zou worden ingetrokken, indien hij niet ophield de regeering in haar streven, de bevolking tegen de gevreesde pokken te immuniseeren, te bemoeilijken. Over deze kwestie heeft men zich in het parlement, voornamelijk in de Tweede Kamer, op zeer scherp afkeurende wijze geuit. Het lid dezer Kamer, de heer Keuchenius, wees op de willekeur van dezen maatregel, die later, toen de betrokken zendingsvereniging zich over deze handelwijze beklaagde, door het Opperbestuur werd gehandhaafd.⁷⁾

Omstreeks denzelfden tijd deed zich een geval voor, dat eveneens voor de regeering aanleiding was, om op de door haar gevolgde gedragslijn, de toelating ex art. 123 R.-R. zonder al te veel bezwaren te verleen, een uitzondering te maken. Men had een zendeling op Bali, en wel

⁶⁾ Koloniaal Verslag van 1881.

⁷⁾ Zie hierboven pag. 39, Handelingen Tweede Kamer der Staten-Generaal, zittingsjaar 1880-1881, pag. 454, 455, 456 en 1260.

te Boeeling, vermoord. Daarbij vernam men klachten over een minder tactvolle wijze van handelen tegenover de Hindoe-Balineezen door een zendeling-leeraar, die mede te Boeeling was gevestigd. Toen nu laatstgenoemde bij de regeering een verzoek indiende om zich te Dagaragan te mogen vestigen om aldaar zijn dienstwerk uit te oefenen, achtte de regeering zich, en terecht, verplicht dit verzoek af te wijzen.⁸⁾

Wat de toelating zelf betreft, deze is voor wijziging vatbaar. Zoo zal het mogelijk zijn dat het gebied, waarvoor de toelating is verzocht, door den zendeling wordt verlaten, om zich elders te vestigen. De hem verleende toelating blijft van kracht, maar wordt aldus gewijzigd, dat zij gaat gelden voor het nieuwe gebied, hetwelk de betrokken zendeling wenscht te kerstenen. Zoo stond de Indische Regeering aan enkele zendingen op hun verzoek toe, dat in een ander gebied het dienstwerk mocht worden uitgeoefend, dat ze voorheen elders verrichtten. Het verzoek betrof den wensch van bovengenoemde zendingen om de toelating aldus te wijzigen, dat zij hun dienstwerk, dat zij in het Bataksche Landschap Pangaloan uitoefenden, konden verrichten op den zendingspost Bakal Batoe. Ook kwam het voor, dat de Indische Regeering zich genoodzaakt zag het gebied waarvoor de toelating was verzocht, zelf vast te stellen.⁹⁾ Het Koloniaal Verslag van 1882 vermeldt een geval, waarbij de Indische Regeering besliste, tot hoever een R. K. statie op Timor zich zou mogen uitstrekken, omdat zij het gebied, dat door den Bisschop was aangevraagd, te groot achtte. Toen een zendeling, die in Bagelen gevestigd was, in 1890 het gebied zijner werkzaamheden wenschte uit te breiden tot in Djokja, werd de daarvoor benodigde toelating niet dadelijk verleend. Eerst nadat men het gevoelen van het zelfbestuur terzake had ingewonnen en daaruit was gebleken, dat tegen

⁸⁾ Koloniaal Verslag van 1881.

⁹⁾ Koloniaal Verslag van 1879.

toelating van de zending in het zelfbestuursgebied geen bezwaren bestonden, werd door de Indische Regeering de vereischte toestemming verleend.¹⁰⁾ Op het verzoek van een zendeling om zijn arbeidsveld, waarvoor de toelating was verleend, te mogen uitbreiden te Oeloean, een onafhankelijk gebied, werd gunstig beschikt op voorwaarde evenwel, dat de betrokken zendeling zich zou beperken tot die plaatsen, welker hoofden het verzoek om de komst van den zendeling tot den betrokken bestuursambtenaar hadden gericht, en die bij dien ambtenaar voor de veiligheid van den zendeling instonden. In dit geval werden tevens aan de toelating door de Regeering vast te stellen voorwaarden verbonden.¹¹⁾ Het besluit, waarbij aan de betrokken personen de bijzondere toelating ex art. 123 R.-R. is verleend, vervalt van rechtswege, zoodra de G.-G. of namens hem de Directeur van Onderwijs en Eeredienst, krachtens de aan den laatste verleende bevoegdheid (besluit van 16 Mei 1914 No. 57) aan de betrokkenen een voor andere gebiedsdeelen bedoelde toelating verleent. (Besluit van 26 Maart 1915 No. 59).¹²⁾

De Regeering was in den beginne buitengewoon karig met het openstellen van gebieden voor missie en zending. Later is hierin gelukkig een ommekeer ten goede gekomen en werden in veel ruimere mate gebieden ten behoeve van missie en zending opengesteld.

Een andere vraag, waarvan de beantwoording op het eerste gezicht voor de hand ligt, heeft in de eerste jaren van het bestaan van art. 123 R.R. enkele malen aanleiding gegeven tot kleine moeilijkheden. Deze vraag is de volgende: „Wie verleent de toelating, en welke bestuursorganen kunnen de daaraan te verbinden voorwaarden stellen?” Art. 123 R.-R. spreekt van een door of namens den G.-G. te verleenene bijzondere toelating. Een andere

¹⁰⁾ Koloniaal Verslag van 1891.

¹¹⁾ Koloniaal Verslag van 1899.

¹²⁾ Koloniaal Verslag van 1915.

autoriteit dan de G.-G. kan een bijzondere toelating dus niet verleenen, tenzij zij daartoe gemachtigd is. Ook ten aanzien van de aan de toelating te stellen voorwaarden is dit het geval. In den beginne werd hiervan een enkele maal afgeweken. Zoo vermeldt het Koloniaal Verslag van 1876 een geval, waarbij een resident op eigen gezag aan een zending vergunde om zich in het, onder het bestuur van bedoelden ambtenaar gelegen gebied, te vestigen, en aldaar zijn dienstwerk uit te oefenen. Daarbij werden tevens bijzondere voorwaarden vastgesteld.¹³⁾ De betrokken zendingsvereniging verzocht naar aanleiding hiervan aan de Indische Regeering, te willen mededeelen of de resident tot het verrichten van dergelijke bestuursdaden bevoegd was. De Indische Regeering antwoordde hierop, dat, daar van geen machtiging was gebleken, de resident tot het verleenen van een toelating en het stellen van de daaraan te verbinden voorwaarden, onbevoegd was. Het door den resident genomen besluit werd dientengevolge ingetrokken.

Gevallen, dat de resident of een andere bestuursambtenaar gemachtigd door den G.-G., voorwaarden stelde, zijn in den loop der tijden vrij dikwijls voorgekomen. In 1880 werd bij de verleening van een toelating ex art. 123 R.-R. bepaald, dat de resident het gebied zou aanwijzen, waar de zending zijn dienstwerk mocht uitoefenen.¹⁴⁾ In Augustus 1890 ging de Regeering nog verder door te bepalen, dat voor het oprichten van zendingsposten buiten het rechtstreeksch gebied op het eiland Nias, telkens een vergunning van den gewestelijken gouverneur vereischt was. Aan dezen gewestelijken bestuursambtenaar werd tevens opgedragen, alvorens een vergunning af te geven, na te gaan of door de verleening orde en rust niet zouden worden verstoord.¹⁵⁾

¹³⁾ Koloniaal Verslag van 1876, pag. 114-115.

¹⁴⁾ Koloniaal Verslag van 1880.

¹⁵⁾ Koloniaal Verslag van 1891.

De Indische Regeering stelde zich op het standpunt, dat slechts zij, die zich uitsluitend wijden aan het zendingswerk, de bijzondere toelating behoeften. Toen in 1894 een zendeling-arts aan de regeering verzocht hem de bijzondere toelating te willen verleen, besliste zij terecht, dat de aanvrager deze toelating niet behoefde, omdat hij zich niet aan het eigenlijke zendingswerk zou wijden.¹⁶⁾ Ook het Koloniaal Verslag van 1895 geeft ons een soortgelijke beslissing. Mij komt deze beslissing daarom juist voor, omdat de limitatieve opsomming van art. 123 R.-R. zich niet tot zendeling-artsen uitstrekt. Ik acht dan ook de beweegredenen, welke ter staving van de beslissing door de Indische Regeering naar aanleiding van het verzoek van diaconessen om de bijzondere toelating, werden aangevoerd, niet juist.¹⁷⁾ Aan genoemde diaconessen werd medege-deeld, dat, waar niet bleek dat zij zich zouden bezighouden met het zendingswerk, zij geen toelating, als waarom zij verzochten, behoeften.

Het wil mij toch voorkomen, dat, gezien de duidelijke formuleering van art. 123 R.-R., de diaconessen uiteraard geen toelating behoeften. Zij behooren immers niet tot de in art. 123 bedoelde personen, evenals dit het geval was met de beide zendeling-artsen. Mijns inziens had de Regeering niet den nadruk mogen leggen op het uit te oefenen dienstwerk. Anders is zulks, wanneer zendelingen zich gaan wijden aan het onderwijs. In zulke gevallen kan het door de Indische Regeering ingenomen standpunt om van hen, die haars inziens zich niet bezighouden met het eigenlijke dienstwerk, de bijzondere toelating niet te eischen, wel eens tot vreemde gevolgen leiden. De Regeering besliste in 1890, dat zendelingen, die werkzaam waren aan het seminarie te Depok, dat in 1926 werd opgeheven, alsmede een zendeling-leeraar die aangewezen werd om den Bijbel in het Javaansch te vertalen, geen bijzondere toelating

¹⁶⁾ Koloniaal Verslag van 1894.

¹⁷⁾ Koloniaal Verslag van 1893.

behoefden. In verband met het bovenstaande komt mij deze beslissing in strijd voor met de in art. 123 vervatte bepaling. De Regeering stelde ook hier, evenals in de boven aangehaalde gevallen de verleening van de bijzondere toelating afhankelijk van het uit te oefenen dienstwerk, wat zij, zooals ik reeds eerder opmerkte, niet had mogen doen. De Regeering had niet het recht om in afwijking van de betreffende bepaling de betrokken zendelingen van de vereischte bijzondere toelating vrij te stellen. Het criterium of een bijzondere toelating al dan niet verleend zal moeten worden hangt af, allereerst van den persoon, waarvoor zij gelden moet en op de laatste plaats, indien men het dienstwerk in aanmerking wil nemen, of deze zendingsarbeid zich uitsluitend gebaseerd heeft op de evangelisatie of daarmede in direct verband staat. Zoowel het geven van onderwijs aan een semenarie, als het vertalen van een Bijbel in de landstaal, acht ik zulk een integreerend deel van het zendingswerk, dat aan de hand hiervan de regeering in de bovenvermelde gevallen moeilijk anders had mogen handelen dan door van beide zendelingen de bijzondere toelating te eischen.

Wanneer de betrokken zendeling of missionaris zich in een bepaalde streek ophoudt, teneinde van taal en zeden van het eventueel te kerstensen volk een studie te maken, wordt hierop en uitzondering gemaakt. In dit laatste geval zal de toelating moeten worden aangevraagd, wanneer door den betrokken missionaris of zendeling met het eigenlijke dienstwerk een aanvang wordt gemaakt. Voordien behoeft m.i. geen toelating aangevraagd te worden. Gebeurt dit wel, dan zal met de studie van land en volk reeds een aanvang mogen worden gemaakt, voordat de toelating in het bezit van den aanvrager is.

Ten aanzien van den persoon, die voor een bijzondere toelating in aanmerking wenschte te komen, werd door het gouvernement in den beginne vereischt, dat hij de noodige bescheiden moest kunnen overleggen, waaruit duidelijk

bleek, dat hij bevoegd was het leeraarsambt uit te oefenen. Dit blijkt o.m. uit het besluit van 18 Mei 1861, waarbij van den heer King werd vereischt, dat hij de bewijzen kon overleggen, waaruit bleek, dat hij leeraar was der Vrije Schotsche Kerk. Ten aanzien van de zending werd bij niet gepubliceerd besluit van 13 Juni 1865 bepaald, dat de Regeering deze bewijzen niet behoefde, ingeval over den zendeling de noodige gegevens kunnen worden verstrekt door het bestuur van het Nederlandsch Oost-Indisch Zending- en Bijbelgenootschap.¹⁸⁾ Een afwijkend standpunt werd ingenomen ten aanzien van Mr. Anthing, wiens toelating op zijn verzoek werd verleend, zonder dat hij de betreffende bescheiden behoefde over te leggen, waaruit kon blijken, dat hij zendeling was of voor welke corporatie hij arbeidde. De vereischte toelating werd verleend bij besluit van 28 November 1874. Hierbij nam de Regeering aan, dat het uiterlijk aanzien voldoende was om iemand de door hem beweerde hoedanigheid van Christenleeraar of zendeling toe te kennen.¹⁹⁾ Mijsn inziens heeft men hier te maken met een antecedent, dat niet zonder bedenking is. Onder zendingen in den zin van art. 123 R. R. worden n.l. die personen verstaan, die een Christelijk-godsdienstige belijdenis aanhangen en als zoodanig door hun geestelijke overheid aangesteld of door hun kerkgenootschap uitgezonden worden, om die bedieningen, voortvloeiende uit die godsdienstige belijdenis, uit te oefenen. De Regeering heeft derhalve slechts te onderzoeken, of hij, die een verzoek om toelating doet, wordt uitgezonden door of behoort tot een bij de Regeering bekend kerkgenootschap. Voor de opvatting, dat de Regeering van iemand, die als zendeling zijn dienstwerk wenscht uit te oefenen, overlegging van bescheiden wenscht, waaruit zulks blijkt, bestaat in verband met hetgeen de minister bij de beraadslaging in de Tweede

¹⁸⁾ Mr. P. M. Francken van Driel; Regeering en Zending in Nederl.-Indië pag. 78.

¹⁹⁾ op. cit. pag. 79.

Kamer over art. 123 R. R. zeide, geen grond. Ten aanzien van priesters, die eveneens een bijzondere toelating behoeven, is het hier bedoelde onderzoek overbodig, omdat zij ingevolge de „Nota van Punten” enz., van 1847, in het bezit moeten zijn van een door de Nederlandsche Regeering af te geven radicaal.

Bij gouvernementsbesluit van 26 April 1886 No. 4 C besliste de Indische Regeering, dat art. 123 geldt voor alle Christenleeraars, dus ook voor de Inlandsche Christenleeraars.²⁰⁾ Deze beslissing komt mij alleszins juist voor, hoewel men bij de totstandkoming van art. 123 aan deze mogelijkheid niet zal hebben gedacht. Mr. Margadant ziet in deze beslissing een ongeoorloofde uitbreiding van de in art. 123 limitatief opgesomde categorieën van personen, juist omdat het Opperbestuur aan deze mogelijkheid niet heeft gedacht. Ik ben het, wat het laatste betreft, met den kundigen commentator van het Regeerings-Reglement eens, maar ik acht de uitbreiding, welke het besluit van 1886 aan art. 123 R. R. gaf, in alle opzichten geoorloofd. Uiteraard zijn Inlandsche Christen-zendingen en priesters te rekenen onder de hierboven genoemde categorie van personen, zoodat zij onder de werking van de betreffende bepaling vallen. Aan de limitatieve opsomming wordt daardoor geen afbreuk gedaan. Ook hier deden zich, ten aanzien van personen, die zulk een toelating behoefden, enkele moeilijkheden voor. Het kwam voor, dat de Inlanders om een toelating verzochten, terwijl niet kon worden aangetoond, aan welk kerkgenootschap of welke zendingsvereiniging zij waren verbonden. Dientengevolge besliste de Regeering, dat slechts zij in aanmerking konden komen voor een toelating, die door den missionaris of zending, onder wien zij werkzaam waren, werden aanbevolen, of, voor zooveel zij een zelfstandigen werkkring vervulden, gerechtigd bleken te zijn tot het hulpzendingenschap. Uitreiking van deze toelating heeft op verzoek van den leidinggegenden zending plaats.

²⁰⁾ Koloniaal Verslag van 1886.

Deze beslissing deed in zendingskringen veel stof opwaaien. Men was bevreesd, dat hieruit orde- en rustverstoringe moeilijkheden tusschen Christen geworden inlanders eenerzijds en de Mohammedaansche wereld anderzijds zouden voortvloeien. Zoo vreesde men, dat de Inlandsche hoofden uit afkeer voor hun Christelijke volksgenooten ingeval over de verleening van een speciale toelating een oordeel zou worden gevraagd, daartegen bezwaren zouden inbrengen. Ook vreesde men, dat zoolang de Inlandsche hulpzending de vereischte toelating nog niet bezat, vanwege den Mohammedaanschen ambtenaar velerlei moeilijkheden in den weg zouden worden gelegd. Verder was men bezorgd, dat de Mohammedaansche wereld in bovenvermelde Christenen een actieve medewerking van de Regeering zouden kunnen zien.²¹⁾ Maar ondanks deze en meerdere bezwaren, van zendingenwege geuit, bleef de Regeering op het door haar ingenomen standpunt staan. Doch aan de mogelijkheid, dat wellicht de hoofden door hun invloed het de Christen-inlanders en voornamelijk den Inlandschen zending lastig zouden maken en aldus de orde en rust zouden verstoren, had zij bij het in het leven roepen van het onderhavige besluit waarschijnlijk niet gedacht. Daarom werd bij gouvernementsbesluit van 1 November 1889 No. 19, Bijblad 4642, aan enkele geopperde bezwaren tegemoet gekomen. De eventueele bemoeienis, welke de Inlandsche hoofden en ambtenaren met de uitoefening en verkondiging van een godsdienst, welke de hunne niet was, hadden, werd beperkt. Zelfstandig kon niet meer worden opgetreden, doch in eventueel voorkomende gevallen moest de beslissing aan het Europeesch bestuur worden overgelaten. Aan enkele andere bezwaren was de Regeering reeds in de besluiten van 9 en 26 September 1887 tegemoet gekomen. Bij de totstandkoming van het besluit van 1 November 1889 vond zij dan ook gereede aanleiding om beide besluiten

²¹⁾ Mr. P. M. Francken van Driel; Regeering en Zending in Nederl.-Indië pag. 56 e. v.

van 1887 hierin te vereenigen en op enkele ondergeschikte punten aan te vullen. Voor Java en Madoera lichtte de Regeering genoemd besluit nog toe in een aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte circulaire, waarin werd medegedeeld, dat zij, die in dienst van een zendingsgenootschap onderwijs gaven, waaronder ook begrepen werd godsdienstonderwijs, geen bijzondere toelating behoeften. Een der voornaamste argumenten, waarmede de Regeering bij de schriftelijke en mondelinge behandeling de bepaling van art. 123 R. R. trachtte te rechtvaardigen, was de wering van de zgn. „dubbele zending”, om orde en rust te handhaven. Onder „dubbele zending” verstaat men het naast elkaar werken van de R. K. missie en Protestantsche zending in een en hetzelfde gebied. Reeds vóór de totstandkoming van het Regeerings-Reglement en de daarin opgenomen bepaling van art. 123 R. R. had het opperbestuur zich met het vraagstuk bezig gehouden. Dit blijkt wel zeer duidelijk uit punt 11 van de „Nota der Punten” enz., welke in 1847 door de Nederlandsche Regeering in overleg met den vertegenwoordiger van den H. Stoel werd opgemaakt en waarin de bepaling was opgenomen, dat „deze geeste-„lijken zich (zullen) kunnen begeven naar Borneo, maar „zich niet vestigen langs de rivieren, alwaar reeds andere „zendelingen gevestigd zijn”.

In de eerste tien jaren, dat art. 123 R. R. werkte, had het den schijn, dat het probleem van de „dubbele zending” niet bestond. Doch toen Pastoor De Vries in 1868 een dienstreis naar Menado ondernam, deed zich het probleem in al zijn felheid en moeilijkheid voor.²²⁾ Wat was intusschen het geval? Het kwam meermalen voor, dat Menadoneezen, in militairen dienst getreden, op Java tot het katholieke geloof overgingen, maar na hun dienstitijd in Menado teruggekeerd, zich van verdere geestelijke hulp

²²⁾ Voor deze kwestie zie men het werk van J. H. van der Velden S.J.: De R.K. Missie in Nederlandsch Oost-Indië pag. 176 e. v. alsook de Koloniale Verslagen van 1868, 1881, 1882 en 1883.

verstoken zagen. Daarom verzocht in het begin van 1868 een zekere Daniël Mandagi aan Mgr. Lijnen en aan Mgr. Vrancken, die toentertijd Apostolisch Vicaris van Batavia was, om een priester naar de Minahassa te zenden om de kinderen te doopen en het verdere dienstwerk te verrichten. Op een daarop bij de Regeering gedaan verzoek van Mgr. Vrancken om een dienstreis naar deze streken der Archipel te mogen maken, werd bij besluit van 1 Mei 1868 gunstig beschikt. Pastoor De Vries werd toen voor het doen van deze dienstreis met medeweten en goedkeuring van de Regeering aangewezen. Op deze reis doopte Pastoor De Vries in de Minahassa op verzoek van vele niet-katholieke ouders, hunne kinderen. Dit laatste nu was aanleiding voor de zendelingen aldaar om een actie op touw te zetten, teneinde een verder voortgaan van katholieke zijde te beletten. Hoewel er geen reden voor was, laakte de G.-G., toentertijd Mr. P. Mijer, eveneens het optreden van genoemden geestelijke. De Raad van Indië, die over deze aangelegenheid werd gehoord, was hieromtrent meer onverschillig en stond meer aan de zijde van den Apostolisch Vicaris. Zelfs werd in de Protestantsche kerk- of diaconieraad deze kwestie besproken, waar Ds. Schuurman in heftige bewoordingen de houding, welke de zendelingen in deze kwestie hadden aangenomen, laakte. Ook in het opperbestuur van de Protestantsche kerken in Indië oordeelde men, zool niet ten voordeele, toch in geen geval ten nadeele van den R. K. geestelijke. Het wil mij voorkomen, dat, waar art. 119 R. R. (art. 173 I. S.) aan ieders godsdienstige meening vrijheid laat en de belijdenis daarvan garandeert, Pastoor De Vries in geen enkel opzicht zijn bevoegdheid heeft overschreden. De houding van de gewestelijke overheid in de Minahassa ten opzichte van deze kwestie was eveneens verre van objectief. Uit de rede, welke de heer Des Amorie van der Hoeven in de vergadering van de Tweede Kamer van 2 Mei 1881 terzake hield, blijkt zulks overduidelijk. Men ontzag zich niet om in strijd

met het in art. 119 R. R. vervatte beginsel van godsdienstvrijheid op te treden en de districtshoofden aan te schrijven, dat, wanneer hun gevallen ter oore zouden komen, dat de dienstdoende R. K. geestelijken Alfoeren of anderen, die nog niet tot den R. K. godsdienst behoorden, roomsch maakte of doopte, of met hen over den godsdienst zou spreken, zij daarvan onmiddellijk kennis zouden moeten geven aan den betrokken controleur. De bovengenoemde spreker vroeg zich af, hoe rust, in een gewest als Menado, ten opzichte van heidensche Alfoeren bij mogelijkheid zou worden gestoord, wanneer daar aan een R. K. geestelijke de vergunning was verleend om inlanders, die dit verlangden, in de R. K. Kerk op te nemen en hen zelf of hunne kinderen te doopen. Een vraag, die wij ook thans nog dikwijls kunnen stellen.

Intusschen had het een en ander ten gevolge, dat de Regeering verschillende maatregelen nam, nu in de Minahassa naast protestanten ook roomsch-katholieken waren, die evenveel recht hadden op een geestelijke verzorging als hun protestantsche volksgenooten, om de verhouding tusschen missie en zending nader te regelen. Zoo werd bij besluit van 13 Juni 1880 No. 1 bepaald, dat de R. K. priester, die zijn dienstreis naar Menado maakte, er voor had te zorgen, dat het te verrichten dienstwerk zich niet zou uitstrekken tot andere personen dan die, welke tot het R. K. kerkgenootschap behoorden. De Indische Regeering beriep zich bij het nemen van deze beslissing op de omstandigheid, dat orde en rust zouden worden bedreigd, wanneer de helpers van den met dienstreizen belasten geestelijke zich toeleghden op het maken van bekeerlingen onder de inlanders, die vroeger van het heidendom tot het Hervormd kerkgenootschap waren overgegaan. Tegen deze voorwaarde werd door den toenmaligen bisschop i.p.i. Mgr. Claessens geprotesteerd. De bij dit protest ingediende bezwaren waren voor de Regeering aanleiding tot een hernieuwd overleg met de bestuursambtenaren in de

Minahassa. Dit overleg had tot gevolg, dat bij besluit van 10 Maart 1882 werd toegestaan op reiskosten twee maal 's jaars een dienstreis te maken door de Minahassa, onder voorwaarde, dat het R. K. kerkgenootschap het bekeeringswerk in dat gewest beperkte tot de aldaar gevestigde heidensche en Mohammedaansche bevolking en zich bepaaldelijk onthield van het aanwenden of doen aanwenden van pogingen om inlanders en met deze gelijkgestelde personen, die reeds tot een andere Christelijke kerk behoorden, of hunne vrouwen en kinderen voor het R. K. kerkgenootschap te winnen. Bij hetzelfde besluit werd het Protestantsche kerkbestuur uitgenoodigd om van protestantsche zijde geen pogingen in het werk te stellen om inlanders, die de R. K. leer hadden omhelsd, te bekeeren. Bij een in 1883 door den R. K. geestelijke gemaakte reis in de Minahassa werd wederom gealarmeerd, dat deze geestelijke zich niet zou hebben gehouden aan het besluit van 10 Maart 1882. Ter voorkoming van nieuwe moeilijkheden werd bij besluit van 14 Juni 1883 No. 12 door den G.-G. bepaald, dat een Christen inlander, die van het eene in het andere Christelijke kerkgenootschap wilde overgaan, daarvan in tegenwoordigheid van twee getuigen kennis moest geven aan den betrokken geestelijke. Dit zgn. „briefjesbesluit" bleek in de praktijk zooveel moeilijkheden met zich mede te brengen, dat de Regeering in 1886, bij het besluit van 26 April, er toe overging het eerstgenoemde besluit in te trekken. Maar met dat al waren de tot groote proporties opgeblazen conflicten, uit de dubbele zending voortgekomen, tot geen gelukkig einde gebracht. Het valt niet te ontkennen, dat art. 123 R. R. ondanks zijn preventieve werking, getoond heeft van weinig waarde te zijn. Intusschen moest de Regeering aan de redelijke verzoeken van het R. K. kerkgenootschap voldoen en het aantal dienstreizen vermeerderen. Bovendien werd bij besluit van 26 April 1886 No. 4 ondanks felle tegenwerking van protestantsche zijde, aan het R. K. kerkgenootschap

toegestaan om buiten bezwaar van den lande een nieuwe statie in de Minahassa te vestigen. Als standplaats voor den geestelijke werd Menado aangewezen, terwijl de statie omvatte de residenties Menado, Ambon en Ternate. Door dit besluit werd de Regeering genoodzaakt haar houding, welke zij ten opzichte van de dubbele zending aannam, te wijzigen. Deze gewijzigde houding blijkt ten overvloede uit de Koloniale Verslagen van de jaren 1888, 1889 en 1890, bij de behandeling der onderhavige kwestie. Zoo meldt het Koloniaal Verslag van 1888 in verband met het besluit van 16 Augustus 1887 No. 1, waarbij vergunning werd verleend tot vestiging van een R. K. geestelijke op Soemba, waar reeds een zendeling-leeraar was gevestigd, dat de vrees voor verstoring van openbare orde en rust tengevolge van de toelating van zendingen van verschillende kerkgenootschappen, niet gewettigd wordt. En in het Koloniaal Verslag van 1889 wordt uitdrukkelijk verklaard, dat, „teneinde alle godsdienstige vrijheid te eerbiedigen „en aan niemands recht tot Evangelie-prediking afbreuk te „doen, de Regeering meende zich er van te moeten onthouden, voor de verschillende godsdienstige gezindheden, „bepaalde gedeelten van Nederlandsch-Indië aan te „wijzen, waar zij, met uitsluiting van elke andere gezindheid, „bevoegd zouden zijn te arbeiden.” In het Koloniaal Verslag van 1890 wordt dit standpunt nogmaals uitdrukkelijk uiteengezet.

Inmiddels deed zich in 1912 iets voor, wat er op zou kunnen wijzen, dat de Regeering ter zake van inzicht veranderde en ten opzichte van het probleem van de dubbele zending een anderen koers wenschte te volgen. Bij het besluit van 12 Januari 1912 No. 4 werd bepaald, dat het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea in twee invloed-sferen zou worden verdeeld, gescheiden door een zgn. demarcatielijn. Het gebied ten Oosten van deze lijn zou bestemd zijn voor de R. K. missie, terwijl in het andere gebied de zending haar werkzaamheden mocht uitoefenen.

Moeilijkheden ten opzichte van de uitbreiding van de invloedssfeer door het eene kerkgenootschap ten nadeele van het andere deden zich in den eersten tijd niet voor, maar uitblijven zouden zij niet. En waarlijk, deze kwamen eerder dan men wellicht verwacht had. Omstreeks 1925 werd door den Apostolisch Vicaris van Nederlandsch Nieuw-Guinea een verzoek gericht tot de Regeering, om onder de bevolking van de Westkust van Nieuw-Guinea het daar door pater Le Cocq d'Armandville indertijd aangevangen werk te hervatten. De wensch hiertoe was uitgegaan van de bevolking zelf. Op dit verzoek werd bij besluit van 29 November 1925 No. 1a afwijzend beschikt. Intusschen schijnt naar aanleiding van het hierboven uiteengezette geval de Regeering de kwestie van de demarcatielijn aan een nader onderzoek te hebben onderworpen. Zelfs werd ter zake overleg gepleegd door den Minister van Koloniën met de Indische Regeering, met het gevolg, dat men de scheiding door middel van de demarcatielijn ophief. De vóór 1912 gevolgde gedragslijn werd dus na een onderbreking van 13 jaar weer gevolgd. De Regeering heeft zich sindsdien op het standpunt gesteld, dat zij zich à priori niet meer tegen de dubbele zending zou keeren. In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de Indische begrooting voor 1929 werd dit standpunt nadrukkelijk uiteengezet. „Het standpunt der Regeering”, aldus de toenmalige Minister van Koloniën, Dr. Koningsberger, „is, dat „elke aanvraag om de bijzondere toelating, bedoeld in art. „177 der Indische Staatsregeling, zal worden getoetst aan „het criterium, of inwilliging van dat verzoek eenig gevaar „kan opleveren voor de verstoring van orde en rust”. En verder:

„Niet alleen om deze, aan tekst en bedoeling der be-
„staande bepalingen ontleende redenen, maar ook om
„redenen van principiëelen aard acht de ondergeteekende
„het noodig, dat de Regeering aan het optreden van zending

„en missie geen andere beperkingen oplegt, dan ter wille „van de handhaving van orde en rust geboden zijn. Alleen „op dien grond kan in bepaalde gevallen het weren van „dubbele zending plicht der Regeering zijn.” Overeenkomstig dit standpunt is toen aan een R. K. geestelijke de bijzondere toelating verleend voor het gebied der onderafdeeling West Nieuw-Guinea, met uitzondering van den Vogelkop. Tevens werd op het daartoe strekkend verzoek om een pastoor te Sibolga en een geestelijke te Laura (West-Soemba) te mogen benoemen, gunstig beschikt. Een geval van recenten datum (1933), dat in vele opzichten een merkwaardige overeenkomst vertoont met hetgeen in 1868 in Menado is voorgevallen, deed zich voor in Tapanoeli. Daar had de dienstdoende missionaris van Sibolga op een reis door de Bataklanden op uitdrukkelijk verlangen van een protestantschen Batakker diens kinderen gedoopt. Van dit feit werd door den ass.-resident proces-verbaal opgemaakt en de missionaris werd voor den rechterstoel gedaagd.²³⁾ Uit het vooronderzoek was gebleken, dat deze geestelijke geen pogingen had aangewend om onder de Bataksche protestanten propaganda te maken voor het R. K. geloof. Zulks bleek uit de doopboeken, doordat weinig of geen doopen waren ingeschreven, die in de Bataklanden waren toegediend. De bewering, dat propaganda zou zijn gevoerd, berustte derhalve op geen enkelen grond. Ook in dit geval had de betrokken geestelijke niet tegen de gestelde voorwaarden, verbonden aan zijn toelating, gehandeld. Ook de vader was in zijn volste recht. Immers, art. 173 I. S. waarborgt hem het recht van vrije keuze van een godsdienst voor zich en zijne kinderen. Uit Batavia heeft men, toen aldaar werd vernomen welke maatregelen men in Tapanoeli nam, aan den betrokken hulpofficier van Justitie doen weten, dat geen gronden bestonden om een

²³⁾ Genoemde geestelijke werd beschuldigd van overtreding van art. 177 I. S. en art. 512 Wetboek van Strafrecht. (Kol. Missietijdschrift, Jrg. XVI, afl. X, pag 329 e. v.)

rechtsvervolgning tegen den betrokken geestelijke in te stellen. Gelukkig is voor een „vergissing” als de onderhavige thans alle aanleiding weggenomen, omdat aan het verzoek van den Apostolisch Vicaris van Padang, om in de residentie buiten de standplaats Sibolga een priester te mogen aanstellen, is voldaan.

De toepassing van art. 177 I. S. dreigt echter in den laatsten tijd een dusdanige wending te nemen, dat men niet ten onrechte daarin een aanleiding tot groote bezorgdheid ziet. Wat is het geval? Het R. K. kerkgenootschap verkreeg op een desbetreffend verzoek in 1924 goedkeuring om in Bali het missiewerk te beginnen. Welke redenen daartoe aanleiding hebben gegeven, heb ik niet kunnen vinden, maar vanwege de R. K. Kerk ging men, toen deze vereischte toestemming was verkregen, niet over tot missioneerij van dit eiland. Wel is door den Apostolisch Vicaris van de Kleine Soenda-Eilanden met de Regeering ter zake overleg gepleegd, welke tot het nemen van bovenbedoelde beslissing heeft geleid. Intusschen werd in het begin van November 1932 vanwege de Balische hoofden bij de Regeering een verzoekschrift ingediend, waarbij men verzocht eventueele aanvragen tot toelating van zending of missie op Bali af te wijzen. Naar aanleiding van dit request heeft het Volksraadlid Soekawati aan den Directeur van Onderwijs en Eeredienst verzocht, of de Regeering op de vraag over toelating van zending en missie op Bali niet zou willen beschikken, alvorens de Volksraad een beslissing had genomen over een door hem in 1924 ter zake ingediende motie, waarover nog geen beslissing was gevallen.²⁴⁾

²⁴⁾ Het Volksraadslid Tjokorde Soekawati diende 1 Juli 1924 de volgende motie in. Zulks naar aanleiding van het feit, dat aan de R.K. missie was toegestaan op Bali met de kerstening der bevolking een aanvang te maken. (Onderw.: I, afd. V, stuk 10, Bijlagen Handelingen Volksraad 1924). Deze motie luidde aldus:

„De Volksraad, van oordeel, dat de Hindoesche godsdienst en de daarop gebouwde Balische cultuur een eenheid vormen, die niet in gevaar gebracht mag worden door de toelating op Bali van een nieuw

Van regeeringswege werd toen door den Directeur van Onderwijs en Eeredienst in de vergadering van 15 Februari 1933 geantwoord, dat het in het voornemen van de Regeering lag in deze belangrijke aangelegenheid geen beslissing te nemen alvorens de Volksraad in de gelegenheid was gesteld zich ter zake uit te spreken. Hierdoor wordt ten aanzien van de uitvoering en in het bijzonder de hanteering van art. 177 I. S. een precedent geschapen, dat niet alleen belangwekkend, doch ook niet ten onrechte als staatsrechtelijk onjuist kan worden gequalificeerd. Tot dusver behield immers de G.-G. zich het recht voor, ingevolge de duidelijke bewoordingen van het artikel, zelf te beslissen. Maar ingeval aan den wensch, in de motie van den heer Soekawati vervat, gevolg zal worden gegeven, zal de G.-G. over elke beslissing omtrent de toelating van missie en zending op Bali het gevoel van den Volksraad moeten inwinnen alvorens in deze een beslissing te nemen. De Regeering heeft intusschen haar meening ter zake reeds kenbaar gemaakt. In de vergadering van 4 Augustus 1933 gaf zij bij monde van Prof. Schrieke als haar standpunt te kennen, dat de Regeering ten aanzien van toelating van missie en zending op dat eiland zich de beslissing wenscht voor te behouden. Zij ondersteunde daarom ook de motie van den heer Monod de Froideville, waarin de Volksraad als zijn oordeel uitspreekt, dat beslissingen als de onderhavige uitsluitend door de Regeering dienen te

te propageeren godsdienstige richting, verzoekt de Regeering met klem af te zien van Haar voornemen om de katholieke missie op Bali toe te laten".

Deze motie werd echter den volgenden dag in de vergadering van den Volksraad ingetrokken en vervangen door de volgende:

„De Volksraad, van oordeel, dat de Hindoesche godsdienst en de Balische cultuur een onverbreekbare eenheid vormen, welke thans in gevaar zou worden gebracht, als propaganda van een anderen godsdienst op Bali bevorderd zou worden; noodigt de Regeering uit aan propaganda van godsdienstigen aard op genoemd eiland geen directen of indirecten steun te verleenen.

worden genomen en dat de Volksraad zich moet onthouden van eenige uitspraak ter zake. In hoeverre de Regeering aan den wensch van den Volksraad, die de motie-Soekawati met een overgrootte meerderheid heeft aangenomen, gevolg zal geven, valt thans niet te voorspellen. De aldus te kennen gegeven wensch van den Volksraad valt ongetwijfeld buiten de bevoegdheid van dit college. Het schijnt dan ook, dat de Regeering met dezen wensch weinig of geen rekening zal houden. Mocht de Regeering zich ten aanzien van de beslissing inzake de toelating van de zending op Bali richten naar den wensch van den Volksraad, dan zal een oplossing van het brandende vraagstuk inzake de schrapping of handhaving van art. 177 I. S. tot de vrome wenschen gaan behooren. Bovendien zal de onrust, welke art. 177 I. S. beoogt te voorkomen, worden verplaatst naar de vergaderzalen van den Volksraad. Immers, dit lichaam, dat over de kwestie van de al of niet toelating, gezien de heterogene samenstelling, zich geen objectief oordeel kan vormen, zal over elke beslissing ter zake een politieken strijd doen ontketenen, die de gemoederen nog meer in beweging zal brengen dan thans dikwijls het geval is. Het heeft sedert 1924 in het streven van den Volksraad gelegen om medezeggingschap in de beslissing omtrent de al of niet toelating van missie of zending in een bepaald gebied te verkrijgen. Toen reeds diende het lid de heer Soekawati de motie in, waarop eerst thans de beslissing is gevallen. Aan de motie werd toen haar feitelijke betekenis ontnomen, doordat de aanleiding van de indiening van deze motie, de verleening van toestemming aan het R. K. kerkgenootschap om op Bali met de kerstening een aanvang te maken, verviel, omdat, zooals hierboven reeds werd vermeld, de R. K. Kerk van de haar verleende toestemming geen gebruik maakte. Intusschen bleef de aandacht van den Volksraad op de toepassing van art. 123 R. R., na 1926 art. 177 I. S., gevestigd. En zoo vond men in 1928 een gereede aanleiding in de niet-toelating van

de missie in Sibolga om van het recht van interpellatie gebruik te maken en van de Regeering verantwoording te verzoeken over deze beslissing. In het afdeeliningsverslag over de hoofdbegroting van Onderwijs en Eeredienst voor het dienstjaar 1929 werd door sommige leden hun teleurstelling uitgesproken, dat de Regeering nog steeds weigerachtig was om aan den wensch van de in Sibolga woonachtige Katholieken toe te staan, dat een geestelijke zich aldaar blijvend zou vestigen, nog steeds niet was voldaan. De Regeering antwoordde hierop, dat, blijkens ingewonnen ambtsberichten, tegen de vestiging van een R. K. geestelijke bezwaar moest worden gemaakt, omdat daar ter plaatse geen gevestigde R. K. gemeente bestond in den zin welke, naar de tot dusver aangenomen gedragslijn, de vestiging van een geestelijke rechtvaardigde. ²⁵⁾ De miskennis van deze voorwaarde voor vestiging zou feitelijk leiden tot een op zijde zetten van art. 177 I. S. Toepassing van genoemd artikel heeft plaats naar het criterium: verstoring van openbare orde en rust, uit welken hoofde opeenvolgende hoofden van gewestelijk bestuur ten aanzien van verzoeken van R. K. geestelijken om toelating in Tapanoeli afwijzend hadden geadviseerd. Beschouwt men dit antwoord nauwkeuriger, dan blijkt daaruit, dat de Regeering in sommige gevallen voor een toelating vereischt:

- 1°. het bestaan van een gemeente of parochie;
- 2°. dat orde en rust niet zullen worden verstoord.

Ik acht, waar door den betrokken Apostolisch Vicaris werd verzocht om een geestelijke aldaar te plaatsen, het bewijs geleverd, dat aan het eerste punt voldaan was. Bovendien ligt het niet op den weg van de Regeering, zooals een vluchtige blik in de schriftelijke en mondelinge beraadslagingen bij de totstandkoming van dit artikel bevestigt, om een toelating te weigeren mede op grond, dat er geen

²⁵⁾ Bijlagen Handelingen Volksraad 1928, Onderw. 1, Afd. V, stuk 9, pag. 22; stuk 10, pag. 27.

gemeente of parochie bestaat. Wat het tweede punt betreft, heeft d Regeering volgens mijne meening te veel waarde gehecht aan de eenzijdige adviezen van haar ambtenaren. Immers toen over deze kwestie in den Volksraad nader werd gesproken en de Regeering de toezegging deed de verschillende beschouwingen onder de aandacht te brengen van den betrokken resident, kwam deze ambtenaar plotseling tot de conclusie, dat de vestiging van een R. K. geestelijke in Sibolga geen zoodanige bedreiging van orde en rust zou vormen, dat het bestuur met de te zijner beschikking staande machtsmiddelen een toestand als werd gevreesd niet voldoende zou kunnen beheerschen.²⁶⁾ Verstoring van orde en rust heeft dan ook, toen de gewenschte toestemming werd verleend, niet plaats gehad. De tusschenkomst van den Volksraad in deze had dus het gewenschte gevolg, doch hierdoor werd wederom blijk gegeven, dat genoemd college medezeggingschap wenschte inzake de toepassing van art. 177 I. S. Hoewel dit niet zoo verstrekkend was als de thans geuite wensch van dit lichaam, die zijn formuleering heeft gevonden in de motie van het lid Soekawati, kan toch gevoeglijk worden aangenomen, dat deze tusschenkomst een der eerste pogingen is geweest om het gewenschte doel te bereiken. Ingeval de Regeering aan deze motie gevolg zal geven, zal zij een handeling verrichten, die in alle opzichten met de wet strijdt. Immers, de bepaling van art. 177 I. S. eischt, dat de beslissing zal worden genomen door den G. G. of een door hem gemachtigde autoriteit, terwijl deze beslissing niet wordt genomen in overleg met en na ingewonnen advies van den Volksraad.

Al betreft het in de onderhavige kwestie nog slechts de eventueele toestemming om op Bali het Christendom te verkondigen, de consequenties van de hierbedoelde beslissing zullen zich verder dan Bali uitstrekken en de

²⁶⁾ Handelingen Volksraad, pag. 1072.

mogelijkheid is niet uitgesloten, dat de Volksraad het daaraan zal trachten te leiden, dat over alle toelatingen het oordeel van dit college zal worden gevraagd.

Het denkbeeld om den Volksraad eenige medezeggingschap in deze te verleen, trachtte de Regeering in 1925, zij het niet in alle opzichten, te verwezenlijken. Bij het ontwerp van wet tot wijziging van het toen nog geldende art. 123 R. R. werd voorgesteld het artikel aldus te redigeeren, dat elke vijf jaren bij ordonnantie, derhalve in overleg met den Volksraad, die gewesten of deelen van gewesten zouden worden aangewezen, waarvoor de bijzondere toelating zou worden vereischt.²⁷⁾ Uit het bovenstaande blijkt, dat de Regeering aan het streven van den Volksraad, medezeggingschap inzake de toepassing van het onderhavige bepaling, zooveel mogelijk tegemoet wilde komen. Hoewel in dit voorstel iets aanlokkelijks zit, n.l. de daardoor noodzakelijk geworden openbaarmakingen inzake de uitvoering der bepalingen genomen bestuursdaden, lag daarin tevens een groot gevaar verscholen, dat deze bestuursdaden tevens aan het oordeel van een politiek lichaam als den Volksraad zouden worden onderworpen; een nadeel, dat het voordeel van dit voorstel volkomen te niet doet gaan. Genoemd ontwerp van wet werd dan ook verworpen, omdat men de wijziging als zoodanig onbevredigend achtte en een oplossing van de moeilijkheden, voortvloeiende uit art. 123 R. R., thans art. 177 I. S., daardoor niet zou worden verkregen.

Hoewel vele beslissingen, die ter uitvoering van de bepalingen van art. 123 R. R. en art. 177 I. S. zijn genomen, niet altijd den toets der critiek kunnen weerstaan, doordat zij veelal in botsing kwamen met het recht van godsdienstvrijheid, thans neergelegd in art. 173 I. S., bestaat er geen

²⁷⁾ Zie pag. 46 en aanteekening 35, Hoofdstuk I.

voldoende reden om niet aan te nemen, dat de opvolgende Regeeringen getracht hebben inzake de toepassing van de onderwerpelijke bepaling zooveel doenlijk den koninklijken middenweg te bewandelen. Een streven, dat alleszins lofwaardig kan worden genoemd, maar tevens uiterst moeilijk is. Dit streven zal haar stellig niet makkelijker vallen, nu in den laatsten tijd de Volksraad zich in deze zaak mengt, door gebruik te maken van het den leden toegekende recht van interpellatie.

Tot en met 1911 werden op grond van de betreffende bepaling, over ongeveer 876 aanvragen, evenzoo veel beslissingen genomen. Op 820 hiervan werd gunstig en op 56 aanvragen werd afwijzend beschikt. De 820 gunstige beslissingen zijn onder te verdeelen in 739 onvoorwaardelijke en 81 voorwaardelijke. Van de 56 afwijzingen bleven slechts 21 gehandhaafd, terwijl in het geheel in 13 gevallen intrekking van verleende toelatingen heeft plaats gehad. Tot 30 Juni 1929 werden volgens de, door officieele bescheiden verschafte gegevens, in totaal 1817 toelatingen verleend.²⁸⁾ Hoeveel aanvragen geweigerd werden, is mij niet bekend, maar gevoeglijk kan worden aangenomen, dat dit aantal zeer gering is. Het is dan ook niet te verwonderen, dat wijlen Prof. Mr. L. W. C. van den Berg, een verklaard tegenstander van het artikel, aan de hand van eerstbedoelde cijfers tot de conclusie kwam: „dat men „onmogelijk kan staande houden, dat art. 123 voor de „evangelisatie als zoodanig een beletsel heeft opgeleverd”. Hij voegde aan deze conclusie toe: „dat het artikel nimmer „het practische nut heeft gehad, hetwelk men zich bij de „vaststelling van het Regeerings-Reglement daarvan voor „stelde”.²⁹⁾ Een conclusie, die wellicht voor bestrijding

²⁸⁾ Zie voor het aantal toelatingen tot 1920; Dr. Francken van Driel: Regeering en Zending in Nederlandsch-Indië, pag. 90.

²⁹⁾ Gedrukte Nota van Prof. Mr. L. W. C. van den Berg, Delft, d.d. 25 Juli 1904, getiteld: Eenige beschouwingen over het zevende hoofdstuk van het Regeerings-Reglement van Nederlandsch-Indië, pag. 3.

vatbaar is, doch waartoe men aan de hand van de bovengenoemde cijfers komt. En dat deze conclusie werkelijk gefundeerd bleek, is vast komen te staan, toen de Regeering bij de schriftelijke behandeling van de Indische begrooting voor 1929, door de omstandigheden gedrongen, moest verklaren, dat haar standpunt inzake de zgn. „dubbele zending” onhoudbaar was. ³⁰⁾ Door deze beslissing is aan het onderwerpelijke artikel één van de voornaamste bestaansredenen ontnomen en juist die reden, die men èn bij de behandeling in 1853 èn bij voorkomende moeilijkheden (o.a. Menado, Nieuw-Guinea, Tapanoeli) steeds naar voren heeft gebracht. Intusschen blijkt dit standpunt in de praktijk nog niet te zijn verlaten.

Twee punten in verband met de toepassing van art. 177 I. S., die hierboven terloops zijn vermeld, behoeven nog een nadere beschouwing, ten eerste: wie de toelating behoeft, en ten tweede: op welke wijze deze wordt verkregen. De bewoordingen van art. 177 laten omtrent de beantwoording van de eerste vraag geen twijfel. De bijzondere toelating wordt vereischt van priesters, zendelingen en Christen-leeraars. In hoeverre priesters naast het „radicaal”, waarvan zij ingevolge de meer genoemde „Nota van Punten” enz. van 1847 voorzien moeten zijn, nog een toelating ex art. 177 I. S. behoeven, is een vraag, die nader zal worden besproken. Art. 177 I. S. eischt een toelating, alvorens deze R. K. geestelijken met hun dienstwerk een aanvang mogen maken. Ook zendelingen behoeven deze toelating. Wie onder priesters en zendelingen moeten

³⁰⁾ In de Memorie van Antwoord wordt o. m. het volgende medegedeeld: „Niet alleen om deze, aan tekst en bedoeling der bestaande bepalingen ontleende redenen, maar ook om redenen van principieelen aard acht de ondergeteekende het noodig, dat de regeering aan het optreden van zending en missie geen andere beperkingen oplegt, dan terwille van de handhaving van orde en rust geboden zijn. Alleen op dien grond kan in bepaalde gevallen het weren van de dubbele zending plicht der regeering zijn”.

worden begrepen, is een vraag, die geen nadere beantwoording behoeft. Het ambt, dat de betrokken persoon uit hoofde van zijn ontvangen wijding of zending vervult, is ter zake doorslaggevend. De vraag, wie onder Christenleeraars moeten worden begrepen, eischt daarentegen wel eenige verklaring. De Regeering zelve, zulks blijkt uit de ter zake genomen beslissingen, heeft onder Christenleeraars gerangschikt allen, die uit hoofde van een of andere aanstelling, Gods woord verkondigen of verbreiden. Hieronder vallen dus allen, zoowel Europeanen als Inlanders of vreemde Oosterlingen. Meestal dienen onder Christenleeraars te worden verstaan zij, die in dienst van een bepaald zendingsgenootschap, zendingsvereniging of kerk den zendeling of priester in diens omvangrijk werk bijstaan. Hieronder vallen dus automatisch alle hulpzendingen, goeroes en catechisten, deze laatsten voorzover zij van hun geestelijke overheid de ingevolge canon 1328 van de Codex Juris Canonici vereischte opdracht bezitten. Deze is mijns inziens de eenige juiste opvatting van het begrip Christenleeraar.

Elke R. K. priester is, wanneer hij door zijn geestelijke overheid naar Indië wordt gezonden, in het bezit van het hierboven genoemde „radicaal”, dat hem bij K. B. wordt verleend. Dit „radicaal” wordt vereischt ingevolge de zgn. „Nota van Punten” enz. van 1847.

Tengevolge van het in het eerste hoofdstuk vermelde onaangename incident, ontstaan door de standvastigheid van Mgr. Grooff om drie gesuspendeerde geestelijken niet meer in hun bediening te herstellen, werd tusschen den H. Stoel en de Nederlandsche Regeering een overeenkomst gesloten, die de verhouding tusschen de R. K. Kerk en de Indische Regeering regelde en die sindsdien als grondslag bij eventueele regelingen, op deze verhouding betrekking hebbende, heeft gediend. Deze regeling is de meer genoemde zgn. „Nota van punten betreffende de R. K. kerk-aangelegenheden in Nederlandsch-Indië, waaromtrent de

Minister van Koloniën met den Zaakgelastigde van den H. Stoel is overeengekomen".⁸¹⁾

Toen in de laatste jaren van de vorige eeuw de orde der Jezuïeten niet meer bij machte bleek te zijn de missioneerij van het groote Indië in handen te houden, verzocht de Internuntius te Den Haag aan de Paters van het H. Hart van Issoudun te Tilburg, of zij genegen waren de missioneerij van Nieuw-Guinea voort te zetten. Toen de laatstgenoemde orde zich daartoe bereid verklaarde, gaf de Internuntius in 1898 hiervan kennis aan den toenmaligen Minister van Koloniën, J. T. Cremer. Tevens werd medegedeeld, dat de paters van de orde van het H. Hart zouden komen te staan onder hun eigen overste, een alleszins billijke en voor de hand liggende regeling. Dit laatste nu heeft inzake de uitvoering eenig misverstand teweeg gebracht, waaruit een praktijk is ontstaan, die in strijd moet worden geacht met de „Nota van Punten” enz. van 1847. Dit misverstand uitte zich daarin, dat de Regeering ten aanzien van de nieuw door het hoogste Kerkelijk Gezag te Rome gecreëerde missiegebieden aanvankelijk een afzijdig standpunt innam, waardoor deze missiegebieden buiten het officieel erkende R. K. kerkgenootschap werden geplaatst en aldus buiten de werkingsfeer van de „Nota” van 1847. De geestelijken, bestemd voor deze gebieden, werden slechts toegelaten, wanneer zij in het bezit waren van de bijzondere toelating van art. 123 R. R. (art. 177 I. S.) en niet op grond van het „radicaal”, vereischt ingevolge de „Nota van Punten”. Derhalve in tegenstelling met de tot dusver gehuldigde praktijk, waarbij geestelijken van den tweeden en derden rang, de hulppriesters en missionarissen door de Regeering werden geagreëerd of erkend, wanneer zij in het bezit waren van het koninklijk „radicaal”, dat dan in de plaats trad van de toelating van art. 123 R. R. (art.

⁸¹⁾ Lion Cachet; Land en Kerk in Nederlandsch-Indië, Historisch-Staatsrechterlijke Schets, pag. 52, 137 e. v.; Uhlenbeck pag. 73 e. v.; Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Sept.-aflevering 1922, pag. 81 e. v.

177 I. S.] Tengevolge nu van bovengenoemde houding van de Regeering werden toen alleen de priesters bestemd voor het vicariaat van Batavia en de op Java bestaande prefecturen op de laatstgenoemde wijze erkend, een praktijk, alleszins in overeenstemming met de letter en den geest van meergenoemde „Nota van Punten”.

De Regeering kwam later tot het inzicht, dat deze toestand onhoudbaar was en dat de splitsing van het vroegere Apostolisch Vicariaat van Batavia in verschillende zelfstandige missiegebieden, in wezen niets anders beteekende dan een wijziging van de inrichting van het R. K. kerkgenootschap in Indië. Daarom drong men van deze zijde aan op een wijziging of aanvulling van de ter zake bestaande bepalingen, die in overleg met den H. Stoel tot stand zouden worden gebracht. Aldus is tot stand gekomen de „Nadere Regeling van de verhouding der Rooms-Katholieke Kerk in Nederlandsch-Indië tot de Regeering in verband met de vorming van Apostolische Prefecturen in de Buitenbezittingen”. Deze nadere regeling is opgenomen in Bijblad 7903 en bestaat uit twee artikelen, waarvan het eerste de erkenning van Missiehoofden over nieuw te creëeren zelfstandige missiegebieden inhoudt, terwijl het tweede artikel de bevoegdheden van de verschillende Apostolische Prefecten ten opzichte van de plaatsing, verplaatsing en schorsing of suspensie van de onder hunne leiding staande met parochiaal werk belaste geestelijken omvat. Waar deze regeling voor al het overige zich beoogt aan te sluiten bij de „Nota” van 1847 en in de eerstgenoemde regeling van een speciale toelating ex art. 177 I. S. niet wordt gerept, acht ik de praktijk, welke thans nog steeds voor R. K. priesters, bestemd voor de prefecturen en vicariaten buiten die op Java, de bijzondere toelating vereischt, in strijd met de „Nota” van 1847 en de „Nadere Regeling” van 1913. Op deze kwestie zal nader in het derde hoofdstuk worden teruggekomen.

De Regeering evenwel handhaaft haar bovengenoemden

eisch inzake de bijzondere toelating voor elken priester, bestemd voor het missiegebied in de Buitengewesten, door de toelating van art. 177 I. S. los te maken van het bezit van het radicaal. Het bezit van het radicaal, volgens de Regeering in 1917, wordt dan vereischt, wanneer de erkenning in eenige kerkelijke functie van de Indische Regeering gewenscht wordt, waaruit voor de laatste financiële verplichtingen voortvloeien.³²⁾ Een beslissing als de onderhavige acht ik niet alleen in strijd met de letter en den geest van de „Nota” van 1847 en de „Nadere Regeling” van 1913, maar ook in tegenspraak met het standpunt, dat de Regeering bij de totstandkoming van art. 123 R. R. in 1853-1854 ter zake innam. De Regeering deelde in de Memorie van Antwoord mede, toen in het Voorloopig Verslag werd gevraagd, of leeraren en priesters, die in het bezit waren van een radicaal, ook nog de bijzondere toelating behoeften, dat zulk een persoon, indien hij op een bepaalde plaats benoemd of geagreëerd is, geen verdere toelating voor de uitoefening aldaar noodig heeft: „De benoeming of agreatie subintreert alsdan voor de toelating”.

Een andere meening, waarop de Regeering zich eveneens ter zake beroept, is, dat dit posterieure wetsartikel als zuiver staatkundig, buiten het eigen terrein der kerkelijke aangelegenheid liggend criterium, als zoodanig van dwingende kracht is en derhalve daarvan niet kan of mag worden afgeweken. In dezen geest heeft Minister De Graaff zich in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 22 December 1923 tegen het lid Van Vuuren, toen deze zich voor een bijzonder geval op de „Nota” beriep, uitgelaten. Ook dit standpunt komt mij daarom niet juist voor, omdat het beginsel, waarvan de Regeering uitgaat, niet juist is. De onderwerpelijke bepaling is niet van een zuiver staatkundig, buiten het eigen terrein der

³²⁾ Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Sept.-aflevering 1922, pag. 83.

kerk liggend criterium; zij ligt voor een gedeelte, ik meen zelfs voor het overgrootste deel op kerkelijk terrein. Immers, zij stelt de uitoefening van het heilig dienstwerk afhankelijk van een door de Regeering te verlenen bijzondere toelating.

Een argument als door Minister De Graaff in 1923 ter zake werd gebruikt verliest daardoor zijn waarde als zoodanig en geeft tevens blijk van onwil om de ter zake voor den R. K. eeredienst bestemde internationale bepalingen loyaal uit te voeren.

De toelating ex art. 177 is, wat haar bewoordingen betreft, zeer sober. Zij bestaat slechts uit een tweetal zinnen, welke als volgt luiden: „Is goedgevonden en verstaan: Aan den „adressant te verlenen de bijzondere toelating, bedoeld „bij art. 177 van de wet op de Indische Staatsinrichting, „tot uitoefening van zijn dienstwerk te (omschrijving van „het gebied)“.

De bijzondere toelating wordt niet vereischt voor leekbroeders, ordeusters en scholastieken. Wel wordt zij vereischt voor de medehelpers van den missionaris: de zgn. catechisten, of zooals deze in de verschillende verordeningen worden aangeduid: als R. K. hulpleeraars. Zij behoeven de bijzondere toelating ingevolge het reeds eerder genoemde gouvernementsbesluit van 26 April 1886, No. 4 C, waarbij o.m. werd bepaald, dat art. 123 R. R. eveneens gold voor alle Christen-zendingen, leeraars en priesters.

In het besluit van 26 Mei 1932 No. 28 (Bijblad No. 12820), dat ingevolge het besluit van 26 Mei 1932 No. 28 (S. 226) ter vervanging van het besluit van 1892 No. 5 (S. 246) werd vastgesteld, wordt de bovengenoemde eisch voor de R. K. hulpleeraars vastgelegd. Genoemd besluit stelt vast een: „nadere regeling voor de aanstelling, de overplaatsing „en het ontslag van bezoldigde R. K. hulpleeraars ten dienste „van de niet-Europeesche R. K. bevolking in Nederlandsch- „Indië“. Zoo bepaalt punt II onder ten tweede, dat: „De „benoeming tot het hulpleeraarsambt en de aanwijzing van

„de standplaats geschieden door de betrokken kerkvoogden, nadat door den Directeur van Onderwijs en Eeredienst, namens den G.-G., aan den te benoemen persoon „op den voet van art. 177 der Indische Staatsregeling de „bijzondere toelating is verleend, om na zijn benoeming zijn „dienstwerk te verrichten in het hem aan te wijzen gebied.” Onder ten derde wordt de Directeur van Onderwijs en Eeredienst gemachtigd om aan alle R. K. hulpleeraars, zoo wel die welke voor een bezoldiging uit 's Rijks kas als die, welke buiten bezwaar van den lande door de respectievelijke kerkvoogden worden aangesteld, de bijzondere toelating, bedoeld in art. 177 van de Indische Staatsregeling tot uitoefening van het dienstwerk in een bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië, te verleen.

Het verzoek aan de Regeering om de bijzondere toelating, voorzoover deze de R. K. geestelijken betreft, wordt gedaan door het betrokken kerkelijk hoofd in Indië, te weten de Apostolisch Vicaris of de Apostolische Prefecten, al naar gelang het diocees, waarin de geestelijke werkzaam zal zijn. Hieruit blijkt, dat de aanvraag om de toelating gewoonlijk in Indië wordt gedaan.

Ingeval een zendeling het door hem begeerde dienstwerk wil uitoefenen, zal hij eveneens de bijzondere toelating aanvragen. De normale gang van zaken bij zulk een aanvraag is aldus: de zendeling dient zijn verzoek in bij den G.-G., die o.m. het advies inwint van het zendingsconsulaat en soms nog van andere instanties. Dit laatste is het geval bij Chineesche zendingen, waarover advies wordt ingewonnen bij het kantoor voor Chineesche Zaken. Het advies van het Zendingsconsulaat wordt niet altijd gevraagd voor zendingen van niet bij dit consulaat aangesloten groepen, zooals de Adventisten en de Pinkstergemeente, die bij de Regeering genoegzaam bekend zijn en/of waarvan de Regeering het oordeel van het Zendingsconsulaat weet. Zijn deze adviezen ingewonnen, dan doet de Directeur van Onderwijs en Eeredienst een voorstel aan de Regeering,

die omtrent de al of niet toelating van den betrokken zendeling een beslissing neemt. In tegenstelling met den R. K. geestelijke behoeft de Regeering zich ten aanzien van den zendeling niet af te vragen: tot welk kerkgenootschap behoort hij; welke zijn zijn kerkelijke bevoegdheden? De eenige vragen, die ten opzichte van een zendeling mogen worden gesteld, zijn: wat is hij voor een mensch; zou hij op de plaats, waar hij zijn zendingswerk wil uitoefenen, orde en rust kunnen verstoren en hoe is de geaardheid van de bevolking op de bedoelde plaats; zou orde en rust er verstoord worden door de komst van een zendeling? Worden deze vragen ontkennend beantwoord, dan kan de Regeering den zendeling toelaten, al blijft zij ook geheel vrij om toelating te weigeren, indien b.v. een godsdienst zou worden gepredikt, waarmede zij om staatkundige redenen niet accoord gaat. De toelating van den zendeling draagt derhalve een persoonlijk karakter.

Enmaal in het bezit van deze toelating, kan de betrokkene met het dienstwerk een aanvang maken.

Uit het bovenstaande blijkt zeer duidelijk, dat mijne bewering, dat de toepassing van art. 177 I. S. ook als art. 123 R. R. der Regeering veel zorgen heeft gebaard, juist is. Evenwel heb ik mij in dit hoofdstuk beperkt tot het geven van een overzicht van de meest typische gevallen, waarbij de toepassing van deze preventieve bepaling, mede in verband met het doel waarvoor zij was opgesteld, niet alleen met de essentiele belangen van zending en missie, maar vooral met de wettelijke bepaling zelf in strijd of wel in overeenstemming daarmede was.

In het volgend hoofdstuk zal, mede aan de hand van deze concrete gegevens, worden nagegaan, in hoeverre een bepaling als de onderhavige noodzakelijk of gewenscht is.

HOOFDSTUK III

De bijzondere toelating van art. 177 I.S. kritisch getoetst aan theorie en praktijk.

Er zal in de Wet op de Indische Staatsinrichting wel geen artikel te vinden zijn, dat aan zulk een critiek heeft blootgestaan en nog steeds bloot staat, als art. 177 I. S. De positie, die deze bepaling in het negende hoofdstuk van de wet ten opzichte van het grondbeginsel, dat een ieder de uitoefening van zijn godsdienstige meening naar eigen believen en volkomen vrijheid wordt gegarandeerd, inneemt, heeft menigeen aan het denken gebracht. De groote verscheidenheid, welke de literatuur in deze te zien geeft, is hiervoor wel het beste bewijs. De plaatsing van een bepaling met zulk een ver strekkende preventie in een hoofdstuk, waarvan het inleidend artikel een zuiver repressief karakter draagt, wekt zulk een bevreemding op, dat men zich verwonderd afvraagt, hoe het mogelijk is, dat in de Staten-Generaal de bestrijding van de onderwerpelijke bepaling nog niet sterker is geweest. Deze verwondering stijgt als men nagaat, dat in den tijd toen het artikel door de Regeering werd voorbereid, in 1850 en 1851, die zelfde Regeering er niet aan dacht om in het moederland de uitoefening van den godsdienst met preventieve middelen aan banden te leggen. Slechts een louter repressief optreden van den Staat, ingeval deze zijn rechten en belangen tegenover de Kerk zou moeten verdedigen, werd geoorloofd geacht.¹⁾ Dit was bovendien de logische gevolgtrekking van de toentertijd geldende politiek, die het beginsel der staatsneutraliteit, dat ook op staatsrechtelijk gebied als hoogste wijsheid gold, voorstond. Men was de meening toegedaan, dat elke staatsinmenging de ontwikkeling

¹⁾ Mr. Dr. A. Borret S.J. Het Zesde Hoofdstuk Onze Grondwet, pag. 25.

van het individueele initiatief zou teniet doen. Ook zou in deze staatsinmenging een ongerechtvaardigde bevoorrechtiging van den een boven den ander kunnen worden gezien. Het hoogst bereikbare geluk voor den Staat zag men in de grootst mogelijke individueele krachtsontplooiing. Dat tusschen de verschillende latente krachten daardoor wrijving zou ontstaan, lag voor de hand, doch, zoo redeneerde men verder, dat zou geen nadeeligen invloed met zich brengen. De Staat zou daardoor eerder de voordeelen dan de nadeelen ondervinden, want door de aldus ontstane onderlinge wrijving der krachten zouden de krachtigste elementen zegevieren en aldus den Staat tot een volkomen ontwikkeling brengen; bovendien zouden zij de minder krachtigen van zich afhankelijk maken, waardoor tevens een harmonisch geheel zou worden gevormd. Evenwel, tegen het uit deze wrijving ontstane gevaar tot verstoring der maatschappelijke orde en rust moest de Staat waken. Aan hem is immers de taak opgedragen orde en rust te handhaven, om daardoor het materieele welzijn, in tegenstelling met het wezen der Kerk, aan wie de geestelijke verzorging harer lidmaten is toevertrouwd, zooveel mogelijk te bevorderen. Men stond dus de zgn. Etat-athée voor.²⁾ Deze leer, slechts in het kort hier weergegeven, vindt men in grove trekken terug in het zesde hoofdstuk van de Grondwet van 1848.

Dat sommige leden, onder den indruk van de Aprilbeweging van 1853, een anderen uitleg aan de woorden van de bepaling van het destijds met 168 genummerde artikel van de Grondwet gaven, is een omstandigheid, die aan de strekking van dit artikel geen afbreuk heeft gedaan. Een andere beteekenis dan die, welke niet in de bedoeling van de Regeering van 1848 heeft gelegen, kan ook thans niet aan de onderwerpelijke bepaling worden gegeven. Welke is deze beteekenis? — Mr. Donker Curtius, die in

²⁾ Borret, S.J., pag. 28 e.v.

het Kabinet, dat de grondwetswijziging van 1848 voorbereidde, zitting had, heeft deze beteekenis in enkele kernachtige bewoordingen uiteengezet, toen men hem in de vergadering van de Tweede Kamer van 13 Mei 1848 naar den stand van zaken in verband met deze grondwetsherziening vroeg: „De onzijdigheid der Regeering inzake den godsdienst zou bepaald blijven”, volgens dezen bewindsman, „tot hare rol tot het houden van toezicht en politie”.³⁾ Hieruit spreekt geenszins de wenschelijkheid om de uitoefening van den godsdienst met preventieve middelen binnen de gestelde of eventueel te stellen grenzen te houden. Deze grondgedachte, waarvan de Regeering in 1848 uitging, is, zij het niet duidelijk uitgedrukt, in hetzelfde hoofdstuk van de Grondwet toch weer te vinden. Gevoeglijk kan worden aangenomen, dat dit hoofdstuk, wat zijn strekking betreft, repressief is.⁴⁾ Wat het negende hoofdstuk van de Wet op de Indische Staatsregeling (hoofdstuk zeven van het Regeerings-Reglement) betreft, moet worden opgemerkt, dat zijn strekking een andere is dan die van het zesde hoofdstuk van de Grondwet. Immers, de aan de Regeering opgelegde plicht, orde en rust te handhaven, heeft vooral in het eerstgenoemde hoofdstuk zijn invloed doen gelden. Men kan het karakter dan ook eerder preventief dan repressief noemen. Van dit standpunt bezien, valt tegen de plaatsing van art. 177 weinig te zeggen; wel is dit het geval, wanneer men het in verband brengt met art. 173 I. S., vooral ook omdat ten aanzien van het daarin uitgedrukte beginsel de Regeering zich op hetzelfde standpunt stelde als bij de grondwetswijziging van 1848. „De Regeering heeft ten dien aanzien”, aldus Minister Pahud, „moeten zeggen — ik stel er prijs op, dat hare „bedoeling niet worde miskend — Nederland is geen

3) Borret, S.J., pag. 24. Ook Handelingen van de Regeering en de Staten-Generaal over de herziening der Grondwet 1847-1848, 's-Hage, Gebr. Belinfante, 1848, Deel I, pag. 272.

4) idem pag. 26.

„Christelijke Staat. De Regeering moet van haar standpunt „onzijdig zijn.”⁵⁾

Kan het artikel niet worden beschouwd te zijn een consequentie van het toenmalige beginsel van staatsonthouding, evenmin is dit het geval ten aanzien van het beginsel van godsdienstvrijheid. De redenen, die de regeering noopten de onderwerpelijke bepaling in het ontwerp op te nemen, waren in deze eene zinsnede: „voorkoming van orde- en „rustverstoringen” samengevat, zulks blijkt in alle opzichten bij de totstandkoming van het artikel. En deze redenen waren te onvoldoende gemotiveerd om een dermate preventieve bepaling in de wet op te nemen. Ongetwijfeld had men in dit geval te doen met een gebied, tientallen malen zoo groot als het Rijk in Europa, met een bevolking van zeer heterogene samenstelling, wier denken en voelen men niet kende en derhalve ook niet begreep, maar die bovendien ten aanzien van het geestes- en godsdienstig leven een zeer uiteenlopend beeld te zien gaf. Doch dit alles kan geen voldoende reden zijn, al werd deze wellicht een weinig geaccentueerd door een viertal jaren voordien plaats gehad hebbend incident-Grooff, om een dermate rigide bepaling voor te stellen. Het lag bovendien, ik vermeldde zulks reeds hierboven, niet opgesloten in de lijn van de terzake gevoerde politiek van die dagen, die immers de staatsonthouding predikte. Ook de schijnbare ommekeer, die de Aprilbeweging van 1853 terzake tengevolge had, heeft op het voorstel tot opneming van de bijzondere toelating geen invloed kunnen uitoefenen, want reeds in het eerste ontwerp, dat in 1851 aan de Staten-Generaal werd aangeboden, werd bedoelde speciale toelating voorgesteld.

Reeds hierom kan het onderwerpelijke artikel gevoegelijk als vreemd gequalificeerd worden; maar ook van uit een oogpunt van orde en rust was het reeds bij zijn totstand-

⁵⁾ Prof. Dr. H. Westra : De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, pag. 48.

oming niet te handhaven. Orde- en rustverstoringen, die een gevolg waren van de zending, waren niet bekend. Integendeel, de zending bloeide toentertijd reeds in de omgeving van Soerabaja. Ook het argument dat hier een bestaande toestand zou zijn geconsolideerd, is om reeds hierboven uiteengezette redenen niet te handhaven.

In hoeverre het onderwerpelijke artikel met het beginsel van godsdienstvrijheid al dan niet strookt, is een vraag die thans beantwoording behoeft.

Alvorens deze vraag te kunnen beantwoorden dient nagegaan te worden, welke strekking het beginsel van godsdienstvrijheid bezit, benevens de daaruit voor den Staat voortvloeiende verplichtingen. Staat men op het standpunt, dat terzake door Prof. Buys en Prof. Struycken wordt ingenomen, dan zal de regeering verplicht zijn zich te onthouden van inbreuken op de vrijheid van de individuën, omdat de strekking van het grondrecht een negatieve is, en: „de algemeene voorwaarden der individueele vrijheid, „niet de concrete rechtspositie, nog minder de feitelijke „vrijheid van iederen individueelen burger” regelen.

Daaruit volgt: „dat 1°. het individu constitutioneel vrij blijft, door eigen wil zijn persoonlijke vrijheid zoo aan banden te leggen, dat het genot van bepaalde grondrechten „rechtens wordt beperkt, of in een bepaald opzicht zelfs „wordt opgeheven, en dat 2°. als gevolg van een bijzondere „rechtspositie, waarin sommige burgers zijn geplaatst, de „uitoefening van een of meer dier rechten door het orgaan, „dat die rechtspositie beheerscht, kan worden beperkt of „verboden.” ⁶⁾

Bij de toepassing van het onderwerpelijke artikel zal zich noch het eerste, noch het tweede geval voordoen, zulks blijkt wel voldoende uit de omstandigheid, dat geen zending of missionaris uit hoofde van zijn roeping er aan zal denken zich ten opzichte van zijn dienstwerk door eigen

⁶⁾ Prof. Struycken: Het Staatsrecht van het Koninkrijk der Nederlanden pag. 167 e.v.

wil de persoonlijke vrijheid, om de grondrechten uit te oefenen, aan banden te leggen, terwijl bovendien beide categoriën van burgers in de uitoefening dier rechten, uit hoofde van een bijzondere rechtspositie (zij zijn geen ambtenaren) niet kunnen worden beperkt.

De Staat dient zich, gezien de negatieve strekking van de grondrechten, dan ook te onthouden van inbreuk maken op het recht van elk individu om, in het onderhavige geval, zijn godsdienstige meening met volkomen vrijheid te belijden. Daar de vrijheid van godsdienstige belijdenis ook de vrijheid van uiting en van toepassing dier belijdenis inhoudt en voor deze uiting en toepassing de medewerking van een geestelijken voorganger, hetzij priester, hetzij predikant of zendeling noodzakelijk is, zal de Regeering deze medewerking om dezelfde redenen niet mogen onthouden. De beperking van godsdienstvrijheid, die in art. 177 I. S. ligt opgesloten, is daarom in beginsel in strijd met art. 173 I. S.

Een andere meening inzake de strekking van het grondrecht, wordt gehuldigd door Prof. Kranenburg.⁷⁾ Deze hoogleeraar beschouwt de grondrechten, in tegenstelling met Prof. Buys en Struycken, als regelen van objectief recht. Zij zijn derhalve inderdaad rechten, welke onaanastbaar zijn en ook niet door eigen wil aan banden te leggen zijn.

De formulering der diverse grondrechten, zoowel in de Grondwet als in Indische Staatsinrichting, laten ten dien aanzien geen twijfel. Alleen de openbare orde kan in deze een grens stellen, terwijl in verband daarmee de wet of eenige andere wettelijke maatregel (ordonnantie) de uitoefening van het recht regelen, eventueel beperken kan. Maar het mag betwijfeld worden of de Regeering het grondrecht zoo beperken mag, dat deszelfs uitoefening dermate in het gedrang komt, dat van een recht niet meer

⁷⁾ Prof. R. Kranenburg: Het Nederlandsch Staatsrecht, Dl. II, pag. 345 e.v.

gesproken kan worden. Zulks zou bovendien in strijd zijn met de objectiviteit van het grondrecht. Slechts de openbare orde kan de grens aangeven en hoever deze grens dient getrokken te worden, moet voor elk geval afzonderlijk worden bepaald. In geen geval mag de uitoefening van het grondrecht in die mate beperkt worden, dat daardoor de uitoefening van het grondrecht illusoir wordt en als objectief recht zijn waarde verliest.

Van welk standpunt men het grondrecht ook beziet, de conclusie ligt voor de hand; art. 177 I. S. is in strijd, of kan door een straffe hanteering in strijd komen met het grondrecht, vervat in art. 177 I. S. ¹³

Deze vrijheid van godsdienstige belijdenis, die ook de vrijheid van uiting en van toepassing dier belijdenis insluit, mag evenwel nooit tot gevolg hebben, dat rechtens ongeoorloofde daden worden gepleegd. De bij de wet gewaarborgde vrijheid van belijdenis mag nooit leiden tot handelingen, die orde- en rustverstoring zijn en dientengevolge in strijd met de rechtsorde. ⁸⁾

Is nu de verspreiding van het Christendom in Indië van dien aard geweest, dat een bepaling als die van art. 177 I. S. gerechtvaardigd geacht kan worden?

Daarvoor dient eerst te worden nagegaan, wat de regeering onder orde- en rustverstoring verstond. Deze vraag is eenvoudig te beantwoorden, hoewel zij zelf bij de totstandkoming van de bepaling daarvoor geen nadere omschrijving gaf. Bovendien, het begrip als zoodanig is duidelijk genoeg. Wil men evenwel tot een omschrijving van dit begrip geraken, dan behoeft men slechts de toepassing van de artikelen 123 R.-R. en 177 I. S. aan de praktijk te toetsen. Daaruit blijkt, dat de Regeering voorop stelde handhaving van orde en rust en om dit te bereiken stelde zij zich bij elk verzoek om toelating de vraag: Bezit de betrokken zendeling als mensch de noodige eigenschappen om een vreemd volk te kerstenen, zonder dit te kwetsen en

⁸⁾ Prof. van der Grinten: *Studia Catholica*, Jaargang I, pag. 60.

daardoor de orde en rust te verstoren en behoeft niet gevreesd te worden, dat de toelating van den zendeling in het voor zijn arbeid bestemde gebied onrust en wanorde onder de bevolking teweeg zal brengen.

Daaruit blijkt, dat de regeering zich op de allereerste plaats voorstelde het scheppen en handhaven van die sfeer van rust en betrekkelijke vrede, waarin het maatschappelijk leven zich voltrekt, binnen het raam van de sociale verhoudingen van een bepaald tijdvak onder den invloed van de technische en natuurlijke mogelijkheden van plaats en tijd. ⁹⁾ Deze omschrijving acht ik de juiste, mede omdat daaronder ook vallen de eigenaardige sociale verhoudingen, welke men in sommige streken van Indië, ook thans nog, aantreft zooals het matriarchaat, welke, zoo zij al niet met onze huidige opvattingen omtrent het familieverband en de daaruit voortvloeiende sociale verhoudingen in strijd zijn, daarmee in geenen deele stroken. De omschrijving van het begrip: „orde en rust” is daarom van zooveel gewicht, omdat de regeering in 1851—1853 zich bij de behandeling van de onderhavige bepaling uitsluitend beriep op den plicht van den Staat of de sfeer van rust en betrekkelijke vrede te handhaven. In de Staten-Generaal en in het bijzonder in de Tweede Kamer is men voor dit argument gezwicht. Wellicht was men toentertijd nog onder den indruk van de Aprilbeweging van 1853, die de gemoederen in heftige beroering had gebracht.

Wat de kenmerken der orde- en rustverstoring betrof; de Regeering heeft haar meening ten dien aanzien niet openbaard. Naar uit de praktijk blijkt, heeft zij die rustverstoringen op het oog gehad, waardoor de sfeer van betrekkelijken vrede dermate gestoord zou worden, dat menschenlevens in gevaar zouden worden gebracht en/of verloren zouden gaan, derhalve een geweldadige orde- en rustverstoring. Zoo had zij de verleening van de toelating vooral in de eerste decennia na de totstandkoming van de

⁹⁾ Het Nederlandsch Bestuursrecht, pag. 441.

onderwerpelijke bepaling, steeds de veiligheid van den zendeling op het oog, wanneer deze zich wenschte te begeven naar streken, waar de Indische regeering nog geen vasten voet had. Meestal verleende zij de gewenschte toelating, doch verbond daaraan bepaalde voorwaarden.¹⁰⁾ Het is evenwel zeer twijfelachtig, of de bijzondere toelating en de daaraan te verbinden voorwaarden noodig waren geweest. Het klein aantal voorwaardelijke toelatingen rechtvaardigt zulks niet. Naar uit de officieele gegevens kan worden opgemaakt, is het aantal voorwaardelijke toelatingen niet grooter geweest dan 81. Als men dan in aanmerking neemt, dat het tot in 1929 verleende aantal toelatingen ongeveer 1817 bedraagt, dan wordt daarmee wel duidelijk aangetoond, dat het lage percentage een bijzondere preventie niet wettigt. De regeering heeft het evenmin noodig geacht de oorzaken bij de behandeling van de bepaling van art. 177 I. S. nader uiteen te zetten. De leden van de Staten-Generaal zelf gaven daarvan een interpretatie. De heer Blaupot ten Cate gaf, toen hij de bijzondere toelating bestreed, de oorzaken dan ook aan. Volgens dit Kamerlid bestonden deze uit de navolgende:

1°. botsingen tusschen Christen- en Mohammedaansche ijveraaars.

2°. botsingen, welke het gevolg zouden kunnen zijn van den naijver tusschen de christenzendingen onderling. En ten slotte

3°. botsingen, ontstaan door het ontactisch optreden van de zendingen (b.v. heftige uitvallen tegenover de Mohammedaansche bevolking tegen den valschen profeet.)¹¹⁾

Men zou hieraan nog kunnen toevoegen, botsingen tengevolge van het prediken door zendingen van stellingen, welke met de doelstelling van den Staat, bevordering van het algemeen welzijn, in strijd kunnen zijn. Aan de hand nu

¹⁰⁾ Zie hierboven, pag. 56 e.v.

¹¹⁾ Zie hierboven, pag. 31 e.v.

van deze punten zal de praktijk van de bijzondere toelating worden getoetst.

Ten aanzien van het eerste punt (botsingen tusschen Christen- en Mohammedaansche ijveraars) zijn geen gevallen vermeld. Zulks ligt bovendien voor de hand. Men zal toch moeilijk kunnen verwachten, dat zendelingen of priesters het volk, dat zij trachten te benaderen, in hun gevoelens zullen kwetsen. Zulks zou ontactisch zijn. Slechts één geval is bekend, dat de Regeering op verzoek van een zending-leeraar, om zijn dienstwerk elders te mogen uitoefenen dan hij tot dusver deed, afwijzend beschikte, toen zij hoorde, dat het optreden van dezen leeraar tot klachten aanleiding had gegeven. Opmerkelijk is evenwel, dat niet wordt medegedeeld, of er tengevolge van dit ontactvol optreden ten opzichte van de inlanders botsingen zijn voorgekomen. ¹²⁾

Ten aanzien van de botsingen, welke het gevolg zouden kunnen zijn van den naijver tusschen de Christen-zendingen onderling, kan ik eveneens kort zijn. Uit de officieele bescheiden, welke ten dien aanzien de noodige gegevens verschaffen, heb ik, buiten datgene, wat zich in de jaren 1870 in de Minahassa ter zake afspeelde, niets kunnen vinden dat leek op een botsing, ontstaan tengevolge van den naijver tusschen de Christelijke zendingen der verschillende zendingscorporaties onderling. De opmerking van den heer Blaupot ten Cate, dat de opleiding, welke a.s. zendelingen genoten, van dien aard is, dat gevoeglijk kan worden verwacht, dat botsingen als hier bedoeld niet zouden voorkomen, is in de praktijk dan ook ten volle bewaarheid. ¹³⁾ Met betrekking tot het geval „Minahassa” dient te worden opgemerkt, dat de toelating van de missie geen orde- en rustverstoringen, als door de Regeering bedoeld, tengevolge heeft gehad. De wrijving heeft zich slechts beperkt tot een onaangenaam krantengeschrift.

¹²⁾ Zie hierboven, pag. 58 en 59.

¹³⁾ Zie pag. 31.

Wat de botsingen betreft, ontstaan tengevolge van het ontactisch optreden van een Christen-zending, kan worden verwezen naar hetgeen hierover onder het eerste punt werd opgemerkt. Essentieel verschil tusschen beide punten bestaat bovendien niet, omdat bij eventueele botsingen tusschen Mohammedaansche en Christelijke ijveraars de eersten genoegzaam overwicht hebben op het volk om dit tegen de Christen-zendingen op te zetten.

Met betrekking tot het laatste punt is eveneens slechts één geval bekend, n.l. dat te Bagelen, toen de zending-leeraar Bieger op grond van de door hem verkondigde leer zijn volgelingen in overweging gaf zich niet te laten inenten tegen de pokken. ¹⁴⁾ Een ernstige waarschuwing van de Regeering, dus nog geen intrekking van de toelating, heeft dezen leeraar doen afzien van het verkondigen van de door de Regeering ongewenschte leerstelling. Het verdient intusschen wel de aandacht, in verband met het bovenstaande te wijzen op de dikwijls tegemoetkomende houding, welke men van Inlandsche zijde tegenover het zendingswerk inneemt. En dikwijls blijft het hierbij niet, maar wordt van die zijde ook met veel waardeering gesproken over hetgeen door missionarissen en zendingen tot stand werd gebracht. ¹⁵⁾ Terugkomende op de vraag, of art. 177 I. S. werkelijk voldoet aan zijn doel, n.l. het voorkomen van orde- en rustverstoring, kan worden vastgesteld, dat zulks uit de praktijk niet is gebleken.

Integendeel kan worden aangenomen, dat het artikel meer onrust heeft verwekt dan voorkomen. Men behoeft in dit verband slechts te denken aan den strijd, ontstaan in den Volksraad en daarbuiten, over de vraag of missie of zending al dan niet op Bali behoort te worden toegelaten, om hiervan overtuigd te worden. Bovendien, hoevele malen

¹⁴⁾ Zie hierboven, pag. 39 en 58.

¹⁵⁾ Verslag Javaansche Katholiekendag 1933, St. Claverbond, Jrg. 45, afl. 7, pag. 181 en 182.

heeft de bijzondere bepaling de politieke gemoederen in het Parlement in den Volksraad niet opgezweept. De parlementaire geschiedenis geeft hiervan de noodige voorbeelden.

Ook zal het nut, dat men met de bijzondere toelating beoogde, in de praktijk niet het gewenschte resultaat hebben opgeleverd. In geen geval is het van dien aard geweest, dat een bijzondere toelating daarvoor noodzakelijk was. Meer nog zullen de cijfers, welke het totale aantal verleende toelatingen weergeven, deze meening versterken. Van 1856 tot 30 Juni 1929 werden in totaal 1817 toelatingen verleend, waarvan 56 werden afgewezen, terwijl van deze 56 afwijzingen slechts 21 gehandhaafd bleven en in 13 gevallen intrekking plaats heeft gehad. Derhalve in totaal 34 afwijzingen en intrekkingen; een getal, dat nog geen 2 % van het totaal aantal verleende toelatingen bedraagt. Hoewel het totaal der niet verleende toelatingen met enkele na 1911 plaats gehad hebbende weigeringen, waarvan het aantal niet is op te geven wegens het ter zake ontbreken van gegevens, moet vermeerderd worden, mag toch gevoeglijk worden aangenomen, dat het genoemde percentage van twee niet licht zal worden overschreden, zoodat dit gering percentage m.i. een bepaling als de onderhavige in geen enkel opzicht rechtvaardigt. Zelfs wanneer men, evenals de Regeering, zich op het standpunt stelt, dat een bijzondere toelating geboden is met het oog op de handhaving van orde en rust, is dit percentage te gering om den eisch inzake de bijzondere toelating met dit argument te rechtvaardigen. Trouwens, het denkbeeld, dat bij de hanteering van de behoedmiddelen tegen misbruik en onverstandige prediking niet het preventieve, maar het repressieve stelsel tot richtsnoer behoorde te worden genomen, is bij de totstandkoming van de onderwerpelijke bepaling door vele leden aanbevolen.

De Regeering intusschen meende, dat het repressieve stelsel alleen daar kon worden toegepast, waar de bevolking zelf

om de prediking zou vragen of waar die prediking naar haar oordeel de rust niet zou bedreigen. ¹⁶⁾ Dit standpunt was veel ruimer dan dat, hetwelk thans door de Regeering wordt ingenomen. Thans eischt zij, ongeacht de plaats of den door de inlanders geuiten wensch om zendelingen of missionarissen, van iederen Christen-leeraar, priester en zending de bijzondere toelating, ondanks het feit, dat een tachtigjarige praktijk zonneklaar heeft bewezen, dat preventie op zending en missie ter voorkoming van orde- en rustverstoring onredelijk is. Daarbij beschikt de Regeering over betere en effectiever middelen, die het beoogde doel bereiken, dan de onderhavige preventieve bepaling, terwijl het een open vraag blijft of de veronderstelling, dat missie en zending orde- en rustverstoring optreden, juist is. De praktijk laat duidelijk zien, dat voor deze veronderstelling geen gronden bestaan. Zoo zou de Regeering aan de hand van bepalingen van het Wetboek van Strafrecht, die uiteraard reeds een preventieven invloed hebben, den schuldige aan orde- en rustverstoring zwaarder treffen dan door een intrekking van zijn bijzondere toelating. Bovendien zal geen enkele zending of priester door den wereldlijken rechter gestraft willen worden, ter wille van het door hem persoonlijk hoog te houden prestige van het betrokken kerkgenootschap. Daarbij kan de Regeering in het alleruiterste geval gebruik maken van de exorbitante rechten en den betrokken persoon uit het land verwijderen. Intusschen zal zulks nooit voorkomen (het geval Grooff daarbuiten latend), omdat, naar mijne meening, het Christendom in wezen geen aanleiding zal geven tot orde- en rustverstoring en de bedienaren van alle in dezen wereldgodsdienst bestaande richtingen zich wel niet tot taak zullen hebben gesteld orde en rust te verstoren. Zij zullen het mogelijke doen om met tact en wijs beleid de leerstellingen van het Christendom te verkondigen, omdat in rust en orde voor het Christendom

¹⁶⁾ Zie hierboven, pag. 23 en 24.

meer te bereiken valt dan in wanorde en onrust. En dat de Regeering overtuigd is van de loyaliteit van de verkondigers van het Christendom en al hunne medewerkers, bewijst wel de stijgende belangstelling, welke men van regeeringswege aan den dag legt voor de zgn. medische zending en voor de door missie en zending opgerichte en nog steeds op te richten onderwijsinrichtingen.

Een ander argument, dat bij de totstandkoming van de onderwerpelijke bepaling werd aangevoerd, is het wezen van de z.g. „dubbele zending”, d.i. het op een en hetzelfde gebied naast elkaar werken van zending en missie, een argument, dat thans door vele Protestantsch-Christelijke voormannen, die het stelsel van art. 177 verdedigen, wordt gehanteerd. ¹⁷⁾ Ik meen dit argument nader te moeten beschouwen omdat het nog steeds, wanneer over de betreffende bepaling in de Staten-Generaal wordt gesproken, te berde wordt gebracht. Hoewel de Regeering terzake een afwijzend standpunt heeft ingenomen, blijkt zulks niet altijd in overeenstemming met de praktijk te zijn, waar dikwijls het oude standpunt inzake de „dubbele zending” wordt gehandhaafd. Ik moge in dit verband wijzen op een kort geleden door de Indische Regeering genomen beslissing op een aanvraag om toelating volgens art. 177 I. S., welke inhield, dat de Vogelkop van Nieuw-Guinea vooralsnog niet kon worden opengesteld voor den arbeid van de Katholieke missie. ¹⁸⁾ Dit gebied, dat indertijd bij de verdeling van Nieuw-Guinea door de z.g. demarcatie-lijn, werd toegewezen aan de zending, blijkt door deze beslissing voor de missie gesloten te zijn. Het met art. 173 I. S. strijdige karakter van art. 177 I. S. komt door deze beslissing sterk naar voren. Daarbij is het wezen van de z.g. dubbele zending in alle opzichten in strijd met het beginsel van

¹⁷⁾ Dr. P. A. Diepenhorst: Onze Strijd in de Staten-Generaal. Deel II, pag. 334.

¹⁸⁾ Maasbode van 26 Februari 1934, Avondblad, pag. 5.

godsdienstvrijheid. Door het eene kerkgenootschap terwille van het andere in een bepaald gebied te weren, teneinde aldus orde en rust te handhaven, begunstigt de Regeering de werkzaamheden van het laatste genootschap; een houding, die zij bij de totstandkoming van de onderwerpelijke bepaling afkeurde. Immers, de Regeering achtte het haar plicht ten opzichte van alle godsdienstige aangelegenheden een volstrekt onzijdig standpunt in te nemen; zelfs de vrije toelating en de bevordering der zending in Indië door passieve middelen achtte zij met het door haar in te nemen standpunt in strijd. Bovendien komt de Regeering met de wering van de dubbele zending in strijd met het beginsel van godsdienstvrijheid, doordat zij feitelijk de bevolking van een bepaald gebied dwingt Katholiek of Protestant te worden.

Ook is elke regeeringsbemoeiing terzake uit den booze. Zulks blijkt ten overvloede uit de vele voorbeelden, die de praktijk ons daaromtrent te zien geeft. Ik wijs slechts op een besluit als dat van 14 Juni 1883 No. 12, het z.g. „briefjes-besluit”, waarbij bepaald werd, dat iedere Christen-lander, die van het eene in het andere Christelijke kerkgenootschap wilde overgaan, daarvan in tegenwoordigheid van twee getuigen kennis moest geven aan den betrokken geestelijke; vervolgens op hetgeen geschiedde in Tapanoeli in 1933, toen een R. K. geestelijke voor den rechter ter rechtvaardiging van zijn handelwijze werd gedaagd, omdat hij op verzoek van een Protestantsche Batakker diens kinderen doopte.

Gelukkig heeft de Regeering in 1929 dan ook moeten erkennen, dat haar standpunt inzake de dubbele zending niet te handhaven is en zij zich dientengevolge à priori tegen de dubbele zending niet kan verzetten, tenzij orde en rust daardoor zouden worden verstoord.

Een dergelijk argument komt mij in dezen tijd, waarin men over snelle en goede verbindingen tusschen de verschillende streken van den Archipel beschikt, waardoor

personen van verschillende levensopvattingen veel meer met elkaar in aanraking komen, dan ook moeilijk houdbaar voor. Immers, hoe dikwijls gebeurt het niet, dat Protestant-sche inlanders zich gaan vestigen in een streek, waar de missie haar arbeid uitoefent en omgekeerd. Het gaat toch niet aan deze Christenen in dergelijke gevallen geestelijke hulp en leiding te onthouden enkel en alleen, omdat het een zuiver Katholiek of Protestantsch gebied is. De z.g. „dubbele zending” bestaat dan ook slechts enkel in theorie. Praktisch komt zij vrijwel overal voor.

Een belangrijke kwestie, die vooral de toepassing van art. 177 I. S. ten opzichte van de R. K. geestelijken betreft, is het verband tusschen deze bepaling en de meergenoemde „Nota van Punten”. In het tweede hoofdstuk van dit werk heb ik hierop reeds de aandacht gevestigd. Thans zal worden nagegaan in hoeverre deze „Nota van Punten” de rechtsgeldigheid van de bijzondere toelating van art. 177 I. S. beïnvloedt. Alvorens daartoe te kunnen overgaan dient het rechtskarakter van de Nota van Punten vast te staan. In het kort zal daarom nagegaan worden, hoe meergenoemde Nota tot stand is gekomen. Door het incident-Grooff kwam de in alle opzichten onvoldoend geregelde verhouding tusschen het Indische gouvernement en de missioneerende kerkgenootschappen in een helder daglicht te staan. Om incidenten als deze in den vervolge te voorkomen wenschte men de verhouding tusschen de Indische Regeering en de R. K. Kerk nader te regelen. Te dien einde werden in 1846 de onderhandelingen door de Regeering in het moederland met den H. Stoel geopend. Deze onderhandelingen werden gevoerd te 's-Gravenhage door den Minister van Koloniën J. C. Baud en den Minister van R. K. Eeredienst van Son namens de Nederlandsche Regeering en den zaakgelastigde van den H. Stoel Mgr. I. Ferrieri namens den Paus en leidden tot de in de Nota van Punten neergelegde regeling. De Fransche vertalingen werden langs den gebruikelijken weg aan den vertegenwoordiger van

Z. H. den Paus als officieele bekrachtiging van tevoren mondeling gemaakte afspraken aangeboden.¹⁹⁾

Een en ander geschiedde met toestemming van den Koning, die bij zeer geheim kabinesrescript van 2 Januari 1847 Litt. B, aan deze overeenkomst zijn goedkeuring verleende. Van een concordaat, d.i. een tractaat met den H. Stoel in engeren zin, kan in dit geval niet worden gesproken.²⁰⁾ De plechtige verdragsvormen, die men gewoonlijk in acht neemt, ontbreken hier. Ik meen deze „Nota" te moeten beschouwen als een tractaat in ruimen zin, derhalve een voor beide partijen bindende overeenkomst van internationale orde in materieelen zin. Ook is bij de vaststelling dezer regeling in overeenstemming gehandeld met het toenmalig terzake geldende art. 57 van de Grondwet van 1840. Men was met deze alleszins bevredigende oplossing zeer tevreden. Zulks blijkt uit den wensch van Minister Baud om een zelfde regeling mutatis mutandis pasklaar te maken voor de plaatsing en overplaatsing van predikanten. Zijne Excellentie meende, dat zulks bij huis-houdelijke schikking zou kunnen geschieden, zonder openbare verklaring, noch opzettelijke wijziging van het

19) Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Jaargang IX, aflevering IV en V, pag. 213.

20) P. Grentrup, S.V.D. Jus Missionarium I, pag. 264. „Pater Grentrup spreekt hier van een concordaat. Ik meen te moeten betwijfelen of daartoe wel aanleiding bestaat. Zie ook Mr. C. W. Margadant — Het Regeerings-Reglement van Nederlandsch-Indië, Dl. VI, 1897, pag. 383. Aldaar wordt gesproken van een verdrag. Zie ook de Nota van Prof. Mr. L. W. C. van den Berg van 25 Juli 1904: Eenige beschouwingen over het zevende hoofdstuk van het reglement van Nederlandsch-Indië, waarin o.m. staat: „... de overeenkomst door „de Regeering met den zaakgelastigde van den Paus bij ons Hof „gesloten, welke overeenkomst het karakter van een inter- „nationaal verdrag zou hebben." Ook de Nota betreffende art. 122 van het Regeeringsreglement van de Staatscommissie, ingesteld bij K.B. d.d. 13 October 1910, no. 21. (Bijlage 5 der Nota, pag. 8). Koloniaal Missietijdschrift, Jrg. IX, afl. IV en V, pag. 249 en 250.

Reglement op het bestuur der Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië. Gouverneur-Generaal Rochussen had tegen deze verandering ernstige bedenkingen. Hij achtte zulks een bezwaarlijk met het toentertijd geldende Regeerings-Reglement overeen te brengen belemmering van de macht van den Gouverneur-Generaal. Om deze reden is toen van een verandering in bovengenoemden zin afgezien.²¹⁾ Mijns inziens zou een regeling als Minister Baud wenschte, indien deze zich evenens zou uitstrekken tot de zendelingen, veel zuiverder verhoudingen hebben geschapen en de bepaling van art. 177 I. S. overbodig hebben gemaakt. Wijzigingen van deze „Nota van 1847” kunnen uiteraard niet dan in overleg met het betrokken R. K. kerkgenootschap worden aangebracht. Art. 176 van de Wet op de Indische staatsinrichting, dat met art. 122 van het Regeerings-Reglement overeenkwam, waarborgt zulks bovendien. Gezien nu het rechtskarakter van de bovengenoemde „Nota van Punten” zal deze regeling wegens haar internationaal karakter aan elke wetgeving van nationalen aard, voor zoover deze regelen geven, die betrekking hebben op de verhouding tusschen de R. K. Kerk en de Indische Regeering, derogeeren.

Nu het rechtskarakter van de Nota vaststaat, dient vervolgens nagegaan te worden of, en zoo ja in hoeverre, deze van invloed is op de onderwerpelijke bepaling. De „Nota van 1847” eischt, dat elke naar Nederlandsch-Indië uit te zenden R. K. geestelijke voorzien moet zijn van een radicaal, dat hem overeenkomstig een vastgesteld formulier, bij Koninklijk Besluit wordt verleend (punt 2). Een maal in Indië aangekomen, zal dezen geestelijke een standplaats moeten worden aangewezen. Daartoe zal het betrokken kerkhoofd, de Apostolisch Vicaris of de Apostolische Prefect, terzake met den Gouverneur-Generaal in een officieus schriftelijk of mondeling overleg treden (punt 6). Dit geschiedt

²¹⁾ Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Jaargang IX, aflevering IV en V, pag. 219.

om te verhoeden, dat de uiteindelijke beslissing, die de Gouverneur-Generaal op de officieele voordracht van den kerkvoogd neemt, in elk geval iets anders zij dan een bewilliging in de voordracht. Bij het nemen van deze beslissing beoordeelt de Gouverneur-Generaal, zonder evenwel op kerkelijk gebied te treden, of de voor plaatsing of overplaatsing voorgedragen geestelijke al of niet gevaarlijk is voor orde en rust (punt 7). Hierbij mag de Gouverneur-Generaal niet treden in de vraag of de betrokken geestelijke als mensch eigenschappen bezit, die van dien aard zijn, dat bij de uitoefening van het dienstwerk orde en rust zullen worden verstoord. Het radicaal, dat aan dezen geestelijke bij zijn vertrek uit het moederland door de Kroon wordt verleend, geeft een genoegzamen waarborg dat iemand wordt uitgezonden, van wien men niet behoeft te vreezen, dat door zijn optreden orde en rust verstoord zullen worden. Een aldus door de Kroon verleende waarborg, in den vorm van het vereischte radicaal, mag de Gouverneur-Generaal als een aan deze ondergeschikte, derhalve van lagere orde zijnde, macht, niet nader beoordeelen. Wel zal de Gouverneur-Generaal moeten beoordeelen, of op de voorgedragen standplaats de rust en orde door de komst van den geestelijke niet worden verstoord.

Vergelijkt men het bovenstaande, dat blijkt dit overeen te komen met de strekking van art. 177 I. S., met dien verstande evenwel, dat bij de toepassing van de bepalingen van de „Nota van Punten” overleg plaats heeft tusschen de geestelijke en wereldlijke overheid. Een omstandigheid, die voor de goede orde van niet te onderschatten belang is. Daaruit volgt tevens, dat de eisch, om naast de agreatie van de overplaatsing en plaatsing van den geestelijke door zijn kerkelijke oversten, de eerste ook de toelating van art. 177 I. S. in zijn bezit moet hebben, alvorens zijn dienstwerk uit te oefenen, niet alleen ondoelmatig is, maar bovendien ook onrechtmatig. Deze eisch is daarom

onrechtmatig, omdat de bepaling van de „Nota”, als zijnde van hogere orde aan die van art. 177 I. S., voorzover dit betrekking heeft op priesters, derogeert. Ook is zulks ondoelmatig, omdat ingevolge punt 6 over de plaatsing of overplaatsing van een geestelijke een officieus schriftelijk of mondeling overleg tusschen de kerkvoogden en den Gouverneur-Generaal moet plaats hebben. Acht de G.-G. de plaatsing van een geestelijke in een bepaald gebied ter voorkoming van orde- en rustverstoringen ongewenscht, dan zal hij dit langs officieuzen weg ter kennis brengen van het betrokken kerkhoofd. De aldus ontstane meningsverschillen worden, zonder dat daarvan iets naar buiten blijkt, op deze wijze beslecht. Een handelwijze, die slechts te loven valt, omdat bij een eventueele weigering een plaatsing te agreëeren, de buitenwereld niets merkt en er aldus geen oorzaak kan zijn, dat de gemoederen daardoor in beweging worden gebracht en wellicht aanleiding kan zijn tot orde- en rustverstoringen. Intusschen schijnt een weigering op de voordracht nimmer te zijn voorgekomen.²²⁾ De meening, dat het radicaal niet absoluut noodzakelijk zou zijn voor de toelating van de R. K. geestelijken in Nederlandsch-Indië, is volkomen ongemotiveerd. Punt 2 juncto punt 5 van de „Nota” leeren ons anders. Is deze meening derhalve ongemotiveerd, de in 1917 ter zake gegeven beslissing van den Minister van Koloniën is dit ook. Deze beslissing, ik vermeld zulks volledigheidshalve, luidde o.m.: „dat, evenals tot nu toe, zendelingen (bedoeld worden „R. K. geestelijken) op den voet van art. 123 R. R. kunnen „worden toegelaten zonder in het bezit te zijn van het „radicaal, maar dat, wanneer zij een bepaalde erkenning „in eenige kerkelijke functie van de Indische Regeering „wenschen, het radicaal wel vereischt wordt en dan ook „overigens de bepalingen van de regelingen van 1847 en „1913 toepasselijk zijn. Het bezit van bedoeld bewijsstuk

²²⁾ Dr. C. Lion Cachet, Kerk en Staat in Nederlandsch-Indië, Historisch-
Staatsrechtelijke Schets, Diss. Leiden 1933, pag. 53.

„zal onmisbaar zijn, wanneer het mocht gaan om de ver-
„vulling van van landswege bezoldigde ambten, als bedoeld
„in art. 3 van het Koninklijk Besluit van 25 December 1855,
„no. 64 (Indisch Staatsblad 1856 no. 21).”²³⁾

Door deze beslissing worden niet alleen de positieve be-
palingen van de „Nota van 1847” en de aanvullende
regeling van 1913 miskend, maar ook het rechtskarakter
van beide staatsstukken. Immers, ook de „Nadere regeling
van 1913” is van internationale orde. De oorzaken, welke
de Regeering er toe noopten deze „Nadere regeling” in
het leven te roepen, na daarover het gevoelen te hebben
ingewonnen van den Internuntius te Brussel, aan wien toen
de behartiging der kerkelijke belangen in Nederland was
opgedragen, heb ik reeds in het tweede hoofdstuk
uiteengezet.

Het rechtskarakter alleen dient thans te worden vastgesteld.
Deze nadere regeling beoogt de erkenning van nieuw te
creëren prefecturen en vicariaten in Nederlandsch-Indië,
alsmede die van hunne kerkelijke hoofden. Dit kon niet
anders geschieden, volgens het in 1913 geldende art. 122
R. R., dan in overleg met het betrokken kerkgenootschap.
Dit wordt dan ook uitdrukkelijk vermeld in het ter zake
aan den Internuntius te Brussel gericht schrijven van Minister
De Waal Malefijt d.d. 23 April 1913, afd. A 1, no. 8. Onder
aanbieding van het concept van de „Nadere regeling”
werd in dit schrijven dientengevolge verzocht of de H. Stoel
zich met de daarin opgenomen punten kon vereenigen.
Deze goedkeuring verkreeg onze Regeering bij een
schrijven van 19 Mei 1913, no. 111 A, van den Internuntius
Mgr. I. Tacci, waarin deze kerkvorst met zoovele woorden
vermeldde, dat hij, als vertegenwoordiger van den H. Stoel
om deze zaak met de Nederlandsche Regeering te behan-
delen, de artikelen van de „Nadere regeling” aanvaardt

²³⁾ Onze Missiën in Oost- en West-Indië, September-aflevering 1922,
pag. 83.

en deze onderschrijft („que j'accepte les Articles ci-dessus „et souscris“).

Het rechtskarakter van deze „Nadere regeling van 1913“ is met het bovenstaande genoegzaam gebleken. Men heeft dus ook hier, evenals met de „Nota van 1847“, te maken met een internationale regeling in ruimeren zin.²⁴⁾ Wel dient thans te worden nagegaan, in hoeverre deze „Nadere regeling“ de „Nota van 1847“ nader aanvult. Welke materie behandelen de twee artikelen van deze „Regeling“.

1°. de erkenning van de hoofden van de tot zelfstandig missiegebied te verheffen deelen van Nederlandsch-Indië, die daardoor onttrokken worden aan den werkkring van

²⁴⁾ Deze term: „in ruimeren zin“ nam ik over uit Prof. François: Het Volkenrecht, Deel I, pag. 347. Deze hooggeleerde schrijver rekent tot deze verdragen ook de internationale overeenkomst. De „Nota van Punten“ kan, gezien haar wordingsgeschiedenis daartoe worden gerekend. Volledigheidshalve vermeld ik hier, dat behalve de Koninklijke goedkeuring aan deze overeenkomst, bij beschikking van 2 Januari 1847, litt. B, verleend, de Kardinaal Prefect van de Congregatio de Propaganda Fide, Kardinaal Fransoni, in het onderhavige geval de competente persoon, bij schrijven van 9 Januari 1847 daaraan eveneens zijn volle goedkeuring hechtte.

Genoemde Kardinaal schrijft aan Mgr. Ferrieri o.m. het navolgende: „Ik kan U niet anders dan mijn volle goedkeuring herhalen, te meer „daar na de vergelijking met de vorige formulieren gemaakt te hebben, „ik niet alleen volkomen Uw ijver erken die zich gesteld heeft om „de kerkelijke autoriteit en de noodige vrijheid in het uitoefenen „harer uitzonderlijke werkzaamheden, maar daarenboven is er nog „een opmerkelijke verbetering en een juiste wijziging in de andere „formulieren, alsook de geschiktheid van het voorloopig overeen„gekomen officieuze verbaal voordat de benoeming van den mis„sionaris plaats heeft en het gebruik der formule B. van de zijde van „den prelaat.“

Ik meen evenwel te moeten opmerken, dat de aanhef van de hierbedoelde „Nota“ staatsrechtelijk niet te verantwoorden is, omdat in 1846, het jaar der onderhandelingen, de Minister van Koloniën nog niet staatsrechtelijk verantwoordelijk was. Mij komt het voor, gezien de beperkte, strafrechtelijke, verantwoordelijkheid des ministers toentertijd, dat de Koning als de verantwoordelijke persoon in deze moet worden beschouwd. Bovendien blijkt zulks uit de Koninklijke goed-

het Vicariaat. Van deze verheffing doet de Vertegenwoordiger van den H. Stoel mededeeling aan de Nederlandsche Regeering.

2°. de toepasselijkverklaring van de „Nota van Punten van 1847” ten opzichte van de plaatsing, verplaatsing en schorsing of suspensie van geestelijken, belast met parochiaal werk in gevestigde R. K. Christengemeenten in de sub 1° bedoelde afgescheiden kerkelijke ressorten.

Ten aanzien van de zinsnede „belast met parochiaal werk „in gevestigde R. K. Christengemeenten” enz. dient opgemerkt te worden, dat de Fransche vertaling daarvan, die als zoodanig door den vertegenwoordiger van den H. Stoel is geaccepteerd, veel juister en met het canonieke recht meer in overeenstemming is. Deze zinsnede luidt in de Fransche vertaling aldus: „Quant à la nomination, le „déplacement, l'interdiction et la suspension des missionnaires, desservants les paroisses catholiques etc.” Hieruit blijkt, dat in dezen tekst geen sprake is van gevestigde R. K. Christengemeenten en evenmin van geestelijken belast met parochiaal werk. Immers, hieruit zou de gevolgtrekking gemaakt kunnen worden, dat onderscheid gemaakt zou moeten worden tusschen priesters belast met uitsluitend missie- en die belast met parochiaal werk; een figuur, die het canonieke recht niet kent. Welke tekst moet derhalve als de ter zake juiste worden beschouwd? De Nederlandsche of de Fransche tekst? Ik meen de laatste, omdat ook deze door de belanghebbende partij, i.c. den Vertegenwoordiger van den H. Stoel, is onderteekend en waaraan deze, door zijne toestemming daaraan te verleenen, zich

keuring, die per missive o.a. aan den Minister van Koloniën officieel werd medegedeeld. Wel is waar heeft de Minister van Koloniën een groot aandeel gehad in deze besprekingen, maar het wil mij toch voorkomen, daar de Minister voor den R.K. Eeredienst terzake eveneens zijn medewerking heeft verleend, dat een, in overeenstemming met de in die dagen nog geldende grondwet van 1840, gestelde aanhef wenschelijker ware geweest.

gebonden acht. Uit een en ander volgt, dat de bepaling van art. 177 I. S. niet van toepassing kan zijn ten aanzien van de door de R. K. Kerk uitgezonden geestelijken. De tot dusver gevolgde praktijk, dat R. K. priesters naast het verleende koninklijke radicaal en de daaruit voortvloeiende agreatie van de benoeming op een bepaalde standplaats van dezen geestelijke door de Indische Regeering, ook voorzien moeten zijn van de bijzondere toelating ex art. 177 I. S., acht ik dan ook in strijd met de bepalingen zoowel van de „Nota van 1847” als de „Nadere regeling van 1913”.

Door deze goed geregelde verhouding tusschen de Indische Regeering en de R. K. Kerk komt de zending, door welk kerkgenootschap of welke zendingsvereeniging deze ook wordt volbracht, in een ongunstige positie. Op haar blijft van toepassing art. 177 I. S., terwijl ingeval op een verzoek om de daarin bedoelde toelating afwijzend wordt beschikt, haar geen anderen weg openstaat dan daarin te berusten, een omstandigheid, die de missie door de soepele bepalingen van de „Nota van 1847”, welke een ter zake te plegen overleg wel mogelijk maakt, niet kent. Deze uitzonderlijke positie, waarin de zending van overheidswege wordt geplaatst, wordt dan eerst opgeheven, wanneer de bepaling van art. 177 I. S. wordt geschrapt en vervangen door een regeling, gebaseerd op art. 176 I. S. met een zelfde strekking als de beide regelingen van 1847 en 1913 voor de R. K. Kerk.

Zooals reeds in beide vorige hoofdstukken werd opgemerkt, wordt de handhaving van art. 177 I. S. door velen heftig bestreden, door anderen weer verdedigd. Thans zal nader worden uiteengezet, op welke gronden beide partijen haar meeningen baseeren.

De voor- en tegenstanders van art. 177 I. S., die, zulks blijkt uit het eerste hoofdstuk, reeds bij de totstandkoming van het artikel elkaar fel bestreden, hebben hun actie tot op heden voorgezet. Tot de tegenwoordige uitgesproken

tegenstanders van de onderhavige bepaling kunnen de R. K. Staatspartij en de A. R. partij worden gerekend. ²⁵⁾ Bij sommige Christelijke voormannen, aan wier oprechte begeerte tot verbreiding van het Evangelie niet mag worden getwijfeld, heeft het stelsel van art. 177 I. S. verdediging gevonden. ²⁶⁾ De gronden, die de tegenstanders van art. 177 I. S. aanvoeren, mogen wellicht onderling kleine verschillen vertoonen, ten aanzien van de principieele punten staat men gelijk. Die kleine verschillen staan in nauw verband met de levensbeschouwingen van deze verschillende tegenstanders.

Het grootste gemeenschappelijke argument, dat zich tegen het bestaan van art. 177 I. S. uitspreekt, is ongetwijfeld het groote gebod van Christus, dat vooral van R. K. zijde naar voren wordt gebracht: „Gaaf heen dan, onderwijst alle „volken en doopt hen in den Naam van den Vader en den „Zoon en den Heiligen Geest, en leert hen onderhouden „alles wat ik U heb geboden”. ²⁷⁾ Hierdoor wordt aan elken Christen, hetzij Protestant, hetzij Katholiek, den plicht opgelegd het Christendom zooveel als in zijn vermogen ligt te verspreiden. Dat zulks bij de totstandkoming van de onderhavige bepaling bij enkele groepen goed is gevoeld, bewijst wel de stelling, die men bij de schriftelijke behandeling poneerde, dat op Nederland een providentieele verplichting rustte om het Christendom in onze bezittingen te doen verkondigen. Van beide zijden is men bovendien tegen een verdeeling van gebieden in die, welke bestemd zijn voor de Protestantsche zending en voor de Katholieke missie. Daarenboven is de bepaling van art. 177 I. S. in

²⁵⁾ Zie voor het standpunt der A.R. Partij, Dr. Kuyper: „Ons Program”, pag. 973 en 974. Ook in het stembus-program sub VII inzake Koloniën. Voor het standpunt der R. K. Staatspartij zie men het program 1929, I sub 4°.

²⁶⁾ Dr. P. A. Diepenhorst: Onze strijd in de Staten-Generaal, Deel II, pag. 334.

²⁷⁾ Matth. 28:19.

strijd met de opvattingen van de Gereformeerden, voorzoover deze in de A. R. partij georganiseerd zijn, inzake de verhouding tusschen Kerk en Staat. Men wenscht daar geene inmenging van den Staat met betrekking tot de zending. Aan de Koloniale Regeering is slechts het recht voorbehouden de zending te erkennen, maar zij heeft niet het recht de zending door beperkende bepalingen aan banden te leggen. ²⁸⁾ Ook acht men een bepaling als de onderhavige misleidend voor de inlandsche bevolking. Daaruit immers zou deze een propaganda van overheidswege voor het Christendom kunnen zien. ²⁹⁾ En dan heeft men tegen art. 177 I. S. deze grief: dat het zoo eenzijdig is, omdat enkel op den Christelijken godsdienst, in tegenstelling met alle andere in Indië aanwezige godsdiensten, wat betreft de verspreiding, een preventief toezicht wordt uitgeoefend. ³⁰⁾ Bovendien achtte men het ter zake hooren van de inlandsche hoofden door de Regeering een naar de meening van de Protestantsche bestrijders ongewenschte en voor den Christen onwaardige praktijk. ³¹⁾

Van Katholieke zijde wordt het als een onrecht gevoeld, dat art. 177 I. S. in vele gevallen wordt misbruikt om de missie in bepaalde gebieden, waar reeds de zending werkzaam is of werkzaam is geweest, te weren. ³²⁾

De actie tegen de bepaling van art. 177 I. S., ik vermeldde het reeds hierboven, won steeds meer veld. Steeds krachtiger werd op afschaffing van de betreffende bepaling aangedrongen, evenwel met geen enkel tastbaar resultaat.

²⁸⁾ Koloniaal Missie Tijdschrift, Jaargang VI, afl. 1, pag. 62. Zie ook Dr. Kuyper: „Ons Program“, pag. 974.

²⁹⁾ Dr. Franken-van Driel; Regeering en Zending in Ned.-Indië, pag. 91. Men zie voor literatuur terzake eveneens aldaar.

³⁰⁾ idem, pag. 91.

³¹⁾ Dr. P. A. Diepenhorst — op cit. pag. 333.

³²⁾ Zie o.m. Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Jrg. VIII, afl. IV, November 1925, pag. 284 e.v., zie ook van dit tijdschrift Jrg. VI, afl. 1, pag. 51 e.v.

Toch waren er verscheidenen in het kamp der tegenstanders, die, beducht voor de steeds krachtiger ontplooiing van de missie, zich terugtrokken en van tegenstanders voorstanders werden van de handhaving van de bijzondere toelating. En men deed zulks uitsluitend op opportunistische gronden; men ducht de missie van de R. K. Kerk, die door haar intensieven en opofferenden arbeid, door haar wezen en aard den Indonesiër wellicht meer tot zich trekt dan de Protestantsche zending. Men gooide daar het roer om en misbruikte het artikel om de missie te weren en voornamelijk daar, waar reeds de zending vasten voet had gekregen of dezen trachtte te krijgen. Uitlatingen in dien geest van die zijde wijzen daarop.³³⁾ Zulks valt slechts te betreuren. Immers, orde- en rustverstoring zal door het naast elkander werken van missie en zending niet plaats hebben. Meer nog zal een louterende werking hiervan het gevolg zijn, terwijl de angst, dat men door deze zgn. „dubbele zending” verwarring of, meer nog, een atmosfeer schept van achterdocht en wantrouwen jegens elkander, in vele gevallen overdreven wordt. Bovendien heeft de Regeering zich ten aanzien van de dubbele zending genoegzaam uitgelaten in dien zin, dat zij zich daartegen niet kon of mocht stellen. Zulks gebeurde in de jaren 1888, 1889 en 1890 en enkele jaren geleden in 1929. Ook van Protestantsche zijde, voornamelijk door de zendelingen zelf, wordt aangedrongen op afschaffing van art. 177 I. S. Van handhaving van de onderhavige bepaling, ter wille van de wering van de dubbele zending, verwachtten verscheidene zendelingen voor de zending zelf niet veel goeds. Het was de zendingsdirecteur Dr. Crommelin, die omstreeks 1925 op Java hen, die het met de zending goed meenden, ter zake tot groote voorzichtigheid aanmaande, omdat het oogenblikkelijk voordeel van de wering van de missie, te zijner tijd voor

³³⁾ Prof. Dr. A. M. Brouwer: „De Zending in Nederlandsch Oost- en West-Indië, pag. 33.

de zending van groot nadeel zou kunnen zijn, omdat aan de hand van de onderwerpelijke bepaling de Regeering niet alleen den Roomschen godsdienst, maar alle Christelijke godsdienstprediking zou kunnen verbieden. Daarom concludeert Dr. Crommelin tot afschaffing van art. 177 I. S. ³⁴⁾ Ook wordt van Protestantsche (Gereformeerde) zijde er op gewezen, dat art. 177 I. S. veroordeeld dient te worden, omdat het strijdt met de Gereformeerde opvatting over de doelstelling van Kerk en Staat en de daaruit voortvloeiende verhouding tusschen Kerk en Staat. Ieder heeft zijn eigen roeping; de Kerk beoogt de behartiging van het eeuwig welzijn, de Staat het tijdelijk en maatschappelijk welzijn. Daarom kan de Gereformeerde Kerk een bepaling als die van art. 177 I. S., op welke wijze geformuleerd of gewijzigd, die een toezicht op deze Kerk uitoefent, niet aanvaarden. Een verdeling in gebieden, toegewezen aan bepaalde missioneerende kerkgenootschappen onder contrôle van de Regeering, kan de Gereformeerde Kerk evenmin welkom zijn. Dit zou eveneens medebrengen een staatsvoogdij op kerkelijk terrein, een omstandigheid, die men niet wenscht. Derhalve dient men voor volledige godsdienstvrijheid te ijveren, met het noodzakelijk gevolg: de beperkende bepaling van art. 177 I. S. te schrappen. In de synode van 1914 werd er op aangedrongen die beginselen niet los te laten, ook niet ter wille van de dubbele zending en ook niet op grond van het zgn. belang van den inlander, waardoor de indruk wordt gevestigd, dat men bedoelt: belang van eigen zending. ³⁵⁾

De bestrijding van de onderhavige bepaling beperkt zich niet alleen tot de betrokken partijen, doch ook rechtsgeleerden als Prof. De Louter en Mr. Margadant verzetten

³⁴⁾ Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Jrg. VIII, afl. IV, pag. 289.

³⁵⁾ Zie hiervoor het rapport van Dr. K. van Dijk uitgebracht in de Synode van 1914, te vinden in de Acta. (Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Jrg. VIII, afl. IV, pag. 290 e.v.)

zich tegen deze beperking van het ook in Indië geldende beginsel van Godsdienstvrijheid.³⁶⁾ Zoo betoogt Prof. de Louter, dat deze bepaling veeleer wantrouwen dan ingenomenheid ten aanzien van de zending en van overdreven vrees en gebrek van zelfvertrouwen van de Regeering getuigen ten aanzien van botsingen, welke mogelijkerwijze uit het verschil van godsdienst voortvloeien. Bovendien, zoo betoogt deze hoogleeraar verder, leert de ervaring het nuttelooze van een preventie, die er zelfs niet in geslaagd is het arbeidsveld van de eene Kerk voor de andere te sluiten, en mitsdien de Regeering een verantwoordelijkheid oplegt, welke zij niet bij machte is te dragen. In een nog ongunstiger daglicht verschijnt de bepaling van art. 177 I. S., als men haar vergelijkt met het onmiddellijk volgend artikel omtrent de niet-Christelijke godsdiensten. Tegenover deze wordt de regel van onthouding gevolgd. Ook Mr. Margadant vraagt zich af, als hij ditzelfde beschouwt, of het wantrouwen, dat uit art. 123 R.-R. (art. 177 I. S.) spreekt, wel gewettigd is en of art. 123 R.-R., dat feitelijk het Christendom stelt beneden Islam en heidendom, niet veel te lang reeds zijn beperking aan de verkondigers van het Christendom heeft opgelegd.³⁷⁾ Van de zijde van de voorstanders van art. 177 I. S., voorzover deze zich vereenigd hebben in de Christelijk-Historische Partij, wordt de handhaving slechts voorgestaan om de dubbele zending te weren, d.w.z. het naast elkaar werken van missie en zending. Men verwijt de R. K. Kerk, dat zij met de Protestantsche zending geen rekening wil houden, maar wel van het reeds door deze verrichte werk

³⁶⁾ Zie hiervoor Prof. de Louter: Handboek van het Staats- en Administratief-Recht van Ned.-Indië, pag. 557, 558 en 559.

Mr. C. W. Margadant: Het Regeerings-Reglement van Ned.-Indië, pag. 386 e.v.

Zie ook Prof. v. Vollenhoven, Staatsrecht Overzee, pag. 124, 276 en 280.

³⁷⁾ Mr. C. W. Margadant, op cit. pag. 395.

profijt wil trekken. Prof. Brouwer meent dat het gevaarlijke „Prinzipienreiterei” is, wanneer men van Protestantsche zijde aan de afschaffing van art. 177 I. S. wil medewerken. Dit zou eerst recht de onrust in Indië vermeerderen en dat in streken, die juist in ander opzicht gaarne met het Nederlandsch gezag willen medewerken. Ook acht deze hooggeleerde schrijver, dat afschaffing in geestelijk opzicht niet anders dan verwarring kan stichten.³⁸⁾ Ik acht deze meening, mede aan de hand van hetgeen door de Synode van de Gereformeerde Kerken in 1914 terzake werd aangenomen, en wat ook de praktijk in deze te zien heeft gegeven en nog steeds te zien geeft, van een overdreven vrees getuigend, die bovendien naar buiten den indruk zou wekken, waartegen Ds. K. van Dijk in zijn rapport in 1914 voor de Synode hierover uitgebracht waarschuwt, dat men bedoelt: belang van eigen zending.

Een handhaven van art. 177 I. S. uitsluitend om deze redenen, kan niet anders dan in strijd zijn met het beginsel van godsdienstvrijheid, dat zoowel voor den Protestant als voor den Roomsch-Katholiek geldt.

Dr. Franken-van Driel, die het artikel gehandhaafd wenscht te zien, onderscheidt terzake een tweeërlei standpunt, n.l. dat van de Regeering en dat van de zending.³⁹⁾ Naar de meening van deze schrijfster moet in beide gevallen tot de wenschelijkheid van het voorschrift, zij het dan ook om verschillende redenen, besloten worden.

De redenen, waarom de zending een bepaling als vervat in art. 177 I. S. wenschelijk acht, zijn gelegen in de verzekering van de mogelijkheid eener ongestoorde ontplooiing van eigen werk. Intrekking van de bepaling van art. 177 I. S. zonder nadere wettelijke regeling, zou noodzakelijk leiden tot het aan „weer en wind” blootstellen van de jonge Christengemeenten. Met het aan „weer en wind” blootstellen bedoelde Dr. C. W. Th. Baron van Boetzelaer, van

³⁸⁾ Prof. Dr. A. M. Brouwer, op. cit. t.a.p. pag. 33.

³⁹⁾ Dr. Franken-van Driel, op. cit. pag. 93 e.v.

wien deze woorden zijn, het: „den eenen dag blootstellen aan den invloed van een Roomschen priester, dan van een Joodschen rabbi en dan van een modern predikant.”⁴⁰⁾ Dit zou de zending meer schade berokkenen dan voordeel. Ik acht deze voorstelling van zaken onjuist. De bedoeling van de onderwerpelijke bepaling is niet de bescherming van de jonge Christengemeenten tegenover andere Christelijke Kerkgenootschappen, maar uitsluitend om orde en rust te handhaven. Art. 177 I. S. zal aan het „euvel”, dat de heer van Boetzelaer hier bedoeld, geen paal en perk kunnen stellen. Men kan den Christen-inlander, die Katholiek, of den Katholieken inlander die Protestant wil worden, niet dwingen het geloof te blijven belijden, dat hem niet het ware toeschijnt. Het beginsel van godsdienstvrijheid belet de regeering dit. Bovendien heeft de toepassing van art. 177 I. S. gedurende de tachtig jaren genoeg voorbeelden opgeleverd, waaruit de onhoudbaarheid van dit standpunt ten duidelijkste is gebleken, wat eveneens tengevolge heeft gehad, dat de regeering het standpunt van de „dubbele zending” heeft moeten verlaten.

Wat de schade betreft, die een eventueele intrekking van art. 177 I. S. aan de Christengemeenten zou berokkenen, dient te worden opgemerkt, dat thans zulks evenmin wordt voorkomen door deze bepaling. De preventieve strekking hiervan gaat niet zoover, dat deze „schade” zou kunnen worden voorkomen. Zou de regeering zulks willen verhinderen, zij zou dan iederen priester, godsdienstleeraar of zendeling van iedere andere richting de bijzondere toelating moeten weigeren. Het onhoudbare hiervan is, mede in verband met de bepaling van art. 173 I. S., een ieder volkomen duidelijk. Net zoo min als men van Bali een z.g. cultuurservaat kan maken, net zoo min is de regeering bevoegd een speciale Christelijke religie boven andere

⁴⁰⁾ Dr. Franken-van Driel, pag. 94 en 95. Ook Verslag van de 26ste Alg. Ned. Zendingsconferentie, 28—30 October 1912, pag. 60 en 46.

Christelijke Kerkgenootschappen te bevoordeelen; een standpunt, dat menigeen met den heer van Boetzelaer wellicht gaarne door de regeering zag ingenomen.

Ook de wensch van Dr. Franken-van Driel om art. 177 I. S. te handhaven, teneinde zeker te zijn van een rustige ont-plooiing van eigen, d.i. Protestantsche werkzaamheid, welke als zoodanig dan ook zwaarder zou moeten wegen dan de bezwaren, welke speciaal van R. K. zijde voor de in-trekking worden aangevoerd, heeft evenmin mijne instem-ming. ⁴¹⁾ Mevr. Franken-van Driel beroept zich mede ter staving van deze stelling op het verschil van de wijze van arbeid tusschen de zending eenerzijds en de missie ander-zijds. Zij spreekt van de intensiteit van den arbeid van de eerste en van de extensiteit van die van de andere groep. Ik acht een dergelijke argumenteering allermint steekhou-dend, omdat ten opzichte van de intensiteit van den R. K. godsdienst en Protestantschen godsdienst geen verschil be-staat. Het komt mij absurd voor te beweren, dat de R. K. Kerk zich enkel tevreden zou stellen met een groot aantal ledematen, zonder aan de intense beleving van haar ge-loofs- en zedenleer door die leden eenige waarde te hechten. Het tegendeel is waar.

De Regeering zal ongetwijfeld het voor en tegen van de bepaling van art. 177 I. S. tegen elkaar moeten afwegen, maar zij zal dit moeten doen aan de hand van een tachtig-jarige praktijk en dan zal zij ongetwijfeld tot de conclusie komen dat een bijzondere toelating voor priesters, zende-lingen en godsdienstleeraars, niet aan het gestelde doel heeft beantwoord. Een handhaving van de onderhavige bepaling heeft m.i. dan ook geen reden van bestaan. Mevrouw Franken-van Driel komt in haar meergenoemd proefschrift, waar zij de beteekenis en den invloed van missie en zending op de inlandsche samenleving bespreekt, tot de conclusie, dat zoowel in animistische als in

⁴¹⁾ Dr. Franken-van Driel, pag. 95.

Mohammedaansche gebieden de zending niet alleen geestelijke, maar ook politieke beteekenis heeft. Voor de Regeering beteekent dit, volgens Mevr. Franken-van Driel, dat zij niet kan volstaan met een afzijdige houding tegenover de zending, maar zij dient acht te geven op de maatschappelijke en in het bijzonder op de politieke gevolgen. Eischt de zending volledige handelingsvrijheid, dan zal zij de verantwoordelijkheid op politiek gebied hebben te dragen. En omdat dit laatste in strijd is met het karakter der zending, kan de overheid haar arbeid niet onbeperkt toelaten. ⁴²⁾ Ongetwijfeld strijdt het met het wezen der zending, dat zij de verantwoordelijkheid op politiek gebied zou hebben te dragen, maar dat om die reden de Regeering haar arbeid slechts onder beperkende bepalingen mag toelaten is een conclusie, die op geen enkelen goeden grond gebaseerd kan zijn, mede in verband met de bepaling van art. 173 I. S. De praktijk zelf geeft genoegzame voorbeelden, waaruit blijkt, dat het aanpassingsvermogen van de zending van dien aard is, dat de maatschappelijke toestanden niet in die mate worden verstoord, dat daardoor orde- en rustverstoringen zullen ontstaan. Bovendien kan het niet in de bedoeling van de Regeering liggen om de primitieve toestanden, die nog in veel streken van den Archipel bestaan, te bestendigen. Het zal eerder het streven van de Regeering moeten zijn de menschen uit hun primitieven levensstaat op te heffen. Dit beschavingswerk, ik doelde daarop reeds hierboven, moet de Regeering voornamelijk overlaten aan missie en zending, die zich naast de kerstening als allereersten eisch stellen deze primitieve volksgroepen op een hooger beschavingspeil te brengen. Dit is een werk van tientallen van jaren, zoodat de sociale structuur slechts geleidelijk langs evolutionairen weg veranderen zal en wel in evenredigheid met de voortschrijding van de ontwikkeling van deze volken. De

⁴²⁾ Dr. Franken-van Driel, pag. 98.

bewering, dat hieruit orde- en rustverstoring zouden voortvloeien, is derhalve ongegrond.

Van de zijde van hen, die de afschaffing van het onderwerpelijk artikel voorstaan, wordt het onbillijk, zelfs vernederend geacht, dat op zending en missie een preventief toezicht wordt uitgeoefend, terwijl dit niet geschiedt ten aanzien van andere in Indië voorkomende godsdiensten, in het bijzonder ten aanzien van de verspreiding van den Islam. ⁴³⁾

Dr. Gunning wijst in een van zijn hand afkomstig artikel, t.w. „een pleidooi voor art. 123 R.-R.“, er op, dat de zending niet kan worden gelijkgesteld met het belijden door den Mohammedaan van diens geloof. De laatste belijdt zijn geloof naar eigen inzicht, dus individueel; een wijze van belijden die de Christen als zoodanig niet kent. Bovendien bestaat groot verschil in de wijze van uitbreiding tusschen het Christendom en den Islam. Het Evangelie wordt verspreid door speciaal daarvoor opgeleide personen, die door hierarchisch verband of wel uit anderen hoofde in nauw contact staan met het Kerkgenootschap, dat hen uitzendt; derhalve georganiseerd. De Islam daarentegen wordt ongeorganiseerd verbreid door de individueele aanhangers; met een voor Christenen meer gebruikelijken term het z.g. „leekenapostolaat“. Georganiseerd wordt de Islam verbreid door den „Heilige Oorlog“, een middel dat de Indische Regeering, en terecht, zal verbieden en waartegen zij zich met al de haar ter beschikking staande middelen zal verzetten. Uit een en ander concludeert Dr. Gunning, en met hem Dr. Franken-van Driel, dat de zending in geen enkel opzicht bij den Islam wordt ten achter gesteld. ⁴⁴⁾ Ik meen juist aan de hand hiervan te moeten concludeeren, dat de zending door art. 177 I. S. zeer zeker bij den Islam

⁴³⁾ Zie Dr. P. A. Diepenhorst, op. cit. pag. 332.

⁴⁴⁾ Zie hiervoor ook het meergenoemd werk van Dr. Franken-van Driel, pag. 92 en 93. Bedoeld artikel van Dr. Gunning is te vinden in: Stemmen des Tijds, Jrg. 1921-1922, pag. 62.

wordt ten achter gesteld. Dit ligt voornamelijk opgesloten in de uitoefening van den godsdienst zelf. Stelt men het geval, dat ook de Christenen door leekenapostolaat het Christendom verbreiden, dan zal op een bepaald oogenblik de behoefte worden gevoeld aan een geestelijken verzorger, hetzij een priester, hetzij een zendeling. Art. 177 I.S. nu maakt deze uitoefening bezwaarlijk, omdat, ingeval om een geestelijke verzorger wordt verzocht, aan de Regeering de beslissing gelaten wordt over de toelating te oordeelen. Terwijl de Islamiet zijn godsdienst vrijelijk kan uitoefenen en verbreiden, kan de Christen zulks niet. Hierin moet m.i. de achteruitzetting bij den Islam worden gezien. Acht de Regeering inderdaad orde- en rustverstoring tengevolge van het optreden van godsdiensten ten opzichte van elkaar mogelijk, dan zal zij niet alleen voor Christenpriesters en zendelingen een bijzondere toelating moeten eischen, maar ook aan voorgangers van alle overige godsdiensten voorwaarden als die van art. 177 I. S. moeten stellen. Thans zal het mogelijk blijven dat priesters van een wereldbeschouwing, die in Indië nog onbekend is, zonder bijzondere toelating of door te voldoen aan bepaalde voorwaarden, hun belijdenis propageeren. Als bewijs, dat dit niet denkbeeldig is, moge dienen de beslissing, die de Indische Regeering gaf, toen een Japansch Boedhistisch priester om de bijzondere toelating verzocht om ook in Indië zijn dienstwerk te mogen verrichten. Deze beslissing luidde: dat zoo'n priester niet vallende onder de bepaling van art. 177 I. S. geen bijzondere toelating behoeft om zijn ambt uit te oefenen. Deze alleszins juiste beslissing typeert wel sterk de achteruitzetting van de Christelijke missie en zending bij die van alle overige wereldbeschouwingen. Een voor de Regeering van een Christelijke natie alleszins vreemd standpunt.

Ook ten aanzien van de verspreiding van den Islam in Indië worden door de Regeering eveneens geen belemmeringen in den weg gelegd, hoewel deze georganiseerd op

een naar regeeringsinzicht ontoelaatbare wijze plaats kan hebben. Ongetwijfeld zal de Regeering over genoegzame middelen beschikken om een heiligen oorlog te voorkomen, maar zij zal toch over deze zelfde middelen beschikken ingeval een orde- en rustverstoring zou plaats hebben als gevolg van de verspreiding van het Christendom. De grief van de tegenstanders van de bijzondere toelating, dat deze de verspreiding van de Christelijke godsdiensten bij die der andere in Indië aanwezige godsdiensten achterstelt, wordt door de uiteenzetting van Dr. Gunning niet weerlegd, eerder nog versterkt. Ik kan mij, mede in verband met het bovenstaande, niet aan den indruk onttrekken, dat art. 177 I. S. een „versteende politiemaatregel” is, met dit groote bezwaar, dat in vele gevallen deze bepaling voor de sociale en geestelijke ontwikkeling van de bevolking een hinderpaal kan zijn.

Een ander argument, dat vooral inzake de al of niet toelating van zending en missie op Bali opgeld doet, is het navolgende. De bevoegdheid, welke den Gouverneur-Generaal bij art. 177 I. S. is verleend, dient voornamelijk om den Christelijken godsdienst daar te weren, waar de Regeering een maatschappij aantreft, waarvan de geheele inrichting gegrondvest is op den godsdienst. Ingeval nu deze inrichting de betreffende bevolking in alle opzichten bevredigt, dan mag de grondslag, d.i. de godsdienst dezer volkshuishouding, uit een oogpunt van bestuurvoering niet aangetast worden. ⁴⁵⁾ Bovendien wordt er van deze zijde op gewezen, voornamelijk ten aanzien van de toelating van de zending op Bali, dat in een, op zulk een hechte basis gevormde volkshuishouding, de vorderingen van missie en zending practisch nihil zullen zijn. In een dergelijk geval is het dan ook in alle opzichten gewenscht, dat aan missie en zending geen toelating wordt verleend. Eventueele toelatingen zouden bovendien orde- en

⁴⁵⁾ Indisch Genootschap, Verslag vergadering van 16 December 1932, inzake de Christelijke Actie op Bali, (overdruk), pag. 344 e.v.

rustverstoring kunnen werken.⁴⁶⁾ Ook aan deze en soortgelijke argumenten, die meerendeels door voorstanders, welke geen enkele confessioneele richting zijn toegedaan, worden gebezigd, ligt m.i. een ongegronde vrees ten grondslag, n.l. dat het verkondigen van het Christendom tot orde- en rustverstoring aanleiding zou kunnen geven. Ik meen deze vrees op geen andere wijze te moeten ontzenuwen, dan door te wijzen op een tachtigjarige praktijk, die geen enkel geval van werkelijke orde- en rustverstoring te zien geeft. Daarom is die vrees ongewettigd. Een nieuw element in dit argument is gelegen in de bescherming van den plaatselijken godsdienst en de daarmede samenhangende sociale structuur tegen andere, eveneens in Indië aanwezige en in het bijzonder de Christelijke godsdiensten. Dit element acht ik, mede in verband met het beginsel van godsdienstvrijheid, dat de uitoefening van elken godsdienst of religieuze meening waarborgt, dan ook principieel onjuist. Net zoo min als de Regeering met art. 177 I. S. de dubbele zending kan of mag weren, net zoo min mag zij dit artikel hanteeren om een bepaalde religie tegenover een andere, in dit geval de Christelijke religie, in bescherming te nemen. Zulk een handelwijze zou aan de door de Regeering gewenschte neutraliteit inzake godsdienstige aangelegenheden slechts afbreuk doen. Wel mag de Regeering, als zij eventueel orde- en rustverstoringen verwacht, ter zake maatregelen treffen, maar deze mogen niet leiden tot die, welke de uitoefening van den te weren godsdienst onmogelijk maken. Zulks zou op Bali het geval zijn, waar naast den plaatselijken godsdienst ook de Christelijke godsdienst wordt beleden.

Er wordt van deze zijde ook op gewezen, dat de zending of missie in Bali weinig kans van slagen zal hebben. Een ernstige zendeling, zoo zegt men, zal er slechts in slagen bij een voorzichtige werkwijze enkele bekeerlingen te

⁴⁶⁾ Indisch Genootschap, Verslag vergadering van 16 December 1932, pag. 348.

maken; in geen geval zal het resultaat van dien aard zijn, dat van een massalen overgang gesproken kan worden, omdat het volk, in dit bijzonder geval het Balische volk, te veel gehecht is aan zijn godsdienst. Ook zal de omstandigheid, dat men dezen godsdienst gemeenschappelijk belijdt, de kans van een massalen overgang tot een minimum beperken. Om deze redenen, maar vooral ook ter wille van de moeilijke positie, waarin de Christen-Balinees in de Balische volksgemeenschap komt te verkeerem, acht men de toelating van zending en missie op Bali ongewenscht. ⁴⁷⁾

Wat dit argument betreft, dient opgemerkt te worden, dat het bekeeren van een volksmassa tot het Christendom zelden of nooit zal voorkomen en in de historie eveneens tot de zeldzaamheden behoort. De zending of missie hecht aan de bekeering van den enkeling, die daarna blijkt een voorbeeldig Christen te zijn, meer waarde dan aan een massalen overgang tot den Christelijken godsdienst, die wellicht geen stand zal houden. Om deze reden derhalve zal geen zendingsgenootschap of missioneerend kerkgenootschap zich laten afschrikken met het zendings- of missiewerk een aanvang te maken. Ook het argument, dat de uitzonderlijke positie den Christen geworden Balinees bij zijn nog aan het oude geloof hechtende volksgeenooten zal ten achter stellen, kan evenmin dienen om de missie of zending te weren. Zou de Regeering daartoe overgaan, zij zou in botsing komen, ik zette zulks hierboven reeds uiteen, met de bepaling van art. 173 I. S. Maar dit argument raakt een andere kwestie, die in dit verband nader bezien behoort te worden, n.l. het zich al of niet aanpassen van het Christendom aan bestaande maatschappelijke

47) Indisch Genootschap, Verslag der Vergadering van 16 December 1932, pag. 347 en 348, zie verder ook pag. 352 e.v., waar door den heer C. Lekkerkerker ter genoemde vergadering nog enkele andere argumenten tot buitensluiten van missie en zending op Bali zijn genoemd.

instellingen en toestanden, die als geheel de inrichting van de volksgemeenschap vormen. Ook hiervoor dient men te rade te gaan bij hetgeen de historie ons daarover leert. De Apostel Paulus reeds leert in zijn eersten brief aan de Corinthiërs, dat het Christendom moet zijn „alles voor allen”. 48) Ook Paus Gregorius de Groote stippelt in een zijner brieven de eerste lijnen van de wijze van aanpassing aan den bestaanden toestand uit. Zoo schrijft deze Paus daarin, als hij spreekt over de zending onder de Angelsaksers, o.m.: „dat de groote offerfeesten, „waarbij de Engelschen ossen aan hun goden offeren, „moeten worden gewijzigd in een of ander Christelijk feest”. Derhalve een aanpassing aan bepaalde gewoonten en gebruiken, waaraan de toentertijd nog heidensche Angelsaksers gehecht waren. 49) En men heeft zich al die eeuwen door gehouden aan deze methode van aanpassing tot in onze dagen toe. Zoo schrijft Paus Leo XIII in zijn brief: „Testem benevolentiae” in 1909 aan Kardinaal Gibbons o.m., dat „de Apostolische Stoel, getuige de geschiedenis „aller tijden, altijd gewoon is geweest de disciplinaire „voorschriften zoo te regelen, dat zij de zeden en „behoefden der zooveer verschillende naties nooit heeft „verwaarloosd”. 50)

Scheen het, dat tijdens de 19de eeuw bij de meeste R. K. geestelijken de oogen gesloten bleven voor deze in het volk levende adat en adatrecht, de 20ste eeuw heeft hierin een opvallende verbetering gebracht. Ten aanzien van het huwelijksrecht is een en ander duidelijk naar voren getreden. Dit geschiedt o.a. bij de moeilijkheden, die ontstaan wanneer de instemming der wederzijdsche ndoewé's bij het adathuwelijk op Tanimbar ontbreekt en dit derhalve

48) G. Goyau, Missions et Missionnaires, pag. 8.

49) G. Goyau, Missions et Missionnaires, pag. 19 en 20.

50) Zie hiervoor het opstel van Mag. Olb. C. Doodkorte O.P. in Missie en Nationalisme, getiteld: Katholicisme en het Nationaal Eigene pag. 13.

nog niet volkrachtig is geworden. ⁵¹⁾ Opgemerkt dient te worden, dat het Christelijk recht slechts een deel der menschelijke gedragingen met haar kerkrechtelijke bepalingen bestrijkt, zoodat aanpassing alleen mogelijk is op het terrein waar adat- en kerkrecht met elkaar in aanraking komen. Dat is voornamelijk ten aanzien van het huwelijksrecht, dat voor de Katholieken is neergelegd in het derde boek van de Codex Juris Canonici (de Rebus). ⁵²⁾

Ook ten aanzien van het Protestantisme kan in het algemeen hetzelfde gezegd worden als wat hierboven van de R. K. Kerk werd medegedeeld. Zoo heeft Dr. Adriani voor de Zendingsconferentie in 1912 afdoende betoogd, dat het adatrecht, pasklaar voor Christen inlanders, niet anders kan of behoeft te wezen dan: het oude adatrecht der Christelijke oosterlingen (Indonesiërs of uitheemschen), ontdaan van wat daarin tegen Christelijke beginselen streed en verrijkt met wat daaraan krachtens Christelijke beginselen kan worden toegevoegd. ⁵³⁾ Een typisch voorbeeld van deze aanpassing is het zegenen van buffels te Bada bij speciale gelegenheden, waaraan door Dr. Kruyt een Christelijk karakter werd gegeven. ⁵⁴⁾ Wat ten aanzien van huwelijk en huwelijksrecht voor de R. K. Kerk is betoogd, geldt mutatis mutandis ook voor het Protestantisme. Het zou mij evenwel te ver voeren meerdere voorbeelden aan

⁵¹⁾ Prof. C. v. Vollenhoven, Adatrecht, Dl. II, pag. 209.

⁵²⁾ idem, pag. 208. Zie ook pag. 219, waar behandeld wordt het standpunt van R.K. zijde ingenomen ten aanzien van adoptie en polygamie. Hieruit blijkt zeer goed het aanpassingsvermogen van het R.K. Kerkgenootschap.

⁵³⁾ Prof. C. v. Vollenhoven, Adatrecht, Dl. II, pag. 210, zie ook pag. 228, waar o.m. te lezen staat: „Daarentegen laat zich geen betere „brug van verstandhouding denken tusschen oostersche en westersche „rechtsopvattingen dan de wereld van oud- en nieuw verbond, Azia- „tisch genoeg om zelfs Indonesië te weerspiegelen, en ter zelfder tijd „door zestien eeuwen van officieel Christendom aan Europa bekend „geworden en geëerbiedigd“.

⁵⁴⁾ Dr. H. Th. Fischer, Zending en Volksleven in Nederlandsch-Indië, 1932, pag. 156 en 157.

te halen; het bovenstaande geeft m.i. genoegzaam weer, dat het Christendom in het algemeen zich gemakkelijk aanpast aan de bestaande adat en het adatrecht van de in Indië woonachtige volksgroepen. Het Christendom om deze redenen met behulp van art. 177 I. S. te weren, acht ik derhalve ongemotiveerd. De Regeering kan en mag daarom een eventueele toelating van missie en zending op Bali niet weigeren.

Een open vraag blijft het evenwel, of de Regeering haar opvoedende taak, die zij in Nederlandsch-Indië ongetwijfeld heeft, voldoende zou kunnen vervullen, indien zij daarbij de hulp van missie en zending zou moeten missen. Immers, het kan als een vaststaand feit worden aangenomen, dat het beschavingswerk, in het bijzonder in die streken waar de bevolking in een nog vrijwel ongerepten natuurstaat leeft, uitsluitend in handen is van missie en zending. Intusschen stelt men van regeeringszijde deze hulp zeer op prijs. Dit blijkt uit de subsidieering van missie- en zendingsvolksscholen en het naar vermogen steunen van de zgn. „medische zending”.⁵⁵⁾

Al de zegeningen op sociaal gebied, die door de missie en zending, overal waar deze worden aangetroffen, worden gebracht, aanvaardt de Regeering met beide handen, maar zij eischt toch van de dragers en brengers dezer zegeningen een bijzondere toelating, want het zou kunnen gebeuren, dat orde en rust door het optreden van deze onbaatzuchtigen zouden worden verstoord. Zelfs geniet deze Regeering mede van deze zegeningen; zij kan het beschavingswerk, dat thans wordt gedaan door missie en zending, met de haar ten dienste staande middelen onmogelijk in die mate verrichten. Zij behoeft de medewerking van missie en zending, zonder welke de Regeering in haar opvoedende taak te kort zou schieten. Dit is van

⁵⁵⁾ Zie voor de subsidieering van R.K. instellingen van algemeen vormend onderwijs, einde Juni 1933, Jaarboek 1933 van de Katholieke Missie in Nederlandsch-Indië, pag. 234.

niet te onderschatten belang, vooral nu door de Regeering in alle takken van dienst bezuinigd moet worden. Dien-tengevolge zijn reeds verschillende ziekenhuizen, zoowel gouvernements- als gemeenteziekenhuizen, aan de zorgen van missie en zending overgedragen. Ingeval de Regeering, in het algemeen de Indische overheid, beducht zou zijn voor orde- en rustverstoring, zou dit nimmer hebben plaats gehad. ⁵⁶⁾

Men voelde in regeeringskringen reeds lang, dat de toestand, welke art. 123 R. R. schiep, verbetering behoefde. Zoo werd in 1924, ingevolge de in de troonrede van 1919 gedane toezegging, bij den Volksraad een ontwerp van wet tot wijziging van dit artikel ingediend, dat evenwel weinig instemming vond en daarom ook werd afgestemd. Verbetering bracht deze voorgestelde wijziging in geen enkel opzicht. Het preventieve toezicht bleef gehandhaafd, alleen de toelating kon worden vereischt voor gewesten of deelen van gewesten, waar de verzekering van de openbare orde dit noodig maakte. De aanwijzing dier gewesten zou bij ordonnantie, die telkens voor ten hoogste vijf jaar zou worden vastgesteld, geschieden. In het eerste hoofdstuk heb ik reeds opgemerkt, dat dit voorstel een compromis is. ⁵⁷⁾ Men ontkomt aan dezen indruk niet. Verbetering werd dan ook hiervan niet verwacht. Integendeel, het teere vraagstuk zou door het overleg omtrent de aan te wijzen gewesten of deelen van gewesten, waarvoor de priester, zendeling of godsdienstleeraar de bijzondere toelating noodig had, met het zoo heterogeen samengesteld lichaam als den Volksraad dermate worden „verpolitiekt”, dat de

⁵⁶⁾ O.a. het gemeente-ziekenhuis te Soekaboemi (1933) en het Gouvernements Burgerlijk Ziekenhuis te Pekalongan en Pemalang (Januari 1934) aan de R.K. Missie, terwijl de Gouvernements Burgerlijke ziekeninrichting te Wonosobo is overgedragen aan de Gereformeerde kerk van Heeg (Januari 1934), Maasbode van 21 Januari 1934, Ochtendblad.

⁵⁷⁾ Zie hierboven, pag. 44 e.v.

missioneerende kerkgenootschappen daardoor in geen gunstiger positie zouden komen te verkeerem. Een andere wijziging, die van zuiver-theoretischen aard is, doch in vele opzichten consequenter geacht kan worden, is die, welke Mevr. Franken-Van Driel in haar meermalen geciteerd proefschrift heeft voorgesteld. Hier wordt een wijziging van art. 123 R.-R. beoogd, benevens de tusschenvoeging van een tweede artikel art. 123a R.-R.) ⁵⁸⁾

De strekking van deze wijziging is in het kort de volgende: De bijzondere toelating blijft gehandhaafd. Zij is niet vereischt indien een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam, waaraan de G.-G. tot het uitoefenen van zending in een bepaald gebied vergunning heeft verleend, aan den G.-G. heeft medegedeeld, dat de betrokkene den zendingsarbeid in zijn dienst verricht.

Dit denkbeeld werd reeds geopperd op de 26e Algemeene Nederlandsche Zendingsconferentie. Het kwam n.l. een enkele maal voor, dat een zendeling in dienst van een bepaalde zendingscorporatie door deze werd ontslagen, doch zijn toelating door de Regeering gehandhaafd bleef. ⁵⁹⁾ Om nu te voorkomen, dat door zulk een zendeling wellicht in strijd met de leerstellingen, die de betrokken zendingscorporatie als de ware aanvaardt, zijn eigen ideëen zou verspreiden, werd een intrekking van de toelating bij het ontslag uit het dienstverband noodzakelijk geacht. Ingeval gevaar bestaat, dat de zendeling orde- en rustverstorend te werk gaat, kan de G.-G. deze toelating zonder meer intrekken. Derhalve wordt door dit voorstel een betrekkelijk kleine uitbreiding inzake de verleening van de bijzondere toelating aan de bestaande bepaling gegeven.

Anders is het met het voorgestelde art. 123 a R. R., hetwelk bepaalt, dat wanneer in een bepaald gedeelte van

⁵⁸⁾ Dr. Franken-van Driel, Regeering en Zending in Nederlandsch-Indië, pag. 106 en 107.

⁵⁹⁾ Dr. Franken-van Driel, pag. 104.

Nederlandsch-Indië de omstandigheden van dien aard zijn, dat van een onbepaalde toelating van de in art. 123 R. R. bedoelde personen tot de uitoefening van hun dienstwerk geen schadelijke gevolgen voor de openbare orde of rust zijn te verwachten, de G.-G. voor dit gebied art. 123 R. R. buiten werking kan stellen.

Deze laatste bepaling, die Mevr. Franken-Van Driel voorstelt in de wet op te nemen, dient nader te worden gezien. Evenals het thans geldende art. 177 I. S. blijft de bijzondere toelating gehandhaafd, teneinde orde en rust te kunnen verzekeren. Wanneer evenwel de omstandigheden in een bepaald gedeelte van dien aard zijn, dat men daarvoor niet behoeft te vreezen, kan de G.-G. art. 123 R. R. voor dit gebied buiten werking stellen. Derhalve een concessie aan zending en missie voor die speciale gebieden. Dit voorstel, dat een zuiver academisch karakter draagt, vertoont evenals de in 1925 aan den Volksraad voorgestelde wijziging het kenmerk van een compromis. Men geeft toe, dat de handhaving van de bijzondere bepaling eigenaardige en wellicht ongewenschte toestanden schept, zoodat veel voor een schrapping te zeggen valt, terwijl anderzijds, bevreesd als men is voor een ruimere ontplooiing van het eene Christelijke kerkgenootschap boven het andere, het wenschelijk wordt geacht de beslissing aan de Regeering over te laten, waar een bepaald kerkgenootschap wel en waar het niet mag missionneeren, teneinde onderlinge concurrentie (een gevaar voor de orde en rust) te voorkomen. Een standpunt, dat door de Regeering reeds lang is verlaten. Hoewel de strekking van het voorstel van Mevr. Franken-Van Driel ruimer is dan dat van de Regeering (immers, de mogelijkheid van afschaffing van de bijzondere toelating wordt daarin opengelaten), zouden deze artikelen, ingeval zij in de wet zouden worden opgenomen, nog tot grootere ontevredenheid aanleiding kunnen geven. Stelt men zich op het standpunt, dat de verspreiding van het Christendom als zoodanig geen

schadelijke gevolgen voor orde en rust kan hebben, dan zal de buitenwerkingstelling van art. 123 R. R. voor geheel Nederlandsch-Indië aangevraagd worden. Stelt men zich niet op dit standpunt, dan is van een toepassing van het met art. 123 a R. R. genummerde artikel, met uitzondering wellicht voor Java, weinig goeds te verwachten. De bestaande moeilijkheden worden door dit voorstel niet opgelost, doch slechts verplaatst.

Komende tot de formuleering van eigen meening, acht ik, mede aan de hand van het bovenstaande, een preventieven maatregel als dien van art. 177 I. S. overbodig. Mocht het geval zich evenwel voordoen, dat het optreden van een priester of zendeling van dien aard is, dat gevaar bestaat voor orde- en rustverstoring, dan staan der Regeering genoegzame middelen ten dienste om den betrokkene, hetzij middellijk (door zijn geestelijke overheid) of onmiddellijk tot de orde te roepen. Bovendien ligt in de mogelijkheid, in art. 177 I. S. lid 2 opgesloten, dat den zendeling, priester of Christenleeraar, ingeval voor verstoring van orde en rust gevreesd wordt, de bijzondere toelating kan worden ontnomen: een veroordeeling van de in het eerste lid van dit artikel vervatte preventie. Slechts aan de repressie, vervat in het tweede lid van dit artikel, kan eenige waarde worden toegekend. En als men dan nagaat, dat van deze repressie slechts zelden gebruik behoefde gemaakt te worden, dan vraagt men zich wel af, waartoe de m.i. ongemotiveerde preventie van het eerste lid heeft gediend. Als bepaling, waarmede de Regeering de dubbele zending trachtte te voorkomen, is zij thans van geenerlei waarde, omdat zij bij monde van Minister Koningsberger in 1929 heeft medegedeeld, het oude standpunt inzake de dubbele zending te zullen verlaten. Nog verder is de Minister van Staat, Minister van Koloniën Dr. H. Colijn, ten aanzien van de in art. 177 I. S. vervatte bepaling gegaan, toen deze bewindsman als zijn persoonlijke

meening in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag over de Indische begroting 1934 verkondigde, dat art. 177 I. S. behoorde te worden afgeschaft.

Intusschen is de onderhavige bepaling van veel wijdere strekking dan wellicht op het eerste gezicht het geval lijkt. Deze bepaling, ik vermeldde het hierboven terloops, raakt de verhouding tusschen Kerk en Staat. Wil men derhalve een principieel standpunt ten aanzien van art. 177 I. S. innemen, dan dient vast te staan, hoe men zich die verhouding denkt. Dat ook deze verhouding slechts van uit een principieel standpunt kan worden beschouwd, behoeft geen nader betoog. Ik meen te dien aanzien dan ook te moeten uitgaan van de leer, welke uit de Encyclieken van Paus Leo XIII met betrekking tot het doel van Kerk en Staat in hun onderlinge verhouding is te putten. ⁶⁰⁾

Zoowel Staat als Kerk zijn een op duurzaamheid berekende vereeniging van personen tot bereiking van een gemeenschappelijk doel onder erkende leiding. Met betrekking tot ons onderwerp is een beschouwing over een vereeniging van personen en wat onder een erkende leiding moet worden verstaan niet ter zake dienende, zoodat alleen zal worden onderzocht welk gemeenschappelijk doel Staat en Kerk hebben. Het doel van den Staat is het bevorderen van het algemeen welzijn, het zgn. „*bonum commune*”. De overheid, als gezagdraagster in den Staat, heeft tot taak dit staatsdoel te helpen verwezenlijken. De omschrijving van het „*bonum commune*” als algemeen welzijn is zeer vaag en de vraag, of deze omschrijving niet te vaag is, is ongetwijfeld gewettigd. Wat dient dan onder het begrip „*bonum commune*” te worden verstaan. De Staat heeft als noodzakelijke gemeenschap tot taak rechtsbescherming te verlenen en de gemeenschappelijke belangen te bevorderen, d.i.: „het regelen der uiterlijke verhoudingen van „individuen en gezinnen, om door het bevorderen van

⁶⁰⁾ Zie Mr. Dr. L. Triebels, De Staatsidee van Leo XIII, pag. 57 e.v.

„gemeenschappelijke belangen die der afzonderlijke „individuen en gezinnen te steunen en te beveiligen“. Deze ordeningen en regelingen moeten van dien aard zijn, dat de geestelijke en lichamelijke vermogens in ieder individu tot volkomen ontplooiing kunnen geraken. ⁶¹⁾

De Staat heeft derhalve niet alleen een taak te vervullen met betrekking tot materieele, doch ook met betrekking tot zedelijke goederen.

In deze zedelijke taak wordt de Staat door de Kerk gesteund. Allereerst door de leer van de Kerk ten aanzien van het wereldlijk gezag, vervolgens door de bevordering der goede zeden en de staatkundige vrijheid. Paus Leo XIII zette zulks in zijn Encycliek „Libertas“ nader uiteen. Daarin noemt Hij o.m. de rechtsgelijkheid en de ware broederschap onder alle menschen als de door Christus het eerst verkondigde stellen. ⁶²⁾

„Zoo groot is in dit opzicht“, zegt de Encycliek, „en zoo „algemeen bekend de kracht der Kerk, dat, in welke oorden „zij ook den voet zette, de onbeschaafdheid niet lang heeft „kunnen standhouden, maar dat men overal in korten tijd „de woestheid voor zachtmoedigheid, de duisternissen der „barbaarschheid voor het licht der waarheid ziet wijken“. ⁶³⁾

In het algemeen verlaat men het idee van de Etat athée, de leer, dat de Staat zich op een absoluut neutraal standpunt ten opzichte van de Kerk, den godsdienst en vooral den Christelijken godsdienst behoort te plaatsen. ⁶⁴⁾

Waar de taak van Nederland ten opzichte van onze gewesten in Indië er eene van opvoedenden aard is en

⁶¹⁾ Praeadvies van Mr. Dr. F. A. Bijvoet over „Het Standpunt van de wereldlijke Overheid tegenover anti-godsdienstige uitingen“, Annalen, Jaargang 1932, afl. II, van de Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland, pag. 27.

⁶²⁾ Mr. Dr. L. Triebels in zijn meergenoemd werk, pag. 59.

⁶³⁾ idem, pag. 59 en 60.

⁶⁴⁾ Mr. Dr. A. Borret S.J., Het Zesde Hoofdstuk onzer Grondwet, pag. 31.

dientengevolge nog regelingen moeten worden getroffen of de reeds bestaande aangevuld of gewijzigd dienen te worden, om te geraken tot een volkomen ontplooiing van de lichamelijke en geestelijke vermogens in ieder individu, zal men de groote opvoedende kracht, welke van den godsdienst, in het bijzonder van den Christelijken godsdienst uitgaat, niet kunnen missen.

Een bepaling als van art. 177 I. S., die de noodzakelijkheid tot samenwerking tusschen Kerk en Staat beperkt en in enkele gevallen in die mate beperkt, dat van samenwerking geen sprake meer kan zijn, past m.i. ook niet in het hierboven ontwikkelde systeem.

Bovendien, het volgt uit het bovenstaande, dient de Regeering een open oog te hebben voor, en dient zij belangstelling te toonen in het godsdienstig leven harer onderdanen. De taak van den Staat dient zich verder uit te strekken dan uitsluitend een handhaving van orde en rust. Zulks zou in strijd zijn met de hierboven uiteengezette doelstelling van den Staat. De Staat behoort dus op de eerste plaats zijn medewerking te verleenen aan de ontwikkeling van het godsdienstig leven. En hieraan zal niet kunnen worden voldaan, zoolang de Regeering zich op het standpunt stelt aan de uitoefening van het dienstwerk van Christelijke voorgangers of priesters bepaalde voorwaarden te verbinden, welke van beperkenden aard zijn, zoodat dientengevolge aan de ontwikkeling van het Christelijk godsdienstig leven afbreuk wordt gedaan.

Daarenboven is het stellen van voorwaarden, waaronder priesters en zendelingen hun geestelijk dienstwerk mogen uitoefenen, een aangelegenheid, welke niet uitsluitend tot de bevoegdheid van den Staat behoort; doch door den Staat en de Kerk in gemeenschappelijk overleg dient te geschieden. Een gemeenschappelijke regeling dezer voorwaarden, die voor de Protestantsche zending in alle opzichten ontbreekt, is een der eerste vereischten voor een vruchtbare samenwerking tusschen Kerk en Staat. De

noodzakelijkheid om tot een dergelijke gemeenschappelijke regeling te geraken, wordt geboden door de aanwezigheid van de verschillende wereldgodsdiensten in Indië. De tijd tot het vaststellen in gemeenschappelijk overleg van zulk een regeling is thans rijp. Zoowel van Katholieke als van Protestantsche zijde dringt men aan op een herziening van de verhouding tusschen Kerk en Staat; terwijl bovendien reeds geruimen tijd deze herziening de aandacht van de Regeering heeft gehad. ⁶⁵⁾

De bijzondere toelating van art. 177 I. S. kan dan zonder het minste bezwaar worden afgeschaft; de Regeering kan zich het recht van agreatie voorbehouden, een goedkeuring op de voordracht tot plaatsing van den priester, zendeling of Christenleeraar. Daardoor wordt bovendien een overzicht verkregen van alle in Indië aanwezig zijnde zendingen en priesters, dat vanuit een administratief oogpunt van niet te onderschatten belang is. Door deze regeling vervalt het preventieve regeeringstoezicht, dat, zooals uit dit werk blijkt, van weinig nut is en derhalve door de betrokkenen als een onnoodige last wordt beschouwd, terwijl de Regeering door het haar toekomende recht van agreatie invloed ten goede kan uitoefenen inzake de benoeming van den betrokken persoon. Een regeling als hier bedoeld dient voor de R. K. Kerk uiteraard een internationale overeenkomst te zijn, terwijl dit voor de Protestantsche zending in een wettelijke regeling dient te worden gegoten, die de noodige waarborgen scheidt, dat wijzigingen en veranderingen daarin zooveel mogelijk tot een minimum worden beperkt. Dat zulk een regeling dient te worden opgemaakt in overleg met de betrokken kerkgenootschappen en zendingsverenigingen, ligt voor de hand. Alleen bij deze wijze van samenwerking tusschen de Regeering eenerzijds en de missie en zending anderzijds kan een oplossing van de moeilijkheden worden verkregen.

⁶⁵⁾ Zie hiervoor C. Lion Cachet, Land en Kerk in Nederlandsch-Indië, pag. 82 e.v.

BIJLAGE I.

TOELATING BEDOELD IN ART. 177 I. S.

„Is goedgevonden en verstaan:

Aan den adressant te verleenen de bijzondere toelating, bedoeld bij artikel 177 van de Indische Staatsregeling, tot uitoefening van zijn dienstwerk te..... (omschrijving van het gebied).

BIJLAGE II.

„Nota der punten, betreffende de Roomsche Katholieke Kerk-aangelegenheden in Nederlandsch-Indië, waaromtrent de Minister van Koloniën met den Zaakgelastigde van den H. Stoel is overeengekomen:

- 1°. De heer Grooff behoudt den titel van Apostolisch Vicaris van Batavia met het tractement, hetwelk hem in de hoedanigheid van Pastoor van Batavia is toegelegd, en kan dien onverminderd door het geestelijk gezag als Apostolisch Visitator naar Suriname worden gezonden. De Coadjutor, welke hem in Nederlandsch-Indië vervangt, zal Pastoor van Batavia zijn, en als zoodanig genieten een tractement, gelijkstaande met dat, hetwelk volgens de bestaande verordeningen voor die betrekking is bepaald.
- 2°. Het radikaal, waarvan de naar Nederlandsch-Indië uit te zenden Roomsche Katholieke Geestelijken behooren voorzien te zijn, wordt hun verleend in zoodanige voege, als het met gemeenschappelijk overleg ontworpen formulier A aangeeft.
- 3°. De voordragt van den Indischen Kerkvoogd aan den Gouverneur-Generaal, om aldaar Geestelijken te plaatsen of te verplaatsen, wordt ingerigt naar het formulier B.
- 4°. De beschikking van den Gouverneur-Generaal op de voordragt van den Kerkvoogd wordt ingerigt naar het formulier C.
- 5°. Die formulieren zullen letterlijk worden gevolgd; alleen wanneer het eenen door den Staat niet bezoldigden geestelijke of hulppriester geldt, zal het 2e lid van de formulieren B en C wegvallen.
Eene noot in dien zin zal aan den voet der formulieren worden geplaatst.

- 6°. Om te verhoeden, dat de beschikking van den Gouverneur-Generaal (formulier C) in elk geval iets anders zij dan eene bewilliging in de voordragt, is het oorbaar, dat de Kerkvoogd nimmer verzuime om die voordragt (formulier B) te doen voorafgaan door een officieus schriftelijk of mondeling overleg met den Gouverneur-Generaal.
- 7°. De Gouverneur-Generaal treedt te dier zake niet op het kerkelijk gebied, maar beoordeelt alleen of de geestelijken, van wier plaatsing of verplaatsing de rede is, op de hun toegedachte standplaats al of niet gevaarlijk zij voor de orde en rust.
- 8°. Het blijft den Kerkvoogd steeds voorbehouden, om redenen uitsluitend ter zijner beoordeeling staande, de door hem verleende jurisdictie of bevoegdheid tot geestelijke dienstverrigting aan de in bediening geplaatste geestelijken geheel of gedeeltelijk te ontnemen, in welk geval de Gouverneur-Generaal, na ontvangen kennisgeving en zonder de redenen der schorsing of suspensie te onderzoeken, ook de burgerlijke voorregten of voordeelen, aan de bediening verbonden, intrekt.
- 9°. Den Kerkvoogd wordt in Indië de bevoegdheid toegekend, om tweemaal in het jaar, ten koste der koloniale kas, te reizen, mits de bestaande verordeningen in acht nemende, waartoe hij ook bij het reizen voor eigen rekening gehouden blijft.
- 10°. Het beheer der kerkelijke goederen of fondsen van de Roomsche Katholieke gemeenten staat onder het gezag en het toezicht van den Kerkvoogd, welke zal gehouden zijn, om jaarlijks de rekeningen der kerkbesturen aan de Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië in te zenden.
- 11°. Er zullen naar Nederlandsch-Indië zoovele Roomsche Katholieke geestelijken kunnen worden uitgezonden, als door het Geestelijk gezag noodig zal worden geacht,

mits voorzien zijnde van het radicaal (formulier A), zullende de reiskosten der geestelijken, welke boven het bepaalde of te bepalen getal uitgezonden waren, echter niet ten laste der koloniale kas worden gebracht. Deze geestelijken zullen zich kunnen begeven naar Borneo, maar zich niet vestigen langs de rivieren, alwaar reeds andere zendelingen gevestigd zijn. Ook zal het hun onverlet blijven zich naar Amboina en de andere Hoofdplaatsen der Molukken, alsook naar Makassar te begeven, om er hunnen dienst te verrigten.

Voor copie conform,

De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,

(get.) A. G. A. VAN RAPPARD.

Voor eensluidend afschrift,

De Minister voor de Zaken van den R. K. Eeredienst,

(w.g.) J. B. VAN SON.

Formulier A.

RADICAAL VOOR ROOMSCH KATHOLIJKE GEESTELIJKEN.

„Wij Wilhelmina, enz.

Op de voordracht van Onzen Minister van Koloniën van

.....

Gezien:

de Koninklijke Besluiten van 25 Dec. 1855, enz.;

Hebben besloten en besluiten:

Onzen Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te machtigen om den Roomsch Katholieken geestelijke N. N. te beschouwen als bezittende het radicaal van geestelijke van den tweeden rang, en hem ingeval van plaatsing bij voorkomende vacatures toe te kennen de geldelijke voordelen, daaraan bij de bestaande bepalingen verbonden.

Formulier B.

KENNISGAVE VAN DE BENOEMING VAN EEN GEESTELIJKE DOOR DEN KERKVOOGD AAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL.

„De Bisschop van..... Apostolisch Vicaris van..... heeft de eer Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te berichten, dat de Eerw. Heer N. N. door hem is benoemd tot..... te..... Hij verzoekt Uwe Excellentie de noodige bevelen te willen geven, en dat voormelde N. N. de aan die hoedanigheid verbondene voordeelen en voorrechten moge genieten.”

Formulier C.

DE GOUVERNEUR-GENERAAL RICHT AAN DEN RESIDENT VAN DE BETROKKEN STANDPLAATS HET VOLGENDE SCHRIJVEN.

„De Gouverneur-Generaal over Nederlandsch-Indië; Gezien de missive van den Bisschop van..... Apostolisch Vicaris van..... van den..... houdende kennisgeving der kerkelijke benoeming van den Eerw. Heer N. N. tot..... te.....; Heeft goedgevonden en verstaan den Resident van..... aan te schrijven en te gelasten voornoemden Eerwaarden Heer N. N. te erkennen als..... van..... en denzelve in 't genot te stellen van de burgerlijke voordeelen, aan die geestelijke bediening verbonden.”

BIJLAGE III.

No. 7903. R. K. EEREDIENST.

Nadere regeling van de verhouding der Roomsch-Katholieke Kerk in Nederlandsch-Indië tot de Regeering in verband met de vorming van Apostolische prefecturen in de Buitenbezittingen.

BESLUIT.

No. 30. Buitenzorg, den 12den Augustus 1913.

Gelet enz.;

Gelezen de missive van den Minister van Koloniën van 13 Juni 1913, Afd. A1, No. 22/432, houdende o.m. mededeeling dat de Koninklijke goedkeuring is verleend op de navolgende:

Nadere regeling van de verhouding der Roomsch-Katholieke Kerk in Nederlandsch-Indië tot de Regeering in verband met de vorming van Apostolische prefecturen in de Buitenbezittingen.

I. De Apostolisch Vicaris van Batavia en de hoofden der Missies (Apostolische prefecten) in die gedeelten van Nederlandsch-Indië, welke door het Kerkelijk gezag zijn of worden onttrokken aan den werkkring van het Vicariaat en tot zelfstandige missiegebieden zijn of worden verheven, worden door de Regeering erkend als hoofd van den Roomsch Katholieken Eeredienst in het ieder hunner door het Kerkelijk gezag aangewezen gebied.

Van de verheffing van eenig deel van Nederlandsch-Indië tot een zelfstandig Kerkelijk ressort en in het algemeen van elke wijziging in den omvang van de bestaande ressorten, wordt door den Vertegenwoordiger van den Heiligen Stoel bij de Nederlandsche Regeering aan den Minister van Koloniën kennis gegeven.

II. Met opzicht tot de plaatsing, verplaatsing en schorsing of suspensie van geestelijken, belast met parochiaal werk in gevestigde Roomsch-Katholieke Christengemeenten, zoodmede ten aanzien van het beheer der Kerkelijke goederen of fondsen van die gemeenten, gelden met betrekking tot de sub I bedoelde van het Vicariaat van Batavia afgescheiden Kerkelijke ressorten, voor de betrokken Apostolische Prefecten dezelfde bevoegdheden en verplichtingen als voor den Apostolisch Vicaris zijn omschreven in de blijkens het zeer geheim kabinetsrescript van 2 Januari 1847 Litt. B, door den Koning goedgekeurde „Nota der punten betreffende de Roomsch Katholieke Kerkaangelegenheden in Nederlandsch-Indië, waaromtrent de Minister van Koloniën met den Zaakgelastigde van den Heiligen Stoel is overeengekomen.”

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk: Van bovenomschreven mededeeling aanteekening te houden.

Ten tweede: enz.

Extract enz.

BIJLAGE IV.

In Nederlandsch-Indië zijn de navolgende zendingsverenigingen en missioneerende kerkgenootschappen werkzaam:

1. Nederlandsche Zendingsvereniging te Rotterdam, 1858;
2. Comité voor de Salatiga-Zending te Utrecht;
3. Doopsgezinde Vereeniging ter bevordering der Evangelie-verbreiding in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen te Rotterdam;
4. Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland;
5. Java-Comité te Amsterdam;
6. Nederlandsch-Luthersch Genootschap voor in- en uitwendige zending te Amsterdam, 1882;
7. Gereformeerde Zendingsbond te Delft;
8. Het Sangi- en Talaud-Comité te Rotterdam;
9. De Utrechtsche Zendingsvereniging;
10. Het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam, 1779;
11. Die Rheinische Mission-Gesellschaft te Barmen;
12. Die Evangelische Mission Gesellschaft te Basel;
13. The Missionary Society of the Methodist Episcopal Church;
14. De Christelijk Gereformeerde Kerk;
15. Het Leger des Heils;
16. Het Internationaal Advent Zendingsgenootschap;
17. De „de Pinksterbeweging“;
18. The Free Pentecostal Conference;
19. The Christian and Missionary Alliance;
20. De Bond voor Evangelisatie voor Nederlandsch-Indië;
21. De Rooms-Katholieke Kerk.

LITERATUUR-OPGAVE

Annalen, Jaargang 1932, aflevering II, van de Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland.

Mr. Dr. Arn. Borret, S.J., Het Zesde Hoofdstuk onzer Grondwet, Leiden 1917.

Prof. Dr. A. M. Brouwer, De Zending in Nederlandsch Oost- en West-Indië.

St. Claverbond, Missietijdschrift uitgegeven door de E.E. P.P. Jezuïeten.

Prof. Dr. P. A. Diepenhorst, Onze strijd in de Staten-Generaal, Deel II, 1925.

A. J. Eijkman en Dr. F. W. Stapel, Leerboek der Indische Geschiedenis, 4e druk, Groningen 1924.

Dr. H. Th. Fischer, Zending en Volksleven in Nederlandsch-Indië, Zwolle 1932.

Mr. Dr. P. M. Francken-Van Driel, Regeering en Zending in Nederlandsch-Indië.

Prof. Mr. François, Het Volkenrecht, Deel I.

G. Goyau, Missions et Missionaires, Bibliothèque Catholique des Sciences Religieuses.

P. Grentrup, S.V.D., Jus Missionarium, Deel I, Steyl, 1925.

Mr. H. A. Idema, Parlementaire Geschiedenis van Nederlandsch-Indië 1891-1918, 's-Gravenhage 1924.

Indisch Genootschap, Vergadering van 16 December 1932, Overdruk (pag. 337-367), Christelijke Actie op Bali, Martinus Nijhoff, 1933.

Prof. Dr. G. Jellineck, Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte.

Mr. Keuchenius, Handelingen der Regering en der Staten-Generaal betreffende het Reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch-Indië, 3 deelen.

Prof. Mr. R. Kranenburg, Het Nederlandsch Staatsrecht, 2 deelen, 2e druk, 1925.

Prof. Mr. Ph. Kleintjens, Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, vierde uitgave, Amsterdam 1924, twee deelen.

Dr. A. Kuyper, Ons Program.

C. Lion Cachet, Land en Kerk in Nederlandsch-Indië, Leiden 1933.

Prof. De Louter, Handboek van het Staats- en Administratief Recht van Nederlandsch-Indië.

Mr. C. W. Margadant, Het Regeerings-Reglement van Nederlandsch-Indië.

Missie en Nationalisme, De Gemeenschap, 1932, uitgegeven in opdracht van de Studenten-Missiebeweging.

Nederlandsch Bestuursrecht, Alphen aan den Rijn, 1932.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië, Koloniaal Missie-tijdschrift van de Indische Missie Vereeniging.

Staten-Generaal, Handelingen en Gedrukte Stukken van de —.

Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken, Het Staatsrecht van het Koninkrijk der Nederlanden, Verzamelde Werken, Arnhem 1928.

Mr. Dr. Triebels, Het Staatsidee van Leo XIII, Groningen 1925.

G. W. Uhlenbeck, Bijdrage tot de geschiedenis van de verhouding tusschen den Staat en de Christelijke kerkgenootschappen in Nederlandsch Oost-Indië, Leiden 1887.

Arn. J. H. van der Velden, S.J., De Roomsche-Katholieke Missie in Nederlandsch-Indië, 1808-1908, Nijmegen 1908.

Prof. Mr. C. v. Vollenhoven, Adatrecht, Deel II, Leiden 1931.

Prof. Mr. C. v. Vollenhoven, Staatsrecht Overzee, Leiden 1934.

Volksraad, Handelingen en Bijlagen van de Handelingen van den —.

Prof. Mr. Dr. H. Westra, De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 's-Gravenhage 1934.

Dr. J. H. J. M. Witlox, De Katholieke Staatspartij, Deel I, 's-Hertogenbosch 1919.

INHOUD

	Bladzijde
INLEIDING	1
HOOFDSTUK I	
De historische ontwikkeling van het beginsel van godsdienstvrijheid en de totstandkoming van art. 177 van de Wet op de Indische Staatsinrichting	5
HOOFDSTUK II	
De toepassing van art. 123 R. R. en art. 177 I. S.	54
HOOFDSTUK III	
De bijzondere toelating van art. 177 I. S. getoetst aan theorie en praktijk	89
BIJLAGE I	
Toelating bedoeld in art. 177 I. S.	138
BIJLAGE II	
Nota der punten, betreffende de Roomsch Ka- tholijke Kerkaangelegenheden in Nederlandsch- Indië, waaromtrent de Minister van Koloniën met den Zaakgelastigde van den H. Stoel is overeen- gekomen	139
BIJLAGE III	
Nadere Regeling van de verhouding der Roomsch-Katholieke Kerk in Nederlandsch-Indië tot de Regeering in verband met de vorming van Apostolische prefecturen in de Buiten- bezittingen	143
BIJLAGE IV	
Lijst van in Nederlandsch-Indië werkzame zendingsvereenigingen	145
LITERATUUR-OPGAVE	146

STELLINGEN

I

Een vrouw, ingezetene van Nederlandsch-Indië, verliest het ingezetenschap door huwelijk met een man, die geen ingezetene is.

II

De strafwetgevende bevoegdheid van de Kroon is bij de Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië onaangetast gebleven.

III

In het adaterfrecht gaan niet alleen de goederen, onroerende als roerende van erflater op erfgenaam over, maar tevens de aan deze goederen verbonden rechten.

IV

Voor de juridische toerusting van Nederlandsch-Indië in het wereldverkeer zal geleidelijke invoering van een algemeen Indisch landrecht aanbeveling verdienen. Als punt van uitgang moet daarbij het intergentiele recht gekozen worden.

V

De middenstand is als schakel in het distributie-proces niet te missen.

VI

Bij derelictio van onroerend goed gaat de eigendom van dit goed voor den gewezen eigenaar ook verloren.

